

GÖKHAN AKIN

KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2024

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR BÖLGESEL ÖRGÜTLENME MODELİ
OLARAK ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE

GÖKHAN AKIN

KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2024

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

BİR BÖLGESEL ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÖKHAN AKIN

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULMENAF TURAN

VAN-2024

KABUL VE ONAY

Gökhan AKIN tarafından hazırlanan “Bir Bölgesel Örgütlenme Modeli Olarak Şanghay İşbirliği Örgütü Ve Türkiye” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Prof. Dr. Abdulmenaf Turan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan : Doç. Dr. Hicran HAMZA ÇELİKAY Düzce Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Yıldız ATMACA Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	11.06.2024
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (11.06.2024)

Gökhan AKIN

Yüksek Lisans Tezi

Gökhan AKIN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran, 2024

BİR BÖLGEEL ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE

ÖZET

Soğuk Savaşın sona ermesiyle liberal demokratik siyasi yapıya ve serbest piyasa ekonomisi sistemine ayak uydurmak için hızlı reform sürecine giren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) serbest piyasa koşullarına ayak uyduramayarak dağılmıştır. Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya’da kurulan bu yeni devletlerin ABD’nin kontrolüne girmesini engellemek amacıyla çıkar ortaklığı yaparak Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’nün kurulmasına öncülük etmişlerdir. ÇHC ve RF; iç ayrılıkçı hareketlerin kontrol altında tutulması, artan enerji ihtiyaçlarının karşılanması ve sınır güvenliklerinin sağlanması amacıyla bu çok uluslu bölgesel örgütlenme modelinin teşkil edilmesine öncülük etmişlerdir. ŞİÖ, 2021’deki son açılımla yeryüzünün %40’ına genişleyerek küresel petrol üretiminin %20’sine sahip olmuştur.

Günümüz itibarıyla daha da büyüme eğiliminde olan ŞİÖ hakkında birçok akademik çalışma ve inceleme mevcuttur ve örgüt ABD’ye karşı alternatif bir kutup oluşturmaktadır.

Bu tez çalışması, kuramsal perspektiften Şanghay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) yönetsel, bölgesel, çevresel, küresel, siyasi, ekonomik ve güvenlik dinamikleri ile Türk kamu yönetimi politikalarına etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi, diğer ülkeler, bölgesel örgütlenme modelleriyle karşılaştırılarak ilişkilerinin irdelenmesini amaçlamaktadır.

Çalışmanın hazırlık sürecinde literatür taramasının tamamlanmasını müteakip, bu alanda yapılan çalışmalar detaylı şekilde incelenmiştir. Kuramsal perspektiften uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında, dünya siyasetinin analiz edilmesinde kullanılan temel teorik yaklaşımlar ele alınarak, ŞİÖ'nün tarihçesi, kuruluş süreci ve temel yapısı detaylı bir şekilde anlatılmış, örgütün gelişimi hakkında derinlemesine bir analiz yapılmış ve Türk kamu yönetimi politikalarına etkisi sunulmuştur. Bu örgütün amaçlarını, değerlerini ve üye ülkeler arasındaki ilişkilerini anlamak için bir temel oluşturmaktadır.

Araştırmanın bir sonraki adımında, ŞİÖ'nün karar alma süreçleri, politika oluşturma mekanizmaları, üye ülkelerin örgüt içindeki rolleri ve üye ülkeler arasındaki işbirliği incelenmiştir. Çalışmanın bir diğer bölümünde, ŞİÖ'nün bölgesel istikrarı teşvik etme misyonu ve bölgesel güvenlik tehditleri ile başa çıkma stratejileri üzerine odaklanılmaktadır. Bu kapsamda, örgütün çatışma önleme, terörle mücadele, sınır güvenliği ve askeri iş birliği gibi konulardaki politikaları ve uygulamaları incelenmiştir.

ŞİÖ'nün ekonomik işbirliği projeleri ve bölgesel kalkınma programları, örgütün ekonomik entegrasyon çabalarını, ticaretin teşvik edilmesini, altyapı projelerini ve enerji işbirliğini içerecek şekilde detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Şanghay İşbirliği Örgütü, Bölgesel Örgütlenme, Bölge Küreselleşme, Türkiye
Sayfa Sayısı : xii+80
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN

(M.Sc. Thesis)

Gökhan AKIN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
June, 2024

**AS A REGIONAL ORGANIZATION MODEL
SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION AND TÜRKİYE**

ABSTRACT

With the end of the Cold War, the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), which entered into a rapid reform process to keep up with the liberal democratic political structure and the free market economy system, disbanded by failing to keep up with free market conditions. The Russian Federation (RF) and the People's Republic of China (PRC) pioneered the establishment of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) by forming a partnership of interests in order to prevent these new states established in Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia from falling under the control of the United States. PRC and RF; they have pioneered the establishment of this multinational regional organization model in order to keep internal separatist movements under control, meet increasing energy needs and ensure border security. With its last expansion in 2021, the SCO expanded to 40% of the world's land area and became the owner of 20% of global oil production.

This thesis aims to comprehensively examine the managerial, regional, environmental, global, political, economic and security dynamics of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) from a theoretical perspective and its effects on Turkish public administration policies, to examine its relations with other countries by comparing them with regional organizational models.

Following the completion of the literature screening during the preparation process of the study, the studies conducted in this area were examined in detail. From a theoretical perspective, in the context of the discipline of international relations, the

basic theoretical approaches used in the analysis of world politics were discussed, the history, establishment process and basic structure of the SCO were explained in detail, an in-depth analysis of the development of the organization was made and its impact on Turkish public administration policies was presented. It provides a basis for understanding the goals, values and relations of this organization between the member states.

In the next step of the research, the Decisional processes of the SCO, the policy-making mechanisms, the roles of the member states within the organization and the cooperation between the member states were examined. Another part of the study focuses on the SCO's mission to promote regional stability and strategies for dealing with regional security threats. In this context, the organization's policies and practices on issues such as conflict prevention, counterterrorism, border security and military cooperation were examined.

The SCO's economic cooperation projects and regional development programs have been described in detail to include the organization's economic integration efforts, trade promotion, infrastructure projects and energy cooperation.

Keywords : Shanghai Cooperation Organization, Regional Organization, Region, Globalization, Türkiye
Number of Pages : xii+80
Scientific Director : Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
ÖN SÖZ.....	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLGESEL ÖRGÜTLENME	3
1.1. Temel Kuramsal Yaklaşımlar	5
1.1.1. Realizm	8
1.1.2. Liberalizm.....	8
1.1.3. Yapısalcılık	9
1.1.4. Feminist Yaklaşım	9
1.1.5. Uluslararası Rejim Teorisi	10
1.2. Uluslararası Bölgesel Örgütlenme Modeli Örnekleri.....	12
1.2.1. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü).....	12
1.2.2. Avrupa Birliği (AB).....	13
1.2.3. ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)	15
1.2.4. BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika)	16
1.2.5. ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)	17
1.2.6. ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu).....	17
1.2.7. Varşova Paktı	18
2. BİR BÖLGESEL ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ	20
2.1. Kuruluş Süreci.....	20
2.1.1. Kuruluş Sürecine Giden Yol.....	23
2.1.2. Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Giden Yol	24
2.1.3. ŞİÖ'nün Kuruluşunda Küresel Güç İlişkileri	28
2.1.4. RF-ÇHC Yakınlaşmasının Tarihsel Arka Planı.....	28
2.1.5. ABD Politikalarındaki Değişim-Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi.....	31

2.1.6. ABD Politikalarındaki Değişim-Yeni Dünya Düzeni Konsepti	32
2.1.7. ŞİÖ'nün Evrilmesinde ÇHC'nin Rolü	33
2.2. ŞİÖ'nün Yönetimsel Yapısı	36
2.2.1. Devlet Başkanları Konseyi (HSC)	38
2.2.2. Hükümet Başkanları Konseyi (Başbakanlar-HGC)	38
2.2.3. Dışişleri Bakanları Konseyi	38
2.2.4. Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi	39
2.2.5. Ulusal Koordinatörler Konseyi (CNC)	39
2.2.6. Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı (RATS)	40
2.2.7. ŞİÖ Sekreteryası	40
2.2.8. ŞİÖ Üyelik Statüleri	41
2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Dünya Sistemi Üzerindeki Etkileri	43
2.3.1. Bölgesel İstikrarın Farkındalığının Teşviki	43
2.3.2. Terörizmle Mücadele ve Güvenlik İşbirliği	43
2.3.3. Ekonomik İşbirliği ve Ticaretin Geliştirilmesi	44
2.3.4. Enerji Güvenliği ve Kaynak Erişimi	44
2.3.5. Bölgesel İşbirliği ve Dengeleme Rolü	44
2.3.6. Küresel Diplomasi ve İşbirliğine Katkı	44
2.3.7. ŞİÖ ve Orta Asya'da Otoriter Norm Belirleme	45
2.3.8. Gelişmiş Şanghay İşbirliği Örgütü	49
2.3.9. ŞİÖ'nün Gelişimine Yönelik Sınırlamalar	52
2.4. Kamu Yönetimi Açısından Şanghay İşbirliği Örgütü	53
2.4.1. ŞİÖ'de Karar Alma Süreçleri ve Etkinlik	53
2.4.2. ŞİÖ'nün Yönetim Yapısı ve Hesap Verebilirlik	54
2.4.3. Demokratik Meşruiyet ve Katılım	54
2.4.4. Durumsallık Kuramı Bağlamında ŞİÖ	54
2.4.5. Politika Uygulaması ve Sonuçlar	55
2.4.6. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Karşılaştığı Zorluklar	56
3. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE'NİN ROLÜ	62
3.1. Komşu Olması Bağlamında Türkiye ŞİÖ İlişkileri	62
3.2. NATO Üyesi Olarak Türkiye ŞİÖ İlişkileri	63
3.3. Müslüman Bir Ülke Olarak Türkiye ŞİÖ İlişkileri	64

3.4. Türk Dünyası Lideri Olarak Türkiye ve ŞİÖ İlişkileri.....	65
3.5. Türkiye'nin ŞİO ile İlişkisi ve Üyelik Durumu.....	65
3.6. Türkiye'nin AB, NATO ve ŞİÖ ile İlişkilerinin Karşılaştırılması	67
3.7. Türkiye'nin Kamu Yönetimi Politikalarına Etkisi Açısından ŞİÖ.....	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	76
ÖZ GEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

ASEAN: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği

AP: Avrupa Parlamentosu

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BMUSO-UNODC: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika

BOP: Büyük Ortadoğu Projesi

CNC: Hükümet Başkanları Konseyi

CSTO: Collective Security Treaty Organization (Güvenlik Anlaşması Örgütü)

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

ECO: Economic Cooperation Organization (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)

ECOWAS: Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri

Ekonomik Topluluğu)

EurAsEC: Eurasian Economic Community (Avrasya Ekonomik Topluluğu)

GCC: Ordoğu İşbirliği Konseyi

HSC: Devlet Başkanları Konseyi

HGC: Hükümet Başkanları Konseyi

IMF: Uluslararası Para Fonu

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RATS: Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ: Şanghay İşbirliği Örgütü

RF: Rusya Federasyonu

SCO: Shanghai Cooperation Organization

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

THY: Türk Hava Yolları

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖN SÖZ

Dünyadaki bölgesel örgütlenme modelleri ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) hakkında akademik literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Dünyanın enerji, petrol ve doğalgaz üretimi ile pazarının yarısına yakını elinde bulunduran ŞİÖ, yeni dünya düzeninde ABD'ye karşı alternatif bir kutup oluşturmaktadır. ŞİÖ'nün Ağustos 2007 tarihindeki Bişkek Zirvesi'nde liderlerce "tek kutuplu dünya kabul edilemez" anlayışı benimsenerek bir anlamda birliğin misyonu ortaya konmuştur.

Bir bölgesel örgütlenme modeli olarak ŞİÖ'nün kuruluşu ve yönetsel yapısının şekillenmesi ile birlikte faaliyet alanlarının çeşitlenmesi, üyelik süreçleri, dünyadaki diğer bölgesel örgütlenmeler ve devletlerle olan güncel ilişkileri, dünya sistemine etkisi, bölge ülkelerinin yanı sıra Türkiye ile olan ve gelişen ilişkileri ile bunun dünyadaki güç dengelerini değiştirme potansiyelini derinlemesine incele fırsatı, mezkûr tez konusunu tercih etmemde etkili olmuştur.

Uzun süredir devam ettirdiğim tezimin tamamiyete ermesinde beni daima destekleyen ve yardımlarını hiç bir aşamada esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN hocama, tez jürimde yer alan ve kıymetli katkılar veren Sayın Doç. Dr. Hicran HAMZA ÇELİKİYAY ve Sayın Doç. Dr. Yıldız ATMACA hocalarıma, çalışmamı teorik çerçeveye oturtmama destek olan sevgili eşim Dr. Bahar AKIN'a, başladığım işi layıkıyla sonlandırmam için düzenli hatırlatmalarda bulunan anneme ve ailemin diğer fertlerine teşekkürlerimi sunarım.

Bu akademik çalışmamı, varlığıyla hayatıma değer katan en değerlim canım oğlum **Ege AKIN**'a ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Orta Asya devletlerinin bölgesel birlik sağlayamamalarının arka planında, bölge ülkelerinin ekonomik yetersizlikleri yatmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından hemen sonraki süreçte bölge ülkeleri ve yeni kurulan devletler ortak güvenlik algısı ile hareket etme/birlik oluşturma konularında yetersizliklerini ortaya koymuşlardır. Bu ayrışmaların bağımsızlıklarını yeni ilan eden, ulus devlet gelenekleri gelişmekte olan Orta Asya ve Kafkasya devletlerini bir çatışmanın eşiğine getirmesi ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güdümüne girme ihtimallerini doğurmuştur. Söz konusu tehdit algısı, çevresinde istikrarsızlık istemeyen Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) ortak çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmeye sevk etmiştir. SSCB'nin dağılması ile kurulan Orta Asya devletlerinin, kuruluş aşamalarında karşılaştıkları ekonomik yetersizlikler ve artan güvenlik ihtiyaçları, uluslararası ve bölgesel işbirliklerine gitme arayışlarını da zorunlu hale getirmiştir.

Devletler arasındaki münasebetlerin yeniden dizaynı ve belirli kurallar çerçevesinde yeni ortak çıkar birliktelikleri oluşmasında belirleyici olan İkinci Dünya Savaşı dinamikleri, devletlerin ekonomi, uluslararası politika ve güvenlik konularında stratejik işbirliklerine gitmesini gerekli kılmıştır.

Özellikle 1980'li yıllar sonrasında ivme kazanan teknolojik atılımların ve çeşitlenen iletişim kanallarının, bir ülkede meydana gelen olayların diğer ülkelere de yakından takip edilebilmesini kolaylaştırması, ülke sınırlarını aşan boyutta diğer ulusları da etkilemesi ve değiştirmesi şeklinde kavramsallaştırılan küreselleşme sürecinde bölgesel örgütlenmeler çok çeşitli fonksiyonlar kazanarak yapısal değişikliğe uğramıştır (Elçin, 2012). Bu süreçte bölge ve bölgesel örgütlenmelerin sınırları ile bunu açıklamada kullanılan temel kuramsal yaklaşımlar da kaçınılmaz olarak etkilenmiş, değişikliğe uğramış veya genişlemiştir.

Uluslararası güvenlik ve ekonomik işbirliği konularında yeni ilişkilerin tesis edilmesini gerektiren ve üye ülkelerin yanı sıra, uluslararası güç odaklarının çıkarlarını çok yönlü etkileyebilecek gücü barındıran tez konusu Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) tarihsel ve yönetsel süreçlerinin, üye ülkeler ve diğer küresel aktörler arasındaki çok taraflı ilişkilerin, uluslararası güç dengelerinin Türkiye'nin

kamu yönetimi politikalarına etkisinin derinlemesine anlatıldığı tez çalışmasının birinci bölümünde, bölgesel örgütlenme modelleri uluslararası ilişkiler disiplininde kullanılan temel kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; bir bölgesel örgütlenme modeli olarak ŞİÖ'nün kuruluş süreci ve bu süreçteki küresel güç dengeleri, ŞİÖ'nün evrilmesinde RF, ÇHC, ABD ve Batı ülkeleri arasındaki güç dengeleri, ŞİÖ'nün dünya sistemi üzerindeki etkileri anlatılmak suretiyle ŞİÖ'nün yönetsel yapısı/organları ve gelişimine yönelik kısıtlamalar/zorluklar anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; ŞİÖ üyesi ülkelere komşu olması, Müslüman bir ülke olması, NATO üyesi olması ve Türk dünyasındaki liderlik konumu kapsamında Türkiye ŞİÖ ilişkileri de irdelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise; araştırmanın bulguları özetlenerek, ŞİÖ'nün gelecekteki rolü ve etkisi üzerine yapılan tartışmalara katkı sağlayacak öneriler sunulmuş olup örgütün potansiyeli ve sınırlamaları tespit edilerek gelecekteki gelişimine yönelik bir perspektif ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın; ileriki süreçte Türkiye'nin enerji, ekonomi, güvenlik, çevre ve kamu yönetimi politikalarının belirlemede daha etkin rol oynayacağı değerlendirilen ŞİÖ'nün karmaşık yapısını kavramaya ve gelecekteki gelişimini öngörmeye ışık tutacağı değerlendirilmektedir.

1. BÖLGESEL ÖRGÜTLENME

Bölgesel işbirliği örneklerinden biri olan ŞİÖ'yü daha iyi anlayabilmek için bölge ve bölgesel örgütlenme kavramlarının üzerinde durulması gerekmektedir.

Bölge kavramı; *“sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası”*olarak tanımlanabilir (TDK, Türkçe Sözlük, 1998). Bölge, mıntıka olarak da anılmaktadır.

Bölgesel işbirlikleri ise; belirli bölgelerde ve/veya belirli konularda işbirliği yapmak, politika belirlemek/koordine etmek, bölgesel stratejik konuları ele almak için oluşturulmuş ve çeşitlilik arz eden yapılanmalardır. Bölgesel işbirlikleri yerel düzeyde iç bölgesel örgütlenmeler ve küresel bağlamda uluslararası bölgesel örgütlenmeler şeklinde de incelenebilir.

Bölge kavramı ise; *“illerden daha geniş, coğrafi birimler düzleminde koordinesi gerekli kimi hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetmel birim”* şeklinde açıklanabilir. (Bozkurt ve Ergun 1988). Başka bir ifade ile bölgeler, merkezi yönetimin vesayeti altında bulunan iller üstü mülki idare birimleridir. Merkezi idareler hizmetleri tasnif ederken bir coğrafi alanı sosyal, siyasi, ekonomik yönden geliştirmek veya kamu kaynaklarının daha verimli ve uyumlu kullanılmasını sağlamak/teşvik etmek amacıyla, taşra teşkilatlarının kendi coğrafi sınırlarını, sorumluluk alanlarını aşan alanlarda çeşitli iç bölgesel örgütlenmelere gidebilmektedir. Bölgesel planlamalar ve kararlar, bölgesel örgütlenmelere duyulan ihtiyacı belirlemekte ve merkezi yönetimler eliyle bölge yönetimleri kurma cihetine gidilmektedir (Türe, 1998).

Ayrıca, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırması maksadıyla istatistikî bölge birimleri sınıflandırmasına gidilerek merkezi idarelerin denetiminde kalkınma ajansları kurulabilmektedir.

Ancak ülkemizin bölgesel örgütlenme tecrübesine bakıldığında; Türkiye’de bölge ölçeğinde ilk planlamaların, bölge imar planları hazırlama, ülkemiz genelinde imar bölgelerini saptamak amacıyla 1985 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığınca başlatıldığı söylenebilir. Bölgesel planlamalar 1961’de Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması akabinde hız kazanmıştır. Fakat ekonomik ve toplumsal planlamaların

sadece il düzeyinde olabileceği ve bu uygulamaların bölgeciliğe yol açabileceği gerekçeleriyle Zonguldak, Çukurova, Marmara ve Antalya bölgelerini kapsayan bölgesel plancılığın ilk örnekleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca durdurulmuştur. Burdan ulusal planlamalar ve yasal düzenlemeler, ,bölgesel planlarla örtüşmediği müdetçe iç bölgesel örgütlenmelere gidilmesinin çok zor olduğu gerçeği açıkça anlaşılmaktadır (Geray, 1997).

Komşu devletler arasındaki uluslararası bölgesel örgütlenmeler ise; bu ulusların birbirleri arasındaki nehir, göl, demiryolu, altyapı, baraj, yol, enerji, çevre gibi politik varlıkları ekseninde şekillenmektedir. Tüm bu politik varlıklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işbirliklerini geliştirmelerinde itici etken olarak göze çarpmaktadır. Bu ülkelerin bir araya gelerek işbirliği yapmalarının önündeki asıl engel karşılıklı güven duygusu olarak belirginleşmektedir. Bu ülkelerin her birinin geçmişten taşıdıkları problemler ile politik varlıklardan maksimum kazanç elde etme motivasyonları nedeniyle uluslararası işbirliğine gitmeleri zorlaşmaktadır. Bu amaçla hareket eden tarafların ortak paydan istedikleri ölçüde faydalanamamaları kaçınılmaz görülmektedir (Schiff ve Writers, 2002).

Bu açıdan bakıldığında ŞİÖ gibi, benzer şekilde bölgesel işbirliği ve politika oluşturma amacı güden örgütler çıkar odaklarına göre çeşitlenmekte olup küresel ölçekte vücut bulmaktadır.

Öncelikle, böyle bir yapılanma, üye ülkelerin ortak bir amaç veya çıkar etrafında bir araya gelmesiyle oluşabilir. Örneğin, bölgesel güvenliği artırmak, ekonomik işbirliği sağlamak veya belirli bir sektörde (örneğin; enerji, ticaret, ulaşım, vb.) ortak projeler geliştirmek gibi hedeflerle kurulabilirler.

Bu örgütler genellikle belirli bir organ veya mekanizma tarafından yönetilmektedir. Bu organ, üye ülkeler arasında politikaların belirlendiği, stratejilerin geliştirildiği ve işbirliği projelerinin koordine edildiği bir platform olarak işlev görmektedir.

Politika koordinasyonu, üye ülkeler arasında farklı politika alanlarında uyum sağlama ve ortak bir yaklaşım oluşturma sürecini ifade etmektedir. Bu, bölgesel veya konu odaklı politikaların belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi gibi süreçleri içermektedir. Ayrıca, bölgesel veya stratejik konuların ele alınması da örgütlü yapıların temel amaçları arasındadır. Örneğin, terörle mücadele, enerji güvenliği,

evre koruma veya ticaret engellerinin azaltılması gibi konular bölgesel örgütlerin odaklandığı ana eksenler arasında sayılabilir.

Uluslararası bölgesel örgütlenme modelleri, belirli bölgelerde veya belirli konularda işbirliği yapmak, politikaları koordine etmek ve bölgesel/stratejik konuları ele almak için oluşturulmuş çeşitli yapılanmalara örnek teşkil etmektedir.

1.1. Temel Kuramsal Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler disiplini, dünya siyasetinin analiz edilmesinde temel teorik yaklaşımlar sunarken, devletler arası ilişkilerin ve uluslararası sistemin karmaşıklığını anlamak için çeşitli perspektifler sağlamaktadır. Uluslararası ilişkiler teorileri, dünya siyasetini anlamak ve analiz etmek için kullanılan çeşitli teorik çerçevelerdir. Bu teoriler, uluslararası ilişkilerdeki temel sorunlara, devlet davranışlarının motivasyonlarına ve uluslararası sistemin yapısına odaklanarak farklı bakış açıları sunmaktadır. Uluslararası arenadaki oluşumları daha derin anlamlandırmaya çalışırken belli bir bakış açısı ile bunun yapılması önem kazanmıştır. Uluslararası alanda açıklamaya ve gözlemlemeye çalışılan olgu ya da düzenin çözümlenme şekli bu perspektife göre şekillenmektedir.

Bu bağlamda incelendiğinde; çok uluslu bölgesel örgütlenmeler karmaşık ve ilginç bir formasyona sahip olan çok taraflı bir mekanizma olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yapıları jeopolitik bakış açısı ile değerlendirdiğimizde ortaya çıkan ürün, sosyal inşacı teori çerçevesinde yapılandan farklılık göstermektedir. Rejim teorisi ışığında analiz edildiğinde ise normları, kuralları prensipleri ve karar alma süreçleri ile diğer enstitüler ile ilişkileri de aydınlatılmak suretiyle akademik dünyaya katkısı daha farklı olacak bir iddia ortaya sunulabilmektedir. Bölgesel örgütlenmeleri jeopolitik teori ve bakış açısıyla değerlendirmek, bölgesel g dinamiklerini ve uluslararası ilişkilerdeki stratejik konumları analiz etme çabasını içermektedir. Jeopolitik, coğrafi konum, kaynaklar ve stratejik alanların uluslararası ilişkilerdeki önemini vurgulayan bir disiplindir. Bu ervevede, örgütlerin bölgesel ve küresel politika üzerindeki etkisini değerlendirirken, coğrafi, jeopolitik ve stratejik faktörlerin rolünü dikkate almak gerekmektedir.

Öncelikle, bölgesel örgütlerin üyelerinin coğrafi konumları ve stratejik önemleri üzerinde durulmalıdır. Jeopolitik açıdan önemli enerji kaynaklarına ve

stratejik ulaşım hatlarına sahip bölgesel oluşumlar bölgesel güç dengeleri üzerinde etkili olabilmektedir.

Örneğin tez konusu ŞİÖ'nün, jeopolitik açıdan değerlendirilmesi aynı zamanda üye ülkeler arasındaki ilişkilerin güç dinamiklerini incelemeyi gerektirmektedir. Özellikle ÇHC ve RF gibi büyük güçlerin örgüt içindeki liderlik rolleri ve etkisi, bölgedeki jeopolitik dengeyi belirlemektedir. Bu bağlamda, örgütün üye ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarını yönetme ve bölgesel istikrarı sağlama yeteneği de ön plana çıkmaktadır.

Bununla birlikte, ŞİÖ'nün bölgesel güvenlik ve istikrar üzerindeki etkisi de jeopolitik açıdan incelenmelidir. ŞİÖ'nün; terörizm, aşırıçılık, sınır güvenliği ve enerji güvenliği gibi konularda işbirliği yaparak bölgesel istikrara katkıda bulunmaya çalışırken her bir üyesinin milli menfaatlerini azami seviyede tatmin etmeden işlevselleşmesi, ayrıca üyelerce tam olarak özümsemesi gerçekçi bir vizyon ortaya koymaktan uzak görünmemektedir. Bu dinamikler örgütün jeopolitik öneminin altını çizerken bölgesel güvenlik politikalarına da şekil veren unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

ŞİÖ'yü jeopolitik teori ve bakış açısıyla değerlendirmek, bölgesel güç dinamiklerini, stratejik çıkarları ve uluslararası ilişkilerdeki dengeleri anlamak için önemli bir araç sağlamaktadır. Bu değerlendirme, örgütün bölgesel ve uluslararası politika üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlamamıza ve gelecekteki gelişmelerin öngörülmesine yardımcı olabilecektir.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde Türksoylu kardeşlerine verdiği önem ülkemizin tarihî, kültürel ve dini bağlarını güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Türksoylu kardeşlerle ilişkiler, Türkiye'nin dış politika stratejilerinde önemli bir yer tutmakta ve bu anlayış bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye, tarihsel olarak Türk dünyası ile sıkı bağlar kurmuş ve bu bağları koruma çabası içinde olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin Türksoylu kardeşlerine yönelik politikaları, özellikle kültürel ve ekonomik alanda işbirliğini teşvik eden anlaşmalar ve projelerle desteklenmektedir.

Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması, ülkenin dış politika stratejilerinde dini boyutunun önemli bir rol oynamasına neden olmaktadır. Müslüman ülkelerle ilişkiler, Türkiye'nin dini kimliğini güçlendirirken, aynı zamanda İslam dünyasıyla

dayanışma ve işbirliği için bir platform sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ŞİÖ'ye katkıları, Müslüman ülkelerle işbirliğini ve bölgesel istikrarı destekleme amacını güçlendirmektedir.

Türkiye'nin etnik yapısı ve inanç özellikleri de dış politika stratejilerinde başat role sahiptir. Tüm bu faktörler, Türkiye'nin denge politikası çerçevesinde ŞİÖ'ye katkılarını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, Türksoylu kardeşlerine verdiği önemi, Müslüman kimliğini ve etnik çeşitliliğini dengeli bir şekilde bir araya getirerek, örgüte katkıda bulunma potansiyeli taşımaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılımı/katkısı, bölgesel istikrarın sağlanması, ekonomik işbirliğinin artırılması ve kültürel alışverişin teşvik edilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Tüm bunlar da etnik ve kimlik meseleleri ile yoğrulan sosyal inşacı bakış açısının konuya katkısının emarelerini bize göstermesi münasebetiyle değer taşımaktadır.

Tez konusu oluşumun incelenmesi sırasında rejim teorileri ile açıklanması verimli alanların bulunduğu kanaatine varılmıştır. Özellikle Stephens Krasner'in (Krasner, 1982) klasik ve genel kabul görmüş olan uluslararası rejimler tanımına uygun güçlü emareler görülmektedir. Dolayısıyla aşağıda uluslararası ilişkiler teorilerine genel bir izlenim kazandırmak amacı ile yer verilirken rejim teorilerine biraz daha geniş açıdan bakılacak ve tez kapsamında ilgili bölümlerde detaylı analizler sunulacaktır.

Bu çalışmada çok taraflı bir mekanizma olan ŞİÖ, yapısal açıdan ve Türkiye'nin önemli bir aktör olarak örgüt ile olan ilişkisi çerçevesinde analiz edilmektedir. Bağımsız bir inceleme yapılmaya çalışılırken; ŞİÖ'nün özellikleri, çalışma şekli/süreçleri ve tarihi göz önünde bulundurularak uluslararası rejim teorisinden ilham alınmış ve bu bakış açısının katkısıyla görüşler ileri sürülmüştür. Diğer yandan özellikle Türkiye ile olan ilişkileri, üyelik hususu ve Türkiye'nin dış politikası doğrultusundaki görüşler belirtilirken sosyal inşacı teori ve uluslararası jeopolitik perspektiften faydalanılmıştır.

Uluslararası ilişkiler teorileri, dünya siyasetindeki olayları ve süreçleri açıklamaya çalışmaktadır. Devletler arası etkileşimlerin dinamiklerini, uluslararası sistemin yapısını ve devlet davranışlarının temel nedenlerini anlamak için kullanılmaktadır. Teoriler, gelecekteki uluslararası ilişkiler olaylarını tahmin etmeye

yardımcı olabilir. Belirli bir teoriye dayanarak, belirli koşullar altında hangi sonuçların olabileceğini tahmin etmek mümkün görülmektedir.

Teoriler, uluslararası ilişkilerdeki karmaşık olayları daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Farklı teorik çerçeveler, olayları farklı bir ışık altında ele alarak, uluslararası ilişkilerin altında yatan temel dinamikleri anlamamıza ve yorumlamamıza yardımcı olmaktadır. Bir diğer husus da politika formülasyonudur. Uluslararası ilişkiler teorileri, politika yapıcılarının kararlar alırken ve stratejiler geliştirirken kullanabilecekleri bir rehber niteliğindedir. Bu teoriler, politika yapıcılarının belirli bir durumu analiz etmelerine ve yanıt vermelerine yardımcı olmaktadır. Teoriler, mevcut politikaları eleştirmek ve mevcut anlayışı yeniden değerlendirmek için kullanılabilir. Farklı teoriler, mevcut durumu sorgulamak ve değişen koşullara uyum sağlamak için yeni yaklaşımlar geliştirmeye yardımcı olabilir. Uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası siyasetin analizini ve anlayışını geliştirmek için önemli bir araç olarak kabul edilebilir (Arı, 2021). Bu teorilerden kısaca bahsetmek gerekirse;

1.1.1. Realizm

Uluslararası ilişkilerdeki en eski ve etkili teorik yaklaşımlardan biridir. Bu teorik yaklaşıma göre, uluslararası sistemde devletler arasında var olan temel yapı kaotik ve anarşiktir. Realistler, devletlerin egemenliklerini ve güvenliklerini korumak için uluslararası sistemin doğasına uygun olarak güç kullanması gerektiğini savunurlar. Realizm, güç, güvenlik ve çıkarların uluslararası ilişkilerdeki temel belirleyiciler olduğunu ileri sürmektedir (Eralp, 1996).

1.1.2. Liberalizm

Uluslararası ilişkilerde realist yaklaşıma alternatif bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, uluslararası işbirliği, ekonomik entegrasyon, demokrasi ve insan hakları gibi değerler uluslararası barışı teşvik etmektedir. Liberaller devletler arasında savaşın kaçınılmaz olmadığını ve işbirliği ve müzakere yoluyla çatışmaların çözülebileceğini savunurlar (Forde, 1995). Bu bağlamda uluslararası kuruluşlar, uluslararası düzenin sağlanmasında önemli bir role sahip olup barışı koruma çabalarında etkili mekanizmalar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

1.1.3. Yapısalcılık

Uluslararası sistemin yapısını ve bu yapının devlet davranışlarını nasıl etkilediğini incelemektedir. Bu yaklaşıma göre, uluslararası sistemin yapısal özellikleri, devletler arası etkileşimleri ve güç dengelerini belirlemektedir. Yapısalcılar, uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve bu anarşinin devletler arasındaki güç mücadelelerini teşvik ettiğini savunurlarken, uluslararası ilişkilerin sosyal bir olgu olarak incelenmesi gerektiğini kabul etmektedirler. Yapısalcı yaklaşıma göre, uluslararası işbirlikleri süreç içerisinde çoğaldıkça ve çeşitlendikçe üretilen ortak politik, kültürel ve ekonomik değerler, güç ve çıkar dengeleri uluslararası ilişkiler tanımlamalarında asli faktörler olarak kullanılabilir. Bu anlayışa göre; yeni kurumsal yapıların ancak devletler eliyle teşkil edilebileceği, kurumsallaşmış meşru yapıların da uluslararası uzlaşma sağlanmadan bir kimliğe sahip olamayacağı ve işlevselleşemeyeceği, ayrıca devletlerce ortak kabul edilen normlar çerçevesinde bu kimliklerin oluşturulabileceği savunulmaktadır. Mezkûr anlayışta ulusların egemenliği tek taraflı oluşturulamayan, diğer devletlerce de kabul edilen bir sosyal rol olarak anlamlandırılmaktadır (Toprak, 2007).

Diğer bir ifadeyle uluslararası aktörlerin etkileşiminde temel etken çevrelerindeki varlıkların taşıgını değerlendirdikleri tanımlamalardır. Söz konusu bakış açısından, devletlerin politikalarını diğer devletlerden beklentileri ve onları algılama biçimleri belirlemektedir (Wendt, 1992).

1.1.4. Feminist Yaklaşım

Uluslararası ilişkiler disiplininde feminist teoriler cinsiyet merkezli roller ve ilişkiler üzerinde odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre uluslararası politikaların belirlenme süreçlerinde ve güç dengelerinde cinsiyetin derin etkileri bulunmaktadır. Feminist yaklaşımı savunanlar; ülkeler arası çatışmalar, bunların çözüm süreçleri, kalkınma, ekonomi, kültür ve güvenlik gibi olguları cinsiyet temelli ele alınarak, kadınların deneyimlerini öncelenmekte/incelenmektedir. Ayrıca yerleşik cinsiyet kuramları ve kuralları irdelenmektedir.

Uluslararası ilişkiler teorileri feminist bakışla cinsiyet kavramını kavramsallaştırmada yetersiz kalırken feminist teori de kadın merkezli bakış açısıyla uluslararası ilişkileri kavramsallaştırmada ve açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu

konuda yapılacak tartışmaların cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik uluslararası konsensüsün sağlanmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir (Brown, 1988).

Bu teorik yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerdeki karmaşık sorunların analizinde kullanılmakta ve devletler arası ilişkilerin ve uluslararası sistemin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, her bir yaklaşımın kendi içinde çeşitli alt akımları ve görüşleri bulunabilir ve uluslararası ilişkilerdeki çeşitliliği ve dinamizmi açıklamak için bir araç olarak kabul edilmektedirler.

1.1.5. Uluslararası Rejim Teorisi

Rejimler, 20. yüzyılda ulus devletler uluslararası işbirliği ve kuralların potansiyelini anlamaya başladığında ortaya çıkmış ve popülerlik kazanmıştır. Küreselleşme, bir hızlandırıcı güç olarak işlev görmüş ve uluslararası politika sahnesinde onların kurulmasına ve geniş kitlelerce benimsenmesine önemli katkı sağlamıştır. Aslında rejimler, devletlerin ve devlet olmayan aktörlerin aynı kurallar ve normlar altında çalışarak daha iyi devletler arası ilişkilere ulaşmalarını sağlamıştır. Bugün, rejimler dünya politikasının tüm alanlarında varlığını sürdürmektedir. Bunlardan bazıları etkili iken diğerleri zayıf ve önemsizdir. Rejimlerin temel inancı, anarşiye rağmen işbirliği yapılabilir olduğu ve devletlerin ticaret, insan hakları, çevre, enerji ve güvenlik gibi alanlarda maksimum faydalar ve ulusal güvenlik elde etmek için işbirliği yaptığıdır. Son yıllarda rejim hakkında birçok tanım ortaya çıkmış olsa da, en iyi bilinen tanımı Stephen D. Krasner tarafından yapılmıştır: *“Uluslararası ilişkilerin belirli bir alanında aktörlerin beklentilerinin birleştiği, örtük veya açık prensipler, normlar, kurallar ve karar alma prosedürleri setidir”* (Krasner, 1983), Andreas Hasenclever ise bu tanımı: *“Rejimler, özellikle bölgesel veya küresel ölçekte, belirli uluslararası politika alanlarını kendi kendine yardım davranışı alanının dışına çıkarmayı amaçlayan bilinçli olarak oluşturulmuş kısmi uluslararası düzenlerdir. Ortak davranışlar hakkında beklentiler oluşturarak ve politika alanındaki şeffaflık seviyesini artırarak, rejimler devletlerin (ve diğer aktörlerin) işbirliği yapmasına ve ek refah veya güvenlik olarak ortak kazanımlar elde etmesine yardımcı olurlar.”* şeklinde genişletmiştir. (Hasenclever, Mayer, Rittberger, 1997) Her iki uzmana göre de bir rejim, devletler arasında ve devlet olmayan aktörler arasında işbirliğini daha verimli hale getirmek için kurulmuş

bir yapıdır. Rejim paradigmasının kökenleri incelendiğinde, üç ana akım teoriden etkilendiği ortaya çıkar: Realizm, neoliberalizm ve kognitivizm. Realistler, güç ilişkilerine odaklanırken, Neoliberalistler analizlerini çıkar ilişkilerinin bir araya gelmesine dayandırır. Kognitivistler ise bilgi dinamikleri, iletişim ve kimliklere önem vermektedir. Gerçekçi veya güce dayalı yaklaşım, devletlerin mutlak ve göreceli kazanımlarına önem verdiğini ve uluslararası kurumlara önem vermediklerini savunur. Ancak, ulusal kurumlara bazı önem atfederler ve gücün, uluslararası işbirliğinde, uluslararası çatışmada olduğu kadar merkezi olduğunu iddia etmektedirler. Devlet aktörleri arasındaki güç dağılımı, belirli politika alanlarında rejimlerin ortaya çıkışını, etkinliğini ve sürekliliğini etkilemektedir. Neoliberalistler veya çıkar odaklı savunucular, uluslararası rejimlerin devletlerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olduğunu vurgularlar. Bu yaklaşımda, devletleri sadece kendi çıkarlarını düşünen aktörler olarak tasvir edilmektedir. Sadece işbirliğini, ortak çalışma ortaklarını kontrol altında tutmanın ve diğer taraflarca hile veya sömürü riskini en aza indirmenin kullanışlı bir mekanizması olarak algıladıkları rejimi kabul etmektedirler. Bilgiye dayalı veya bilişsel yaklaşım çıkar ilişkilerinin kökenlerine ve devletler tarafından nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Kurumsal oluşumu benimserler ve devletleri, kullanılabilirlik maksimize eden araçlar yerine rol oyuncularını olarak daha iyi anladıklarına inanmaktadırlar. Aşağıdaki tabloda bu üç yaklaşım görsel olarak açıklanmaktadır.

Tablo 1: Yaklaşımlar

	<i>Realizm</i>	<i>Neoliberalizm</i>	<i>Kognitivizm</i>
<i>Merkezi değişken</i>	<i>Güç temelli</i>	<i>Çıkar temelli</i>	<i>Bilgi temelli</i>
<i>Kurumsalcılık</i>	<i>Zayıf</i>	<i>Orta</i>	<i>Güçlü</i>
<i>Davranış</i>	<i>Mutlak ve göreceli kazanımlar</i>	<i>Mutlak kazanımları maksimize eden</i>	<i>Rol oyuncusu</i>

Kaynak: Krasner, S. D. (1982). Structural Causes and Regime Consequences: Regimes As Intervening Variables: International Organization, 36(2), 185-205.

1.2. Uluslararası Bölgesel Örgütlenme Modeli Örnekleri

Uluslararası arenada ülkeler, gerek jeopolitik konumları gerekse ekonomi, güvenlik vb alanlardaki milli çıkarları gereği birbirleri ile ilişkilerini çeşitlendirmekte ve boyutlandırmaktadırlar. Bu bağlamda bölgesel örgütlenme modellerinden uluslararası bölgesel örgütlenme örneklerine değinmek yerinde olacaktır.

1.2.1. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) Washington olarak da bilinmekte olup 04.04.1949'da ABD, Kanada, İngiltere, İzlanda, Fransa, Danimarka, Norveç Hollanda, Portekiz İtalya, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulmuştur. Söz konusu anlaşma Birleşmiş Milletlerin 51. maddesinde işaret edilen kolektif ve bireysel savunma haklarından hareketle üye ülkelerin ortak savunması öznesinde imzalanmıştır. NATO'nun özü 5. madde kapsamında silahlanma ve ortak savunma pratikleri olarak göze çarpmaktadır. Bu kapsamda NATO üyelerinden birinin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı tüm üyelere yönelik yapılmış sayılmaktadır. NATO'nun teşkil edilmesinde yatan üç temel unsur; Avrupa'da SSCB'nin yayılmasını engellemek, Kuzey Amerika ve Avrupa'da yayılan askeri milliyetçi ruhun yayılmasına set çekmek ve Avrupa kıtasında politik entegrasyonun sağlanması şeklinde ifade edilebilir. Türkiye ve Yunanistan NATO'ya 1952'de eş zamanlı katılmış olup NATO üyesi ülke sayısı

2023'te Finlandiya'nın ve 2024'te İsveç'in katılımıyla 32'ye yükselmiştir. Kısaca NATO, demokrasinin temel prensiplerini, kolektif savunma ve güvenlik mülahazalarını teşvik eden, savaşların önlenmesi, uzun soluklu istikrarın ve barışın sağlanmasını hedef alan bir oluşumdur. Askeri bağlamda ise anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözümü ve bu çabaların yetersiz kalması halinde gerekli askeri gücün NATO'nun 5. maddesi kapsamında kullanılması temel prensipler kapsamında yer bulmaktadır (Kamil, 2017).

Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerini bir araya getiren, askeri ittifak ve savunma amaçlı bir örgüttür. Üye ülkeler arasında savunma politikaları ve askeri işbirliği üzerine odaklanmaktadır. Jeopolitik istikrarsızlıkla başa çıkmak için, askeri güç, diplomasi ve çatışma sonrası istikrarı birleştiren karmaşık çözümlere olan ihtiyaç açıktır. Bu unsurların her biri uluslararası alanda faaliyet gösteren geniş bir aktör koalisyonu tarafından sağlanabilir. NATO, bu çerçevede Akdeniz, Körfez ve hatta Pasifik bölgelerindeki ülkelerle güvenlik ortaklıkları kurmanın yanı sıra, kurum oluşturma, idare, kalkınma ve yargı reformu gibi alanlarda yetkili diğer uluslararası kuruluşlarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır (NATO, 2022).

Akdeniz'in korunması, Afrika Birliği'ne yardım, Priştina'da kalıcı barışın tesis edilmesi gibi çeşitli hedefler doğrultusunda NATO, sivil toplumun yeniden yapılandırılması konularında uzmanlaşmış diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Bu tür işbirlikleri, bölgesel ve küresel düzeyde istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi için hayati öneme sahiptir.

Bu kapsamlı işbirlikleri, uluslararası alanda çeşitli aktörlerin uzmanlık alanlarını birleştirerek, karmaşık jeopolitik sorunlarla daha etkili bir şekilde başa çıkılmasını sağlamaktadır. Bu açıdan, NATO'nun uluslararası işbirliği ve kurumsal yapıları güçlendirerek küresel barış ve güvenliğe katkıda bulunma çabaları uluslararası toplumun ortak çıkarlarına hizmet etmektedir.

1.2.2. Avrupa Birliği (AB)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yıkımın Avrupa'da bir daha yaşanmamasını sağlamak amacıyla bir birlik oluşturulması fikri AB'nin teşkil edilmesinde itici güç olmuştur. Savaştan yıpranmış çıkan Avrupa ülkeleri ekonomik ve politik kalkınmalarını sağlamak amacıyla bir etkileşim ve dönüşüm sürecine

girmişlerdir. ABD kaynaklı Marshall Yardımları nedeniyle gün geçtikçe bağımlı hale gelen Avrupa ülkeleri Avrupa merkezli bir sermaye birlikteliği oluşturmak istemişlerdir. Savaştan yorgun düşen ve ABD çekimine girmek istemeyen Avrupa ülkelerinin birlikte savaşın yaralarını sararak bütünleşik kalkınma arzuları Avrupa Birliği'nin kurulmasına asıl nedeni teşkil etmiştir. Bu motivasyonla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) 1951 yılında ve ardından da 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran altı ülkenin ortaya koyduğu “Birleşmiş Avrupa” hayali, Hırvatistan'ın 2013'teki katılımıyla 28 üyeye ulaşan Avrupa Birliği (AB) çatısı altında toplanmıştır (Kutlu, 1999).

AB, Avrupa ülkelerini bir araya getiren ekonomik ve politik bir birliktir. Üye ülkeler arasında serbest ticaret, ortak politikalar ve ortak hukuk standartları gibi konularda işbirliği yapmaktadır. Bu birlik de uluslararası arenada etkin ve önemli olan her uluslararası organizasyonda olduğu gibi karar vericiler tarafından oluşturulmuş, bir sözleşme ile kurulmuş, üyeleri olan bir örgüttür. Etkinliği tartışmaya açık olsa da prensipleri ve normları mevcuttur. Bu normlar, kurallarla somutlaşır ve rejimi işletirler.

Avrupa Birliği'nin kurumlarının formasyonuna bakıldığında; Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası ve merkezi olmayan 30'u aşkın diğer ajans ve organlardan oluştuğu görülmektedir (European Union, 2024). Katılım açısından incelendiğinde bu organlardan AP, halk tarafından seçilen bir organ olmasıyla göze çarpmaktadır. AB üyesi ülkelerin vatandaşları tarafından 5 yılda bir defa AP için oy kullanılmaktadır. İngiltere'nin 31.01.2020'de AB'den ayrılması akabinde Avrupa Parlamentosu'nun onuncu ve son seçimi 09.06.2024 tarihinde yapılmıştır. Seçim sonuçlarına bakıldığında ise Avrupa'da yükselen aşırı sağın daha da güçlendiği görülmektedir. (BBC, 2024)

AB'nin genişleme eğilimine bakıldığında ise; AB üyesi ülkelerin dördünün Balkan ülkesi olması, AB'nin Balkanlara doğru genişlediğini göstermektedir. Ancak Bulgaristan'ın ve Romanya'nın 2007'de AB'ye katılımı sonrasında yaşanan ekonomik, hukuki, siyasi ve yapısal uyum sıkıntıları nedenleriyle AB ülkelerinin üzerine binen ilave yük, AB'ye üyelik süreçlerinin daha detaylı incelenmesi ve

mezkûr süreçlerinin zorlaştırılması şeklinde bir bakış açısının gelişmesine yol açmıştır. Bu nedenle hâlihazırda AB'ye adaylık müzakereleri devam eden Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk'un tam adaylık statüsü kazanmalarına Romanya ve Bulgaristan deneyimlerinden öğrenilmiş dersler nedeniyle temkinli yaklaşılmaya devam edilmektedir (Kaya, 2016).

1.2.3. ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)

Güneydoğu Asya ülkelerini bir araya getiren ASEAN (Association of Southeast Asian Nations), 08.05.1967 tarihinde Endonezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından teşkil edilmiş olup oluşuma Kamboçya, Laos, Brunei, Myanmar ve Vietnam sonradan katılarak günümüzdeki şeklini almıştır.

ASEAN ekonomik işbirliği, politik diyalog ve bölgesel istikrar için çaba göstermektedir. Güneydoğu Asya'nın coğrafi konumu ve ekonomik potansiyeli, bölgenin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dikkate değer bir öneme sahip olmasını sağlamaktadır. Bu bölge, çeşitli etnik grupların, dillerin ve kültürlerin bir araya geldiği zengin bir mozaik sunmaktadır. Güneydoğu Asya'nın jeopolitik önemi, bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkileri ve işbirliğini şekillendiren önemli bir faktördür.

Bölgenin en dikkate değer örgütlerinden biri ASEAN, bu coğrafyadaki ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmek ve bölgesel istikrarı sağlamak için kurulmuştur (Smith, 2018). ASEAN bünyesinde, üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik etmek için bir dizi serbest ticaret anlaşması imzalanmış ve bölgesel ekonominin gelişimine önemli katkılarda bulunulmuştur. ASEAN'ın başarısı sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda politik diyalog ve bölgesel güvenlik alanlarında da ölçülmektedir (Jones ve Lee, 2020).

Bölge ülkeleri arasındaki ekonomik bütünleşme, bölgesel istikrar üzerindeki etkileri çokboyutlu olarak incelenmektedir. Özellikle, küresel ticaretin dinamikleri ve bölgesel ekonomik entegrasyonun getirdiği fırsatlar ve zorluklar üzerine yapılan araştırmalar, Güneydoğu Asya'nın rekabet gücünü artırma potansiyeline ve aynı zamanda bölgedeki ekonomik dengesizliklerin ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına odaklanmaktadır (Tanaka, 2019).

Güneydoğu Asya'daki politik diyalogun, bölgesel güvenlik ve istikrar açısından kritik olduğu da vurgulanmaktadır (Chen ve Nguyen, 2017). ASEAN, bölgedeki siyasi gerilimleri azaltmaya ve diplomatik çözümleri teşvik etmeye yönelik çabalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede, ASEAN zirveleri ve toplantıları, bölgedeki siyasi liderler arasında etkili bir diyalog kurulmasına ve işbirliği potansiyelinin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği gibi bölgesel örgütler, bölgedeki ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmek ve bölgesel istikrarı güçlendirmek için önemli bir platform sunmaktadır. Ekonomik işbirliği, politik diyalog ve bölgesel güvenlik alanlarındaki çabalarıyla ASEAN'ın, Güneydoğu Asya'nın geleceğinde belirleyici bir rol oynayabileceği söylenebilir.

1.2.4. BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika)

Beş büyük yükselen ekonominin oluşturduğu bir ittifaktır. Bu grup, ekonomik işbirliği ve kalkınma amacıyla bir araya gelmiştir. Her bir ülke, uluslararası finansal kuruluşlar ve ekonomik konularda işbirliği yapmak suretiyle kendi ekonomik çıkarlarını güçlendirmeyi hedeflemektedir (BRICS, 2024). Her geçen gün bu örgüte katılan ülkeler artmaktadır.

BRICS, küresel ekonomik dengeyi değiştirmeyi ve üye ülkelerin dünya ekonomisinde daha etkili bir konuma gelmelerini amaçlamaktadır. Bu bağlamda, BRICS ülkeleri arasında çeşitli ekonomik alanlarda işbirliği ve koordinasyon toplantıları yapılmaktadır. Örneğin, ticarete kolaylaştırıcı önlemler alınmakta, yatırım fırsatları araştırılmakta ve ortak projeler geliştirilmektedir.

BRICS'in uluslararası finansal kuruluşlara olan etkisini artırmak için çeşitli adımlar atılmaktadır. Bu ülkeler, uluslararası finansal sistemi daha adil ve dengeli hale getirmek için Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumlarda reformlar talep etmektedirler. Ayrıca, üyelerinin kalkınma projelerine finansal destek sağlamak amacıyla BRICS Kalkınma Bankası gibi yeni finansal kurumlar da kurulmuştur (Council of Foreign Relations, 2024).

1.2.5. ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)

ECO (Economic Cooperation Organization)'da Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan asli üye statüsünde olup Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkmenistan ve Macaristan gözlemci üyelik statüsüne sahiptir.

Asya ve Orta Doğu'nun ekonomik işbirliği, bölgenin kalkınması ve entegrasyonu için önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu çerçevede, bölgedeki ülkeler arasında ticaret, ulaşım, enerji ve kültürel değişim gibi çeşitli alanlarda işbirliği yapılmaktadır (Johnson, 2019). Asya ve Orta Doğu arasındaki bu işbirliği çabaları, bölgenin ekonomik kalkınmasını desteklemekte ve istikrarı sağlamada önemli bir rol oynamaktadır (Tan ve Chen, 2020).

Asya ve Orta Doğu arasındaki ekonomik işbirliğinin, bölgesel ekonomik entegrasyonu güçlendirdiği ve bölgedeki ticaret hacmini artırdığı belirtilmektedir. Bu işbirliği aynı zamanda bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır (Johnson, 2019). Başka bir bakış açısı ise bu işbirliğinin, bölge ülkeleri arasında karşılıklı faydaya dayalı ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunduğunu ve bölgesel kalkınmayı teşvik ettiğini vurgulamaktadır (Tan ve Chen, 2020).

Sonuç olarak, Asya ve Orta Doğu arasındaki ekonomik işbirliği, bölgesel kalkınma ve entegrasyon açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu işbirliği, bölgedeki ticaretin artmasına, ulaşım altyapısının gelişmesine, enerji kaynaklarının daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanımaktadır.

1.2.6. ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States) Batı Afrika'daki bölgesel işbirliğini teşvik etmek, ekonomik entegrasyonu sağlamak ve siyasi istikrarı artırmak amacıyla 28 Mayıs 1975'te kurulmuştur. ECOWAS, 15 üye ülkeden oluşur ve bu ülkeler arasında Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo bulunmaktadır (ECOWAS, 2024).

ECOWAS'ın temel hedefleri arasında serbest ticaretin teşviki, ekonomik kalkınma, sosyal ve kültürel işbirliği, barış ve güvenliğin sağlanması yer almaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda, ECOWAS çeşitli politika alanlarında işbirliği yapmakta, ortak projeler yürütmekte ve politika belirleme süreçlerine katılmaktadır.

ECOWAS, bölgesel barış ve güvenliği korumak için önemli bir rol üstlenmiştir. Bu kapsamda, bölgedeki krizlere müdahale etmek, barışı sağlamak ve demokratik yönetimleri desteklemek için askeri ve diplomatik araçlar kullanılmaktadır. Örneğin ECOWAS, Nijerya'daki siyasi krizlere müdahale etmiş ve çatışmaların çözümüne katkıda bulunmuştur.

ECOWAS aynı zamanda ekonomik entegrasyonu teşvik etmek için çeşitli adımlar atmıştır. Serbest ticaret bölgesi oluşturma, gümrük birliği kurma ve ortak pazarın oluşturulması gibi önlemler alınmıştır. Bu çabalar, bölgedeki ticaretin artmasını ve ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. ECOWAS'ın önemli bir diğer faaliyet alanı da sosyal ve kültürel işbirliğidir. Eğitim, sağlık, tarım, evre koruma ve kültürel değişim gibi alanlarda ortak projeler yürütülmekte ve  ye ülkeler arasında bilgi ve deneyim paylaşımı teşvik edilmektedir. Sonuç olarak, ECOWAS Batı Afrika'daki bölgesel işbirliğini güçlendirmek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve barışı korumak için önemli bir rol oynamaktadır.  ye  lkeler arasında güçlü bir dayanışma ve işbirliği ruhu oluşturarak bölgesel istikrarı ve refahı artırmayı amaçlamaktadır (ECOWAS, 2024).

1.2.7. Varşova Paktı

Varşova Paktı veya diğer adıyla Dostluk, Işbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması, Soğuk Savaş döneminin etkilediği bir atmosferde, 14 Mayıs 1955 tarihinde, Polonya'nın başkentinde, Varşova Paktı'nın teşkil edilmesinde kurucu ülke fonksiyona sahip SSCB'nin liderliğinde, sosyalist sistemi benimseyen Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Arnavutluk ve Romanya tarafından onaylanan bir anlaşma/örgütlenme modelidir.

Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloku  lkeleri arasında oluşturulan bu askeri ittifak, NATO'ya karşı bir tepki olarak doğmuş ve Sovyet etkisi altında Doğu Avrupa ülkelerini bir araya getirerek askeri işbirliği sağlamıştır. Temel amacı, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini artırmak ve Batı Bloku'nun oluşturduğu güvenlik yapılarına karşı güçlü bir karşı denge oluşturmaktır (Smith, 2002).

Varşova Paktı'nın NATO'ya karşı SSCB'nin savunmasını güçlendirmek amacıyla kurulduğu vurgulanmaktadır. Varşova Paktı, askeri bir ittifak olarak SSCB'nin güdümünde faaliyet göstermiştir. Üye ülkeler arasında askeri güçlerin koordinasyonu, ortak tatbikatlar ve askeri stratejilerin belirlenmesi gibi misyonlar üstlenmiş ve SSCB'nin dağılması sonrasında ise misyonunu yitirerek işlevsiz hale gelmiştir.

2. BİR BÖLGESEL ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adıyla bilinen, Şanghay Beşlisi veya Şanghay Paktı olarak da tanımlanan bölgesel örgütlenme modelinin temelleri, RF ve ÇHC'nin aktif müdahalesiyle Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla 1996 yılında atılmıştır. Örgüte Özbekistan 2001'de, Hindistan ve Pakistan 2017'de, İran ise 2021'de dâhil olarak üye sayısı dokuza çıkmıştır.

2.1. Kuruluş Süreci

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Petrol krizi¹ sonrasında yavaş yavaş etkisi azalmaya başlayan, “Soğuk Savaş Periyodu”² olarak beliren iki kutuplu dünya sistemi, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla sonlanmıştır (Garthoff, 2020).

RF açısından Soğuk Savaşın sona ermesiyle 1995'te Gorbaçov'un başlattığı Glasnost (açıklık, şeffaflık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma, yeniden inşa) politikaları doğrultusunda gerek liberal demokratik siyasi yapıya geçiş, gerekse serbest piyasa ekonomisi sistemine entegre olma yolunda hızlı bir reform sürecine girilmiştir. Ancak Batı ile entegrasyon sürecinde 1917 Bolşevik İhtilalinden sonra devlet odaklı sosyalist ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine yönelme düşüncesinin doğurduğu Glasnost açılımıyla, merkezi planlamadan uzaklaşarak, devlet destekli ekonomi yönetiminden gerçekçi fiyat politikalarına geçilmeye çalışılmıştır. Ancak merkezden idare edilen ekonomi aniden gelen serbest piyasa koşullarına ayak uyduramayarak sosyal ve ekonomik bunalımları da beraberinde

¹ 1973 Petrol Krizi, Yom Kippur Savaşında ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) 15 Ekim 1973 tarihinde ilan ettiği petrol ambargosuyla başlayan süreçtir. OAPEC, ABD ve savaşta İsrail'den yana tavır sergileyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini duyurmuştur.

² Dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in, ABD'nin Missouri Eyaleti'nde 1946'da yaptığı konuşmasında, “Baltık'taki Stetin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar Avrupa kıtası üzerine boydan boya demir bir perdeilmektedir” ifadesi akabinde dönemin Sovyet Lideri Josef Stalin, Churchill'i savaş çıkırtkanlığıyla suçlayarak “Soğuk Savaş Dönemi” periyodunu başlatmıştır. (<http://caho-test.cc.columbia.edu/ps/10099.html>, Erişim tarihi:19.11.2014)

getirmiştir (Saraç, 1993). Süreç içinde devlet merkezli ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine geçişin hızlı olması SSCB'nin çöküşünü hızlandırmıştır.

Yeni Dünya Düzenine³ evrilen süreçte uluslararası sistemde tek süper güç olarak ABD boy göstermeye başlamıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından, Orta Asya'da beş (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan), Doğu Avrupa'da dört (Rusya Federasyonu, Belarus, Ukrayna ve Moldova), Baltık'ta üç (Estonya, Letonya ve Litvanya) ve Güney Kafkasya'da ise üç (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) yeni bağımsız devlet bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Gürbüz ve Karabulut, 2009).

SSCB'den kopan yeni Orta Asya Cumhuriyetlerinin RF çekiminden kurtulmaları ve RF'ye rağmen bağımsızlıklarını ve egemenliklerini muhafaza etmeleri, içişlerinde bağlantısız hareket etme kabiliyeti kazanmaları sürece yayılmıştır. Bir yandan egemen kalırken, diğer yandan ekonomik ve sosyal dönüşümü sağlayarak uluslararası sisteme adapte olma gayreti içerisindeki bu yeni devletlerin sahip oldukları zengin doğalgaz ve petrol rezervleri ile diğer yeraltı kaynakları, RF'nin yanı sıra tüm küresel aktörlerin mevcut duruma uygun stratejiler belirlemelerini gerektirmiştir.

SSCB'nin dağılması sonrasında RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in ilk döneminde (1991-1995) uyguladığı Batı yanlısı politikalar ile bütün dikkat ve motivasyonunu iç politika üzerinde yoğunlaştıran RF, ABD'nin küresel liderlik konumuna karşılık mücadelede yetersiz kalmıştır. RF, SSCB'nin dağılması sonrasındaki ilk on yıllık dönemde Soğuk Savaş boyunca elinde tuttuğu Avrasya'daki nüfuzunu ve gücünü kaybetmeye başlamıştır. RF'nin azalan jeopolitik ve jeostratejik üstünlüğü; Balkanlar, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da güç boşluğu meydana getirmiştir (Kantarıcı, 2010).

RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in Aralık 1999'da istifa etmesi üzerine seçimleri kazanan Vladimir Vladimiroviç Putin, dış politikada ekonomik istikrarı temel unsur olarak belirleyerek, RF dış politikasında enerji yönetimine büyük önem atfetmiştir.

³ ABD Başkanı George H.W. Bush'un, 1990 Ağustos'unda Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında kullandığı "yeni dünya düzeni" kavramı iki kutuplu yapının bittiğini ve uluslararası sistemde yeni bir düzenin ve/veya yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Putin döneminde ekonomik istikrarsızlığın önüne geçmek için ekonomiyi devlet merkezli yönetmekten ziyade, ekonomik çalkantıların devlet mekanizmasına zarar vermesini önlemeye dönük politika izlenmiştir. Bu şekilde RF’de dinamik bir ekonomik sistem tesis ederek, ekonomiyi merkezi monotonluktan arındırmak, mevcut enerji kaynaklarının RF’nin ulusal menfaatlerine hizmet etmesinin önündeki engelleri kaldırmak, mülkiyet hakkını koruyarak, yabancı kapitali RF’ye çekmek amaçlanmıştır. Yeniden dizayn edilmeye çalışılan bahse konu sistem ile nihai hedef olarak da RF’nin dünyadaki eski gücüne kavuşması belirlenmiştir (Tellal, 2010).

RF ile Amerika Birleşik Devletleri’nin başını çektiği Batı Bloku arasındaki ekonomik, siyasi ve askeri nüfuz mücadelesi, enerji kaynaklarına öncelikli erişim çatışması, RF’nin uluslararası politika önceliğini belirlerken yakın çevresini ön planda tutmasını ve gözetmesini zorunlu hale getirmiştir. RF’nin kabul ettiği, “yakın çevre doktrini”⁴ bağlamında, RF’nin dış politika stratejisi olarak SSCB’den kopan ve yeni kurulan devletlerin RF ekseninde tutulması ve bu devletler üzerindeki muhtemel Batı etkisinin azaltılması öncelikli dış politika hedefi olarak belirlenmiştir.

Afganistan’da Ağustos 2021’de yönetimi ele geçiren ve kendisini Afganistan İslam Emirliği olarak tanımlayan Taliban ile El-Kaide gibi unsurlarının, RF’nin doğal sınırı olarak gördüğü Orta Asya Cumhuriyetlerine yakın bölgede faaliyet göstermesi, Çeçenistan’daki etnik kırım noktalarının ayrılıkçı fikirleri tetikleme riski bağlamında, RF’nin nüfuz alanı olarak değerlendirdiği Kafkaslar ve Orta Asya’da hayati çıkarları bulunmaktadır.

Yeni kurulan Orta Asya devletlerinin kuruluş aşamasında yüzleşmek zorunda kaldıkları ekonomik yetersizlikler ve artan güvenlik ihtiyaçları, uluslararası ve bölgesel işbirliklerine gitme arayışlarını zorunlu hale getirmiştir. RF’ye karşı Batı ülkelerinden bekledikleri desteği göremeyen Orta Asya devletleri ilk etapta Asya’da ekonomik ve askeri yönden yükselen bir değer ve nükleer güç olarak gördükleri ÇHC’ye yaklaşma refleksi göstermişlerdir. Orta Asya’daki ulusal çıkarlarını bu devletçiklerle bir araya getirmekte gören RF ve ÇHC ise, yıllardır süre gelen güç mücadelelerini ve anlaşmazlıklarını bir kenara bırakarak, kendi ekonomik ve siyasi

⁴ Yakın çevre doktrini tabiri, RF Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev tarafından, Aralık 1992’de, Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Toplantılarında yaptığı bir konuşmasında ortaya atılmıştır.

hinterlandlarında gördükleri yeni kurulan Orta Asya ülkelerinin ABD ve Batı eksenine girmesini engellemek için menfaat ortaklığına gitmeye temayül etmişlerdir. Bu menfaat birliği de ŞİÖ'nün kurulmasına giden patikayı görünür hale getirmiştir (Altundağ, 2016).

Özetle; ŞİÖ'ye giden yolda ÇHC ve RF artan enerji ihtiyacına çözüm arayışındayken, ŞİÖ çekimine giren diğer Asya komşuları ise elindeki mevcut enerji kaynaklarını pazarlayabilecekleri güvenli ortam arayışlarını sürdürmüştür. Bu ortamda vücut bulan ve gün geçtikçe serpilen ŞİÖ içindeki ekonomik işbirliğinin sağlamlaştırılarak üyeler arasındaki karşılıklı güvenin tesisi, örgütün devamlılığı, işlevselliği ve işlerliği için kritik ve üyeler içinse pragmatik önem taşımaktadır. Diğer yandan ülkelerin ekonomik ve politik ilişkilerini tesis ederken sadece kendi çıkarlarına odaklanmadan, ikili ve çok taraflı uluslararası teamüllere uygun şekilde kurulacak ekonomik birlikteliklerin piyasa şartlarına uygun ve gerçekçi biçimde şekillendirilmesi örgütün devamlılığı açısından hayati önem taşımaktadır.

ŞİÖ'nün, üyelerine ve hinterlandındaki diğer ülkelere sağladığı/sağlayacağı ekonomik avantajlar ile bu avantajların ŞİÖ üyelerinin kolektif şekilde inşa edecekleri güçlü bir güvenlik kalkanıyla desteklenmesinin, uluslararası ölçekte bir terör örgütleri/teröristler listesi hazırlayarak müşterek terörle mücadele tatbikatları düzenlemesinin, nükleer yayılmanın önlenmesi, silahsızlanma ve kitle imha silahlarının lağvedilmesini özendirecek girişimlere destek verilmesinin, uyuşturucuyla mücadele konularında daha proaktif hareket edilmesinin diğer uluslararası aktörlerin de ŞİÖ ile işbirliğine gitmesini özendireceği söylenebilir.

2.1.1. Kuruluş Sürecine Giden Yol

Devletler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve belirli kurallar çerçevesinde yeni ortak çıkar birliktelikleri oluşmasında belirleyici olan İkinci Dünya Savaşı dinamikleri, devletlerin ekonomi, uluslararası politika ve güvenlik konularında stratejik işbirliklerine gitmesini gerekli kılan bir ortam hazırlamıştır.

ŞİÖ'nün uluslararası bölgesel bir aktör olarak dizaynında; İkinci Dünya Savaşı sonrası Varşova Paktı'nın lağvedilmesi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ve Avrupa Birliği gibi yeni bölgesel jeoekonomik ve güvenlik örgütlerinin tesis edilmesi, ayrıca bu örgütlerin üyeleriyle birlikte küresel ortak çıkar stratejileriyle

hareket etmeleri, Asya ve Kafkaslarda güç mücadelesi içinde olan RF ve ÇHC'nin yaklaşmasını sağlamıştır. RF'nin ve ÇHC'nin özne etnik kırılma noktalarının bulunması, bu hassas zeminde yeni kurulan Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin kalkışmacı motivasyonları tetikleme ihtimali, Asya coğrafyasında ezeli güç mücadelesinde olan RF ve ÇHC'nin durum/hasar değerlendirmesi yapmasını gerektirmiştir. İşte bu dinamiklerle aynı merkeze çekilen RF ve ÇHC, ortak kazanımlarını muhafaza etmek için ŞİÖ'nün kurulmasında başı çeken devletler olmuştur.

ŞİÖ'nün gelecekteki gelişimini düşünerek başarılı yolculuğunu gözden geçirirken özel dikkat gerektiren bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan biri, bölgesel işbirliğinin sağlam bir kurumsal çerçeve içinde kurulması gerekliliğidir. Bu da ilgili uluslararası veya bölgesel yasalar ve düzenlemeler tarafından desteklenmelidir. Aynı zamanda, yerel ve bölgesel kurallar ve düzenlemelerdeki farklılıkların dikkatli bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Ayrıca, bölgesel güvenlik işbirliği, kapsamlı güvenlik kavramına dayandırılmalıdır, bu da geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine verilen yanıtların sıkı bir şekilde entegre edilmesini gerektirmektedir. Bölgesel güvenliğin korunması ile bölgesel ekonomik ve kültürel işbirliğinin teşvik edilmesi arasındaki karşılıklı bağı göz önünde bulundurmak önem taşımaktadır. Bu birbirini tamamlayıcı yönelimler ŞİÖ'nün ilerlemesine ve gelişimine katkı sunabilir.

2.1.2. Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütü'ne Giden Yol

Orta Asya devletlerinin bölgesel birlik sağlayamamalarının arka planında, bölge ülkelerinin ekonomik yetersizlikleri yatmaktadır. SSCB'nin dağılmasından hemen sonraki süreçte bölge ülkeleri ortak güvenlik algısı ile hareket etme ve birlik oluşturma konusunda yetersizliklerini ortaya koymuşlardır. Bu ayrışmaların bağımsızlıklarını yeni ilan eden, ulus devlet gelenekleri gelişmekte olan Orta Asya ve Kafkasya devletlerini bir çatışmanın eşiğine getirmesi ya da ABD güdümüne girme ihtimallerini doğurmuştur. Söz konusu tehdit algısı da kendi yaşam alanlarında istikrarsızlık istemeyen RF ve ÇHC'yi ortak çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmeye sevk etmiştir. Bu itici güç ile; 26 Nisan 1996'da RF, ÇHC, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan devlet başkanlarının iştirak ettiği Şanghay Zirvesi'nde bir

araya gelen Şanghay Beşlisi, “Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Anlaşması (Treaty on Deepening Military Trust in Border Regions) ve 1997’de Moskova Zirvesi”nde Sınır Bölgelerinde Askeri Güçlerin Azaltılması Anlaşması (Treaty on Reduction of Military Forces in Border Regions)” imzalanarak, sınır ihtilaflarının sonlandırılması için ortak güvenlik önlemlerin alınması ve karşılıklı olarak askeri unsurların sayısının düşürülmesi kararlaştırmıştır. Alınan bu askeri kapsamlı kararlar çerçevesinde Şanghay Beşlisi’nin resmi kimliği perçinlenmiştir (Zeyrek, 2010).

Moskova Zirvesini müteakip Şanghay Beşlisi’nin 3. Zirvesi 3 Temmuz 1998’de Kazakistan Almatı’da yapılmıştır. Anılan görüşmelerde taraflar; sorunlara ortak barışçıl çözüm getirilmesi, birbirlerinin iç meselelerine karışmama, etnik ayrımcılık, terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığına karşı ortak mücadele konularında ulusal beyanlarda/taahhütlerde bulunmuşlardır. Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te 25 Ağustos 1999’da yapılan 4. Devlet Başkanları Zirvesinde taraflar, ekonomik ve ticari işbirliği yapma hususunda mutabakata varmışlardır. Tacikistan’ın başkenti Duşanbe’de 05 Temmuz 2000 tarihinde yapılan toplantıda örgütün adı Şanghay Forumu olarak değiştirilmiş; politik, askeri, iktisadi ortaklığın geliştirilmesi, taraf ülkelerin hiçbir suretle birbirlerinin iç işlerine karışmamaları konusunu ortak metne bağlayarak ÇHC’nin Uygur, RF’nin ise Çeçenistan politikalarını benimsediklerini zapta geçirmişlerdir (Yardımcıoğlu ve Koçarslan, 2012).

Devlet başkanları düzeyinde katılım sağlanan ve 14-15 Haziran 2001’de gerçekleşen zirvede, Özbekistan’ın da üye olarak kabul edilmesine yönelik ortak bildirge yayımlanmıştır. Toplantıda katılımcı ülkelere “Şanghay İşbirliği Teşkilatının Kurulmasına Dair Deklarasyon” ile ŞİÖ bölgesel bir örgütlenme modeli olarak resmen hayata geçirilmiştir. ABD’de meydana gelen 11 Eylül saldırısından üç gün sonra Almatı’da toplanan ilk ŞİÖ Başkanları toplantısında, “Bölgesel Ekonomik İşbirliğinin Temel Hedef ve Yönelimleri ile Ticaret ve Yatırım Alanlarında Daha Uygun Koşulların Oluşturulması Sürecinin Başlatılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır. RF, St. Petersburg’da 07 Haziran 2002’de düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesinde; ŞİÖ’nün ilkeleri, amacı, çalışma alanı, işbirliği konuları ve uluslararası ilişkilerini düzenleyen ŞİÖ Şartı imza edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

St. Petersburg'da, 7 Haziran 2002'de gerçekleştirilen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesi'nde karara bağlanan ŞİÖ Şartı ile üye ülkeler arasında karşılıklı güven ve iyi komşuluk ilişkilerinin tesis edilmesi, siyaset, ekonomi, ticaret, bilim ve teknoloji, kültür, eğitim, lojistik, enerji, çevre koruma konularında işbirliği, bölgesel barış, istikrar ve emniyet için birlikte çalışma, adalet ve demokrasinin geliştirilmesi için uluslararası yeni düzenlemeler yapılması, Birleşmiş Milletler Şartı'na uyum, üye ülkelerin iç işlerine karışmama, üyelerin birbirlerine askeri güç ve tehdit kullanmaması, üyeler arası eşitlik, tüm sorunların görüşülerek çözülmesi, diğer ülkeler ve organizasyonlarla işbirliğine açıklık kriterlerinde anlaşılmıştır (Dockery, 2016).

ŞİÖ'ye dâhil ülkeler güvenlik konularında yaptıkları saldırmazlık ve üyelerin ülke bütünlüğünün sağlanmasına yönelik akitleşmeleri sonrasında bir kaç defa ortak askeri tatbikat düzenlemiştir. Bu tatbikatlardan ilki 2003 yılında Kazakistan ve Pekin'de, daha geniş kapsamlı kapsamlı olan ÇHC-RF ortaklığındaki ikinci tatbikat 2005'te, Barış Misyonu 2007 adlı üçüncü ortak askeri tatbikat ise 2007 yılında Ural Dağları'nda gerçekleştirilmiştir (Akçadağ, 2010).

Kazakistan'ın Almatı kentinde 08-09 Haziran 2017'de düzenlenen Devlet Başkanları Zirvesinde ise Hindistan ve Pakistan tam üye olarak ŞİÖ'ye katılmıştır. Tacikistan Duşanbe'de 17 Eylül 2021'de yapılan toplantıda İran ŞİÖ'ye üye kabul edilerek üye sayısı dokuza çıkmış, ayrıca Mısır, Katar ve Suudi Arabistan diyalog ortağı statüsü kazanmıştır. Duşanbe Zirvesi'nde ŞİÖ Dönem Başkanlığı görevini Özbekistan, Tacikistan'dan devralmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2022). ŞİÖ'ye üye devletlerinin liderlerinin katılımıyla düzenlenen bu toplantıda, ŞİÖ'nün bölgesel işbirliğini güçlendirmek, güvenlik tehditlerine karşı mücadele etmek ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla çeşitli konular ele alınmıştır (Anadolu Ajansı, 2022). Toplantıda, ŞİÖ'nün bölgesel istikrarı teşvik etme misyonuna vurgu yapılmış ve üye devletler arasında terörizm, aşırıcılık, uyuşturucu kaçakçılığı ve siber suçlar gibi ortak tehditlere karşı işbirliği öncelenmiştir. Bu çerçevede, güvenlik alanında daha etkin bir işbirliği için çeşitli adımların atılması tartışılmıştır. Ayrıca, ekonomik işbirliği ve kalkınma projeleri de ele alınarak bölgesel ticareti destekleyen önlemler, yatırım girişimleri ve altyapı projeleri gibi konular masaya yatırılmıştır. Bunların yanı sıra, ŞİÖ'nün uluslararası alandaki rolü ve üye devletlerin temsil edilme

şekilleri gibi diplomatik konular görüşülmüştür. Almati'deki toplantının sonuçları, ŞİÖ'nün bölgesel işbirliğini güçlendirme çabalarını desteklemek ve ortak tehditlere karşı mücadelede koordinasyonu artırmak için önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu toplantı, ŞİÖ'nün gelecekteki rolünü şekillendirmede ve bölgesel istikrarı teşvik etmede önemli bir rol oynamıştır.

Hindistan'ın dönem başkanlığını üstlendiği ŞİÖ'nün 04 Temmuz 2023'te yapılan 23. Liderler Zirvesi'nde İran'ın ŞİÖ'ye tam üye olarak kabul edilmesi toplantıya damgasını vurmuştur. İran'ın ŞİÖ'ye tam üye olarak kabul edilmesi stratejik mahiyette yeni denklemlerin kurulmasını beraberinde getirmiştir. RF, Tacikistan, Pakistan, ÇHC, Hindistan, Belarus, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve İran devlet başkanlarının yanı sıra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres'in video konferans ile iştirak ettiği zirvede, derinleşen bölgesel istikrarsızlıklara ve anlaşmazlıklara rağmen Batı ülkelerinin ŞİÖ ülkeler üzerindeki baskısının azaltılması ve Batının küresel hegemonyasının önlenmesine yönelik işbirliği teması ön plana çıkmıştır. Bu zirve ölçeğinde; ŞİÖ üyesi ülkeler arasındaki ikili sorunlardan ziyade bölgesel problemlere, batının domine etmediği çok kutuplu dünya düşüncesine ve ŞİÖ'de ortak hareket etme motivasyonuna yönelinmesine destek verilmiştir. 23. Liderler Zirvesi'nde Delhi Deklarasyonu başlığında bildiri yayımlanmış; ŞİÖ'nün güvenlik konularında çatışmacı ve ideolojik birlikteliklere karşı olduğu dile getirilmiştir. Zirvede RF-Ukrayna Savaşı, derinleşen küresel gıda sorunları ile ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimine⁵ de değinilmiştir. Hindistan'ın başkanlığında toplanan ŞİÖ Zirvesinde 2008'de örgüte üyelik başvurusunda bulunan İran'ın örgüte tam üyeliği kabul edilirken, Belarus'un 2024'te ŞİÖ'ye başvurusunun kabul edilmesi ve Belarus'un ŞİÖ üyeliği için takvim belirlenmesi birlikte değerlendirildiğinde, ileriki süreçte ŞİÖ'nün NATO'ya karşı dengeleyici bir rol üstlenebileceği ileri sürülebilir. Ayrıca İran'ın ŞİÖ'ye dâhil edilmesi de ŞİÖ'nün enerji portfolyosunu genişlemektedir. İran'ın üyeliği ile dünya coğrafyasının %40'ına genişleyen ŞİÖ, küresel petrol üretiminin de %20'sine sahip olmuştur (Independent, 2023).

⁵ Kuşak ve Yol Girişimi, ÇHC Devlet Başkanı Şi Cinping'in 2013 yılı sonunda Orta Asya ve Güney Asya ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında duyurduğu ve İtalya'nın da işbirliği ile 2049 yılında bitirilmesi planlanan Çin-Roma medeniyeti birliği olarak da yorumlanan modern ipek yolu konseptini ifade etmektedir.

2.1.3. ŞİÖ'nün Kuruluşunda Küresel Güç İlişkileri

Uluslararası ilişkilerin doğası ve ülkelerin davranış karakteristikleri gereği hiçbir devletin milli menfaatlerinin hilafına; politik, ekonomik ve güvenlik ilişkisi geliştirmeyeceği hususu tarihte pek çok defa sınanan bir gerçektir. Bu bağlamda bölgesel çıkarları Asya Pasifik coğrafyasında çakışan ve batıyla milli çıkarları bu kavşakta birleşen RF ve ÇHC, ŞİÖ paydasında ortak hareket etme refleksi gösterebilmiştir. Ortak dil, kültür ve din paydasında benzeşmeyen bu iki bölgesel güç, küresel marketlerde ve Asya'da nüfuz ettikleri alanlarda çok boyutlu rakip olmalarına rağmen ortak güvenlik kaygıları nedeniyle bir araya gelme refleksi gösterebilmişlerdir. RF ile ÇHC'nin ayrılıkçı hareketlere dönüşme potansiyeli taşıyan özel iç dinamikleri, bu yıkıcı etkenlerin kontrol altında tutulması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Özetle, söz konusu ortak güvenlik kaygıları, RF ve ÇHC'yi politik, ekonomik ve coğrafi avantajları aleyhine ŞİÖ denkleminde taviz vermeye itmiştir.

El-Kaide'nin ABD'de gerçekleştirdiği 9/11 saldırıları sonrasında ABD, terörle mücadele anlayışını değiştirerek ulusal güvenlik konseptini terörle küresel mücadele boyutuna taşımıştır. ABD'nin bu yeni güvenlik anlayışı, Asya Pasifik ve Kafkasya bölgelerinde RF ve ÇHC'yi ABD ile karşı karşıya getirmektedir.

2.1.4. RF-ÇHC Yakınlaşmasının Tarihsel Arka Planı

RF ve ÇHC arasındaki güç mücadele tarih boyunca gündemde kalarak Orta Asya'nın paylaşımı söz konusu mücadelenin dinamosu olmuştur. Günümüzde ise RF'nin etkisinin azaldığı ve ÇHC'nin güç kazandığı bir süreç yaşanmaktadır. Rusya ile Çin arasında 1960'larda yaşanan gerginlik 1980'li yılların ortasına gelindiğinde gevşemeye başlamıştır. RF ile ÇHC'nin aynı notaya gelmelerinde asıl itici güç iki ülke arasındaki uzun sınır birlikteliği ve güvenliği meselesidir. Diğer ortak buluşma noktası ise karşılıklı ekonomik menfaatlerdir (Çolakoğlu, 2004).

SSCB ile ÇHC arasındaki ilk yakınlaşma, 1950'de "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması"nın imzalanmasıyla başlamıştır. Söz konusu anlaşma, tarafların Soğuk Savaş döneminde imzaladığı ilk stratejik ortaklık olmasının yanında Batı muhalifi izler taşımaktadır. Diğer yandan Asya'da ileride oluşacak dengelerin öncülü olarak kabul edilebilir. SSCB-ÇHC arasında başlayan bu ılımlı hava, Joseph

Stalin'in halefi Nikita Krusçev'un Batı'ya yakınlaşma siyasetiyle yerini gerginliğe bırakmış ve bu davranış kalıbı ÇHC tarafından komünizmden ve sosyalist ideolojiye ihanet şeklinde adlandırılmıştır. Daha sonra 1960'lı yıllarda baş gösteren sınır problemleri iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. SSCB'nin 1957'de uzaya gönderdiği Sputnik-1 uzay aracı ile ABD'ye karşı avantaj sağlayan SSCB, ÇHC açısından ise yükselen bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu dönemde SSCB'den uzaklaşan ÇHC, Avrupa ve ABD ile bağlantı arayışlarına girmiştir. ABD'nin Tayvan'a askeri yardım yapması sonrasında bozulan ABD-ÇHC birlikteliği, 1980'li yılların başından itibaren SSCB-ÇHC yakınlaşmasını mümkün kılmıştır. 1989 Tiananmen Meydanı olaylarında ABD ve Avrupa ülkelerinin tepkisini alan ÇHC'ye SSCB tarafından siyasi destek verilmiştir. Tüm bu gelişmeler akabinde SSCB ve ÇHC arasında 1991'de imzalan "Sınırların Belirlenmesi ve Çizilmesi Antlaşması" ile iki ülke arasındaki resmi sınırların %98'i çizilmiştir. Ancak geriye kalan %2'lik dilim RF-ÇHC arasında ihtilaf teşkil etmeye devam etmektedir. 1992'ye gelindiğinde RF ve ÇHC arasında askeri ve teknolojik işbirliği deklare edilmiş, 1994'te de "Yapıcı Ortaklık Antlaşması" imzalanarak karşılıklı nükleer tehlikesizlik taahhüdünde bulunulmuştur (Aydoğan, 2021).

Değişen dünya düzeniyle birlikte Batı Dünyasının dikkatini çeken, bölgeyi kendi nüfuz alanı olarak ilan eden RF'nin ve Orta Asya'da yeni bir ekonomik güç olarak beliren ÇHC'in ilgisi de bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Bu sebeple, yıllardır ilişkilerinde belirgin sıkıntılar yaşayan bölgenin iki hegemonik gücü RF ve ÇHC, 1990'ların ikinci yarısından itibaren aralarındaki sorunları çözebilecekleri ve bölgeye yönelik milli çıkarlarını karşılıklı olarak maksimize edebilecekleri bir uzlaşma zemini bulma gayretine girmişlerdir. Diğer yandan tek kutuplu dünyayı yalnız başına yönetmek isteyen ABD'ye karşı geliştirilen ortak tepki RF-ÇHC yakınlaşmasında önemli bir etkidir. Süreç içinde RF ve ÇHC arasında ekonomik işbirliği konusunda ortak paydada buluşma emareleri görülmeye başlanmıştır. Muhtemel bir bölgesel askeri, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın ÇHC üzerindeki potansiyel yıkıcı etkisi, kartları yeniden dağıtılarak ÇHC'nin RF ve bölge ülkeleriyle stratejik ortaklığa açık bir politika izlemesini zorunlu hale getirmiştir. Çünkü yeni kurulan egemen devletler ÇHC'in toprak bütünlüğünü tehdit eden kopma noktaları olarak algılanmaktadır. ÇHC sınırlarının dibinde bayrak açan devletlerin, gelecekte ÇHC içerisindeki etnik

unsurların da ayrılıkçı hayallerini süsleme ihtimali dönem itibariyle ÇHC'yi RF'ye yaklaştıran temel unsurlardandır. Diğer bir ifadeyle bölgesel istikrarsızlık ve güvenlik zafiyetinin, uzun yıllardır bağımsızlık hayalleri kuran Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Uygurlara, ÇHC'nin toprak bütünlüğüne yönelik kalkışmacı ilhamlar verebileceği algısı ÇHC-RF işbirliğinin ortak politika önceliği olarak belirmesine imkân tanımıştır (Uğrasız, 2002).

RF-ÇHC ilişkileri, ÇHC'nin 20 yüzyılın sonlarından itibaren Asya Pasifikte etkisini tedricen artırmasına paralel olarak ciddi değişikliğe uğramıştır. Stratejik ortaklığa giden yolda ilk adım RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından 1996 yılında ÇHC'ye gerçekleştirilen resmi ziyarette RF-ÇHC Ortak Deklarasyonunun imzalanmasıyla atılmıştır. Putin'in 2000 yılı itibarıyla resmi olarak başlayan Devlet Başkanlığı döneminde de RF'nin milli çıkar öncelikleri başında Asya Pasifik bölgesi görmüştür. Bu kapsamda bölgedeki istikrar için RF, ÇHC ile eşitlikçi ve ortak çıkarlarını muhafaza eden, güvene dayalı bir ilişki tesis etmeye gayret göstermiştir. Bu da RF ile ÇHC ilişkilerini formüle eden uluslararası politika konseptinin temellerini oluşturmuştur. Nihayetinde 2001 yılında, 21 yüzyılda taraflar arasında eşitlikçi ve güvene dayalı stratejik işbirliğini hedefleyen RF-ÇHC Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 2004 yılı RF-ÇHC Gençliği Arasındaki Dostluk Yılı olarak ilan edilmiş, 2006 yılı Çindeki Rusya Yılı, 2007 ise Rusya'daki ÇHC Yılı, müteakiben 2009 yılı ÇHC'deki Rusça Yılı, 2010 ise Rusya'daki Çince Yılı, 2012 yılı Çin'deki Rus Turizmi Yılı, 2013 de Rusya'daki Çin Turizmi Yılı olarak resmen kabul edilmiştir. Süreç içerisinde bölgedeki iki güçlü rakip olan RF ve ÇHC milli menfaatlerini karşılıklı tehlikesizlik ve işbirliğini geliştirme stratejisi benimsemekte bulmuşlardır. ÇHC'nin artan ekonomik gücü ve teknolojik altyapısı, RF tarafından yapılan resmi açıklamalarda, potansiyel bir tehdit olmaktan ziyade ticari ilişkilerini geliştirebilecekleri bir avantaj olarak tanımlanmıştır. Yani, RF'nin istikrarlı ve gelişen ÇHC'ye olan ihtiyacı ile ÇHC'nin güçlü ve başarılı bir RF ortaklığı beklentisi iki ülkenin karşılıklı menfaatleri doğrultusunda dış politika öncelikleri olarak konumlandırılmıştır (Solomentseva, 2014).

ABD'nin hegemon olduğu tek kutuplu dünya anlayışına karşı çıkan, Asya-Pasifik bölgesinde ortak çıkarları bulunan RF ve ÇHC gibi iki güçlü rakip bir araya gelerek, ŞİÖ'nün kurulma sürecini hızlandırmışlardır. Aynı motivasyonla ŞİÖ, kısa

süre içerisinde enerji ve ekonomi konularını kapsayan dar kapsamlı coğrafi birlik olmanın ötesinde; ortak siyaset ve güvenlik parametrelerinin belirlendiği, ABD ve Batı ülkelerinin Asya'daki askeri, siyasi ve ekonomik etkinliğini kırmaya yönelik komplike bir bölgesel örgütlenme modeli olarak belirgin hale gelmiştir. ABD liderliğinde şekillenen tek kutuplu dünyaya alternatif bir güç merkezi tasarlayan ŞİÖ mekanizması, Orta Asya Devletlerini de çekim alanına alarak aynı paydada siyaset üretme isteklerini körüklemiştir. ŞİÖ yapılanması, küresel ve bölgesel rakip olan ÇHC ve RF gibi iki büyük ekonomik ve askeri gücün karşılıklı mücadeleden ziyade menfaatlerinin çakıştığı noktada uzlaşmaya gitmelerini sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu bir dünya düzenini milli menfaatleri olarak gören RF ve ÇHC; ABD ve NATO'nun Asya'da tesis etmeye çalıştığı askeri ve ekonomik gücünü sınırlamak, mümkünse tamamen ortadan kaldırmak amacıyla ŞİÖ'ye giden patikayı genişletmişler, temelini güçlendirmişler ve bu süreci hızlandırmak için ortak hareket etmişlerdir.

2.1.5. ABD Politikalarındaki Değişim-Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi

ABD'de İkiz Kulelerin El-Kaide terör örgütü unsurlarınca vurulduğunun duyurulması sonrasında ABD yönetiminin teröre atfettiği değer değişmiş ve dünyanın her tarafında terörle mücadele edilmesi gerektiği biçiminde bir dış politika doktrini gelişmiştir. ABD'nin belirgin hale gelen söz konusu dış politika evrimi sonrasında Kafkasya ve Orta Asya önemli bir karşılaşma alanına dönüşmüştür. Doğalgaz, petrol, kıymetli madenler ve ticaret güzergâhları gibi havzalar üzerindeki ABD ilgisi, Ukrayna ve Gürcistan'da renkli devrimlere verdiği destek, Afganistan'da yürütülen El-Kaide operasyonları, bölgenin hegomanları RF ve ÇHC'nin milli çıkarlarını tehlikeye atmış ve huzursuz etmiştir.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki uluslararası politikasının ana gündeminde RF merkezli bir düşünce hâkim olmuştur. Ayrıca, 1990'lı yıllarda dönemin ABD Başkanı George H.W. Bush'un ABD yönetiminin hazırladığı "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" ile ABD'nin küresel liderlik emelleri netleştirilmiştir. Bir başka deyişle ABD'nin jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli gördüğü coğrafyalara yönelik ilgisi ve politikası boyut kazanmıştır. Yeni konseptte; önleyici savaş, terörü engelleme, haydut devletler kavramları eklenmek suretiyle, ABD'nin Afganistan ve

Irak örneğinde görüldüğü üzere bu ülkelerdeki mevcudiyeti ve uzak coğrafyalarda hâkimiyet alanı tesis etme gayretleri meşrulaştırmaya çalışılmıştır. ABD'nin Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin dizaynında alt başlık olarak Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) yerini almıştır. BOP çerçevesinde ABD'nin demokratikleştirme ve özgürleştirme programı kapsamında çoğunluğu Müslüman olan Kuzey Afrika, Ortadoğu, Asya ve Kafkasya ülkeleri mercek altına alınmıştır. ABD her ne kadar demokrasi ve özgürleştirme politikalarında yumuşak güç kullanacağını taahhüt etse de askeri müdahaleleri içeren sert güç kullanmaktan imtina etmemiştir. ABD'nin tesis ettiği BOP'u kapsayan ülkeler arasında, RF'nin öncelikli kendi bölgesi ve nüfuz alanı olarak gördüğü; Suriye, Afganistan, Pakistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Moğolistan da bulunmaktadır. ŞİÖ'nin kurulmasının arkasında yatan ve RF'yi bölgesel bir örgütlenme kurmak için ÇHC ile yakınlaştıran etkenlerin başında, BOP'un kapsamı ve bölgede irtifa kazanan ABD etkisi ve varlığı yatmaktadır. ŞİÖ'ye üye ülkelerin toprakları ABD'ye karşı RF ve ÇHC birleştiren karşılaşma alanlarıdır (Karagüzel, 2020).

2.1.6. ABD Politikalarındaki Değişim-Yeni Dünya Düzeni Konsepti

Soğuk Savaş sonrasında kurulan Orta Asya ve Kafkasya Devletleri ve blokların ortadan kalkması ile gelişen ve belirsizlik ortamıyla derinleşen dengesiz zeminde, ABD tarafından ortaya atılan Yeni Dünya Düzeni konseptinin teorisinde; istikrar, demokrasi, insan hakları ve barış sloganları ön plana çıkmış fakat uluslararası toplum tarafından bunun pratikte uluslararası adaletsizliğe ve ABD dayatmalarına dayandığı yönünde eleştiriler getirilmiştir. Bu bağlamda yeni düzen, ABD'nin kendi öz değerlerini ve nüfuzunu dünyaya yayma direktmesi olarak anlaşılmıştır. ABD'de yaşanan tüketim çılgınlığı ve tüketimin teşvik edilmesi üretim atışına yansımış olup bu da ortaya enerji kaynaklarına erişim sorunsalını çıkarmıştır. Artış kaydeden enerji ihtiyacı da enerji kaynaklarına yakın olan RF ve ÇHC gibi devletlerle ABD'yi çeşitli coğrafyalarda karşı karşıya getirmiştir (Nogayeva, 2011).

2.1.7. ŞİÖ'nün Evrilmesinde ÇHC'nin Rolü

ÇHC yönetimi, ŞİÖ'nün kuruluş aşamasında, sınır komşusu 4 ülkeyle (Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve RF) ilgili güven tesis edici tedbirler alınmasını temel öncelik olarak belirlemiştir. ÇHC'nin kuzey ve kuzeybatı sınırlarında 100 kilometrelik askerden arındırılmış bölgenin tesis edilmesi ve söz konusu ülkelerin birbirlerine karşı eski SSCB ile ÇHC sınırı da dahi askeri bu tatbikat yapmamasını ön şart olarak ileri sürmüştür. ÇHC konuda, 2002'de Kazakistan ve Tacikistan, 2005'te Kırgızistan ve RF ile anlaşmaya varmıştır. ÇHC için hassasiyet arz eden başka bir önemli konu da ŞİÖ ülkelerinin doğal sınırlarında konuşlu ve ÇHC'nin yumuşak karnı olan Sincan Uygur Otonom Bölgesi'nin sorun olmaktan çıkarılmasıdır. ŞİÖ'ye bütünleşme sürecinde ÇHC dış politika başarımı olarak; başta RF olmak üzere sınır komşusu olan diğer Asya ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirmeyi, bunu yaparken aynı zamanda Sincan Uygur Özerk Bölgesi üzerindeki tam hâkimiyetini ŞİÖ üyelerine benimsetmeyi ve Uygurların ÇHC aleyhinde olabilecek faaliyetlerinin ŞİÖ üyelerince engellenmesini/zorlaştırılmasını hedeflemiştir. ÇHC, Şanghay Beşlisi'nin teşkil edilme sürecinde, gelecek enerji güvenliği ve ileride ihtiyaç duyacağı enerji kaynaklarını temin edebilme açmazını da göz önünde bulundurmıştır. Sürekli artan nüfusunun ihtiyaç duyabileceği enerji kaynaklarını elde etme arayışında olan ÇHC, Asya ve Afrika'daki enerji havzalarına erişme hususunda ABD'yi en büyük engel olarak görmüştür. Bu bağlamda ÇHC, ŞİÖ ülkelerini ihtiyaç duyduğu enerjiyi temin edebileceği bir pazar olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan sınır komşusu olan bu ülkelerle sınır güvenliği konusunda entegrasyona gitmeyi de milli menfaatleri açısından gerekli görmüştür. RF de ŞİÖ'ye giden yolda ÇHC'ye tam destek vererek NATO'nun genişletilmemesi yönündeki söylemlerine destek aramıştır. RF ve ÇHC bu noktada bağlılık taahhüt etmeksizin karşılıklı destek arayışına girmişlerdir. Bu da dış ilişkiler açısından içerikte zayıf, deklarasyon açısından da zengin bir diplomatik ilişki trafiğine neden olmuştur. Politik konularda işbirliği üye ülkelerin neyi istedikleri ve neyi başarmak istedikleri ile doğru orantılıdır. ÇHC ve RF dışındaki tüm üyeler genel olarak eski SSCB Asyası'ndaki statükonun destekleyicisi olmuş ve SSCB'nin dağılmasından sonra yeni teşkil edilen ve ŞİÖ üyesi olan ülkeler özgürlük taleplerini duyurmak ve vaki taleplerine destek bulmak istemişlerdir. Ekonomik kaynaklarının güvenli

transferi ve pazara sunumu için gerekli demiryolu, karayolu ve boru hatları gibi alt yapı imkânlarının ŞİÖ üyesi ülkelerin işbirliğiyle oluşturulması ön şart olarak görülmüştür. Enerji sektörü dışında yabancı yatırımların da teşvik edilmesine sıcak bakılmıştır. Askeri konular ise uluslararası camiada merakla izlenen bir konu olmasına rağmen, ŞİÖ üyesi ülkelerin ortaklaşa tatbikat yapması bir kenara bırakıldığında ekonomik ve politik konulara kıyasla güdük kalmıştır. Bu hususta gelişme kaydedilememesinin ana nedeni olarak, ŞİÖ üyesi ülkeler arasında askeri konuların anlaşmazlığa yol açma ihtimali ve söz konusu askeri işbirliğinin ABD açısından büyük bir tehdit olarak algılanacağı beklentisi ileri sürülbilir (Hansen, 2008).

ÇHC'nin Şanghay Beşlisinin oluşturulmasında aktif rol almaya başladığı dönemde, 8 Mart 1996 tarihinde Tayvan Boğazı'nda başlattığı sıralı askeri tatbikatlar sonrasında bir eyaleti kabul ettiği Tayvan ile savaşın eşiğine gelmiştir. ÇHC'in, Tayvan açıklarında düzenlediği füze denemeleri ve gerçek mermilerin kullanıldığı hava, kara ve deniz harekâtı, aslında uzun süredir devam eden gerginliğin doruk noktası olmuştur. Ayrıca Tayvan Devlet Başkanı Lee Teng Shui'nin, 07 Haziran 1995 tarihinde ABD'ye bir gitmesinin ardından ÇHC ile Tayvan arasındaki birleşme görüşmelerine ÇHC tek taraflı olarak süresiz ara vermiştir. Bu gelişmeyi ABD'nin Tayvan'ın izlediği bağımsızlık yanlısı politikaları desteklediği şeklinde algılayan ÇHC Yönetimi, ABD ile ilişkilerinde de gerginlik yaşamıştır. Anılan dönemde ABD Deniz Kuvvetleri Tayvan yanında yer alarak bu askeri müdahaleye Tayvan lehine karşılık vermiştir (Akkuş, 1996).

ŞİÖ, yeni bölgesel dinamiklerin ortaya çıkmasıyla beliren bir kuruluş olarak dikkat çekmektedir. ŞİÖ, Orta Asya'da Doğu ve Batı arasındaki etkileşimlerin odağı haline gelmiş, sıradışı bir bölgesel örgüt olarak sıkça değerlendirilmektedir. Başlıca hedefi küresel terörizm, dini radikalizm ve etnik ayrılık gibi konularla mücadele etmek olan bu örgüt, aynı zamanda ekonomik, kültürel, ticari ve eğitimsel işbirliği için çerçeveler oluşturarak yerel zorlukları ele almaya yönelik de faaliyet göstermektedir. Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, ÇHC ve RF liderleri, başlangıçta Orta Asya devletlerindeki güvenlik zaafiyetleriyle başa çıkmayı hedefleyerek 2021'de ŞİÖ'yü kurmuşlardır. Ancak, RF ve ÇHC'nin küresel arenada yeniden ön plana çıkmasıyla ŞİÖ'nün amacı değişmiştir.

Bu bağlamda, ŞİÖ, ABD'ye karşı yumuşak güç kullanarak dengelemeyi amaçlayan bir stratejinin bir aracına dönüşmüştür. Dahası, ŞİÖ'nün geniş bir vizyonunun parçası olarak, Batı ideolojilerine karşı çıkan normları teşvik etme misyonu bulunmaktadır. RF ve ÇHC, ŞİÖ aracılığıyla Batı prensiplerinden ayrılan ortak bir normlar seti oluşturmayı başarmışlardır. RF ve ÇHC'nin kimlik oluşturma çabaları, kendilerini yeniden yükselen büyük küresel güçler olarak ilan etmeleriyle paralellik göstermektedir. Batı normları geleneksel olarak küresel düzenin temelini oluştururken, ÇHC ve RF müdahale etmeme, siyasi statükonun korunması, devlet egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, devlet güvenliğinin sağlanması gibi politikaları benimsemişlerdir. Bu çerçevede, ÇHC ve RF'nin aktif bir şekilde Batı ideallerine karşı çıkabilecek bir kolektif kimlik oluşturma yönünde çalıştıkları, ayrıca devlet egemenliğini öncelikli hale getirme ve yönetim yapılarında istikrarı koruma eğiliminde oldukları iddia edilebilir.

SSCB'nin dağılmasının ardından diğer büyük güçlerin ABD'nin egemenliğine meydan okuyacağı dillendirilmiştir. Ancak, 1990'ların sonlarına gelindiğinde, bu önemli güçlerin ABD'yi dengeleme kapasitelerinin eksik olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, geleneksel bir yaklaşım olan askeri güç birikimi ve karşıt ittifakların oluşturulması gibi sert dengeleme stratejilerinin uygulanması mümkün olamamıştır. Devletler geleneksel dengeleme stratejisinin sınırlarını ve güvenliklerini bir hegemonik güce karşı savunmak için tasarlamaktadırlar. Ancak, mevcut tehdit bir devletin toprak bütünlüğü etrafında dönmemektedir. Bu bağlamda, yumuşak dengeleme kavramı, geleneksel sert dengeleme yaklaşımına kıyasla daha faydacı bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Yumuşak dengeleme stratejisi, askeri olmayan ekonomik, ve diplomatik müdahaleleri incelemektedir. Yani daha çok askeri olmayan hizalanmalara vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, ŞİÖ genellikle bir yumuşak dengeleme aracı olarak görülmektedir. Derinlemesine askeri işbirliği yapılarak, komşuluk diplomasisi vurgulanarak, çok taraflı diplomasi uygulanarak, yükselen bölgeselcilik kullanılarak karşılıklı ve yararlı işbirliği teşvik edilmektedir (Alakbar, 2023). Örneğin, RF ve ÇHC, ŞİÖ aracılığıyla Orta Asya'da ABD etkisini zayıflatmaya çalışmışlardır. Kendi seçim gözlemci grubunu kurarak ve Batı'nın demokratikleşme ve insan hakları anlayışına alternatif olarak egemen demokrasiyi savunarak bu hedefi tutturmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle, ŞİÖ, merkezi Asya

bölgesinde dış gücün kültürel etkisini ortadan kaldırarak ortak normları ve ortak değerleri teşvik etmek suretiyle katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

ŞİÖ, RF ve ÇHC'nin, ABD'nin dikte ettiği uluslararası sisteme karşı bir blok teşkil etmeyi amaçlayan idealinin bir ürünü olarak uluslararası toplumun bir aktörü olmuştur. Büyük güçler arasındaki denge siyaseti çerçevesinde, ŞİÖ, ÇHC ve RF arasında bağlantı sağlayarak, ABD merkezli olmayan bir küresel güvenlik işbirliği yaratma gayretinin ürünüdür. Ayrıca ŞİÖ, RF-ÇHC-ABD dinamiği ötesinde bir etki alanı yaratarak dikkatlerin Orta Doğu ve Afrika sahasına yönlendirmesine olanak sağlamaktadır. İleriki süreçte ÇHC, ŞİÖ'yü çeşitli küresel platformlarda diplomatik hedefleri için kullanma potansiyeli taşımaktadır.

ŞİÖ'nün RF ve ÇHC'nin yeniden yükselişini desteklemek için bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir. ŞİÖ, geleneksel dengeleme stratejilerine kıyasla daha yumuşak bir yaklaşım benimseyerek, ABD'nin etkisini azaltmaya ve Batı normlarına karşı alternatif normlar ve değerler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu da ÇHC ve RF'nin küresel arenadaki konumlarını güçlendirmelerine ve Batı'nın egemenliğine meydan okumalarına yardımcı olabilecek bir etkidir.

2.2. ŞİÖ'nün Yönetsel Yapısı

SSCB'nin dağılması Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yanı sıra, ABD ve SSCB arasındaki dünyanın lideri olma yarışmasının SSCB aleyhine bozulmasına ve ABD'nin küresel etki alanını genişletmesine neden olmuştur. 1991'den sonra yeniden toparlanma sürecine giren RF ve yeni kurulan devletlerin teşkilatlanma sürecinde 1990'lar boyunca başta sınır güvenliği ve ekonomik istikrar konularında çalkantılı bir döneme girilmiştir. Söz konusu dönemde milli menfaatlerini Asya Pasifik bölgesinde ortaklaşa hareket etmekte gören ÇHC ve RF'nin ön ayak olması ile bölgede yeni kurulan devletleri de kapsayacak şekilde bir örgütlenmeye gidilerek Şanghay Beşlisi teşkil edilmiştir.

“Şanghay Beşlisi” olarak ilk defa 1996 yılı içerisinde adını duyuran bölgesel işbirliği, Şahghay'da 15 Temmuz 2001'de yapılan toplantıda, Özbekistan'ın da örgütlenmeye dâhil edilmesiyle Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) evrilmiştir. Daha sonra 2004'te Şanghay'da geçici ŞİÖ sekreteryası teşkil edilmiştir (Hansen, 2008).

"Şanghay Beşlisi" olarak adını duyuran bu bölgesel işbirliği, uluslararası ilişkiler sahnesinde önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Ancak, bu işbirliği 15 Temmuz 2001'de Şanghay'da düzenlenen bir toplantı sırasında büyük bir evrim geçirerek, Özbekistan'ın bu örgüte katılmasıyla, Şanghay Beşlisi'den Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) dönüşmüştür. Bu dönüşüm, bölgesel işbirliğinin uluslararası alandaki önemini daha da artırmıştır.

Daha sonra, 2004 yılında Şanghay'da geçici bir ŞİÖ sekreteryası kurulmuştur. Bu, örgütün kurumsal altyapısının daha da güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde işlemesi için önemli bir adım olarak kayda geçmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler, bölgesel işbirliği örneklerinin, uluslararası düzeyde nasıl evrildiği ve daha büyük bir etki yarattığına dair önemli bir örnek sunmaktadır. Dolayısıyla, Şanghay Beşlisinin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşümü, bölgesel işbirliği ve uluslararası örgütlerin değişimini incelemek isteyenler için önemli bir referans noktasıdır. Bu dönüşüm, uluslararası ilişkilerdeki dinamikleri ve bölgesel işbirliğinin gelişimini anlamak açısından büyük öneme sahiptir.

ŞİÖ'ye dâhil ülkelerin sınırlarına bakıldığında, 30 milyon 189 bin kilometrekarelik bir alandan, yani Avrasya coğrafyasının 3/5'lik kısmından bahsedilmektedir. Yani nüfusu 1,5 milyardan fazla olan ŞİÖ, dünya nüfusunun 1/3'ünü kapsayan bölgesel bir örgütlenmedir. ŞİÖ'nün oluşturulmasıyla, ŞİÖ'ye üyesi sınır komşusu ülkeler, karşılıklı güven oluşturma, eğitim, bilim ve teknoloji, ticari ve ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, çevre koruma, ulaşım, turizm, sürekli barış ve istikrarın korunması, enerji, bölgesel güvenlik, demokrasi ve adaletin geliştirilmesi gibi çok çeşitli alanlarda karşılıklı güven tazeleyerek ve işbirliğine gitmeyi kabul etmişlerdir. Ayrıca bu örgütlenme modelinde, üye ülkelerin eşitliği ilkesi ile üyeler arasında güven artırıcı tedbirlerin alınması/artırılması ve sorunların barışçıl çözümü konuları kabul görmüştür. Bu motivasyonlarla kurulan ŞİÖ'nün biri Pekin'deki Genel Sekreterlik diğeri ise Terörizme Karşı Bölgesel Yapı olmak üzere iki daimi organı bulunmaktadır. ŞİÖ Genel Sekreteri ve Terörizme Karşı Bölgesel Yapı'nın Komite Başkanı, 3 yıllık dönem için üye ülke devlet konsey başkanları tarafından görevlendirilmektedir (Akçadağ, 2010).

ŞİÖ'nün, 02 Haziran 2002 tarihinde yayınlanan Tüzüğü'ne göre; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi,

Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi, Ulusal Temsilciler Konseyi, Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı ve Sekreteryaya'dan oluşan 7 ana organ ihdas edilmiştir. Örgütün resmi dilleri olarak ise Çince ve Rusça belirlenmiştir. Bu organlardan Pekin'de faaliyet gösteren Sekreteryaya ile Taşkent'te konuşlu Bölgesel Terörle Mücadele Ajansı (RATS) Yürütme Komitesi, ŞİÖ'nün daimi organları olarak görev yapmaktadır (SCO Charter, Article 4).

2.2.1. Devlet Başkanları Konseyi (HSC)

ŞİÖ'nün en tepe karar organı olup örgütün önceliklerini ve ana faaliyet alanlarını belirlemektedir. Ayrıca ŞİÖ'nün iç işleyişini ve temel ilkelerini düzenleyerek, diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri hakkında nihai kararları vererek ve güncel uluslararası konuları ele almaktadır. HSC başkanlık görevini olağan toplantılara ev sahipliği yapan ülkenin devlet başkanı yürütülmektedir. Genellikle yılda bir defa yapılan olağan toplantının yapılacağı ülke ŞİÖ üyesi devletlerin isimlerinin Rusça alfabetik sırasına göre belirlenmektedir. HSC'nin 23. toplantısı 04 Temmuz 2023'te Hindistan'ın başkanlığında çevrimiçi katılımı ile icra edilmiştir (SCO Charter, Article 5).

2.2.2. Hükümet Başkanları Konseyi (Başbakanlar-HGC)

Kuruluşun bütçesini onalayan organ olup ekonomik işbirliği alanlarıyla ilgili önemli konuları değerlendirerek karara bağlamaktadır. Konseyin yıllık olağan toplantısına ev sahibi ülkenin devlet başkanı veya başbakanı başkanlık etmektedir. Toplantının yapılacağı yere, üye ülke devlet başkanları arasında varılan anlaşmaya göre belirlenmektedir (SCO Charter, Article 6).

2.2.3. Dışişleri Bakanları Konseyi

Örgütün mevcut faaliyetlerine ilişkin konuların belirlenmesi, Devlet Başkanları Konseyi toplantılarının hazırlanmasını ve örgüt içi uluslararası sorunlara ilişkin istişarelerin yapılması bu organın sorumluluğundadır. Ayrıca, gerektiğinde ŞİÖ adına açıklamalar yapmaya yetkilidir. Olağan toplantıları genellikle Devlet Başkanları Konseyi görüşmelerinden bir ay önce yapılmaktadır. ŞİÖ üyesi en az iki devletin talebi ve diğer tüm üyelerin de rızası ile Dışişleri Bakanları Konseyi

olağanüstü toplantıya çağırılabilir. Konseyin olağan veya olağanüstü toplantıları yeri üye devletlerin karşılıklı mutabakatı ile belirlenmektedir. Dışişleri Bakanları Konseyi'ne, HSC'nin son olağan toplantısının yapıldığı ülkenin dışişleri bakanı başkanlık etmektedir. Dışişleri Bakanları Konseyi Başkanı, ŞİÖ adına yapacağı dış temasları, ŞİÖ Tüzüğünde belirlenen esaslara göre yapmaktadır (SCO Charter, Article 7).

2.2.4. Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi

Devlet Başkanları Konseyi ve Hükümet Başkanları Konseyi'nin (Başbakanlar) kararları doğrultusunda, üye devletlerin ilgili bakanlıkları ve/veya kurum başkanları arasında ŞİÖ konularındaki işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla düzenli toplantılar icra edilmektedir. Bu toplantılara, toplantıyı düzenleyen ülkenin ilgili bakanlığı veya kurum başkanı başkanlık etmektedir. Toplantı yeri ve tarihi önceden kararlaştırılmaktadır. Yapılacak toplantıların hazırlığı ve/veya düzenlenmesi amacıyla, üye ülkelerce mutabakata varılmak suretiyle, mevcut düzenlemelere uygun şekilde daimi veya geçici uzman çalışma grupları oluşturabilmektedir. Bu gruplar üye devletlerin bakanlık ve/veya kurum temsilcilerinden oluşturulmaktadır (SCO Charter, Article 8).

2.2.5. Ulusal Koordinatörler Konseyi (CNC)

Örgütün günlük faaliyetlerini koordine eden ve yönlendiren organı olup HSC ve HGC toplantıları için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. Ulusal koordinatörler, üye devletlerin kendi iç prensip ve prosedürlerine uygun olarak atanmaktadırlar. Konsey toplantıları yılda en az üç kez organize edilmektedir. Konsey toplantısına, HSC son olağan toplantısının yapıldığı tarihten, bir sonraki olağan toplantının yapılacağı tarihe kadar HSC toplantısına ev sahipliği yapan ülkenin ulusal koordinatörü başkanlık etmektedir. Ulusal Koordinatörler Konseyi Başkanı, ŞİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi Başkanının talimatıyla iç mevzuata uygun şekilde dış temaslarda bulunabilmektedir (SCO Charter, Article 9).

2.2.6. Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı (RATS)

ŞİÖ'nün daimi organlarından olan RATS'ın merkezi, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'tedir. Ayrılıkçılık, terör ve aşırılıkçılıkla mücadele amacıyla oluşturulan bu organın faaliyet alanları, işlevi, iç yönetmeliği ve finansmanı üye devletlerce imzalanan ayrı bir uluslararası anlaşma ve kararlaştırılan diğer gerekli belgeler ile belirlenmiştir (SCO Charter, Article 10).

RATS; üye devletlerin talebi üzerine düzenlenecek terörle mücadele tatbikat planlarının hazırlanması, üye devletler arasında gerekli iletişimin ve eşgüdümün sağlanması, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılıkla mücadele alanındaki uluslararası yasal belgelerin hazırlanması, bu konulardaki arama-kurtarma operasyonlarının yürütülmesi, üye devletlerden RATS'a intikal eden bilgilerin toplanması, analizi, veri bankasının oluşturulması, küresel tehditlere etkili bir yanıt sisteminin oluşturulması, bilimsel konferans ve çalıştaylar düzenleyerek, terörizm ve ayrılıkçılıkla mücadele alanındaki deneyimlerin paylaşılmasına destek olunması görevlerini/fonksiyonlarını yürütmektedir (SCO, 2022).

2.2.7. ŞİÖ Sekreteryası

ŞİÖ Genel Sekreteri, ŞİÖ'nün daimi Sekreterliğine başkanlık etmekte olup bu göreve 01 Ocak 2022'de 3 yıllık süre için ÇHC eski Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AB Misyon Şefi Büyükelçi Zhang Ming atanmıştır. ŞİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından aday gösterilen ve Devlet Konseyi Başkanları tarafından onaylanan Genel Sekreterlik makamı, ŞİÖ'ye üye devletlerinin vatandaşları arasından Rus alfabetik sırasına göre dönüşümlü olarak üç yıllık bir dönem için atanmaktadır. Genel Sekreter Yardımcıları, Ulusal Koordinatörler Konseyi tarafından aday gösterilir ve Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından onaylanır. Sekreterlik görevlileri, ŞİÖ'ye üye devletlerinin vatandaşları arasından dönüşümlü olarak atanmaktadır. ŞİÖ Sekreterliği, ŞİÖ'nün faaliyetlerini koordine, üyelere bilgilendirme, analitik, yasal, organizasyonel ve teknik destek sağlamakla görevlidir. Sekreterlik, örgütün gözlemci üye devletler ve diyalog ortakları ile ŞİÖ düzenleyici ve yasal belgeleri doğrultusunda işbirliğini koordine etmektedir. Örgütün faaliyetleri ile ilgili konularda devletler ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapmak, bu amaçla üye devletlerin rızasıyla anlaşmalar imzalamak Genel Sekreterin görevleri arasındadır. Sekretarya

ŞİÖ ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyen yasal belgeler çerçevesinde çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca, ŞİÖ Gözlemci Misyonu'nun başkanlık ve/veya parlamento seçimleri organize ve koordine etmektedir. Sekreterlik, yazılı ve sözlü olarak düzenli olarak basına açık brifingler düzenlemekle, haber bültenleri yayınlamakla ve ŞİÖ'nün resmi internet sitesini yönetmekle görevlidir. ŞİÖ Sekretaryası, üye devletlerin rızasıyla ve örgütün bütçe sınırları dâhilinde, ŞİÖ'yü ilgilendiren konularda gerekli çalışmaları/araştırmaları yapmak için sözleşmeli uzmanlar istihdam etmekte, çalıştaylar ve konferanslar düzenlemektedir. Sekretarya, ŞİÖ çerçevesinde hazırlanan taslak anlaşma ve yönetmeliklerin ön yasal ve mali değerlendirmelerini yapmakla görevlendirilmiştir. ŞİÖ çerçevesinde kabul edilen belgeleri onaylayarak, bunları üye devletlere iletmektedir. Sekretarya, ilgili düzenlemelere uygun olarak ve toplantıya ev sahipliği yapan devletle işbirliği içinde ŞİÖ kurumlarının toplantıları ve/veya oturumları için organizasyonel ve teknik destek sağlamaktadır (SCO Charter, Article 11).

2.2.8. ŞİÖ Üyelik Statüleri

ŞİÖ içinde tam üyelik statüsü dışında, gözlemci üyelik ve diyalog ortaklığı statüleri karşılık görmektedir. Bir ülkenin ŞİÖ üyelik statülerden birini iktisap etmesine üyelerce oybirliği ile karar verilmektedir.

ŞİÖ'de Gözlemci Üyelik Statüsü:

Şanghay İşbirliği Örgütü, 2004 yılında gözlemci devlet statüsünü hayata geçirmiştir. Bu kapsamda RF ile ÇHC arasında kalan Moğolistan ilk gözlemci ülke statüsüne kavuşmuştur. Hâlihazırda Moğolistan'ın yanı sıra Belarus ve Afganistan'ın da ŞİÖ'deki gözlemci ülke statüleri devam etmektedir.

İran, Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'ye 2005 yılında gözlemci ülke statülerini kazanan ülkeler arasına girmişlerdir. İran'ın ŞİÖ'ye tam entegrasyon talebinin asıl gerekçesi, ABD ve Batılı devletlerin baskıları ile Birleşmiş Milletler'in İran'a yönelik ekonomik yaptırımların ağırlaştırılmasını öngören kararı sonrasında, ağırlaşan ambargo şartlarının İran'ı uluslararası camiada yalnızlaştırmasıdır. Süreç içinde 2017'de Hindistan ve Pakistan, 2021'de ise İran ŞİÖ'ye tam üyelik statüsünü kazanmışlardır. İran'a uygulanan ambargo kararları çerçevesinde hem ticari hem

siyasi ortak bulmakta güçlük çeken İran Yönetimi uluslararası izolasyondan kurtulmak için ŞİÖ'yü bir çıkış yolu olarak görmüştür.

Moğolistan'ın ŞİÖ'ye üyeliği, ABD'nin Moğolistan topraklarında askeri üs kurma emellerine karşı sırtını yaslayabileceği güçlü bir oluşum arayışı şeklinde yorumlanabilir (Kamalov, 2008). Ayrıca jeopolitik anlamda RF ile ÇHC arasında bulunan Moğolistan, enerji transferinde bir geçit olarak kendi topraklarını kullandırmayı ve bundan ekonomik gelir elde etmeyi planlamaktadır (Yardımcıoğlu ve Koçarslan, 2012).

ŞİÖ'nün İran, Hindistan, Pakistan gibi ülkeleri üyeliğe kabul etmesi sonrasında ve ileride Moğolistan'ın da tam üyelik statüsü kazanması halinde ŞİÖ'nün organizasyon yapısındaki sıkıntıların derinleşmesi ve çıkar çatışmalarının ülkeler arasındaki gerilimi artırması muhtemel görülmektedir. Çünkü Avrasya coğrafyasında iç sorunlar yaşayan ülkeler bulunduğu gibi kendi aralarında uzatmalı sorunlar yaşayan ülkeler bulunmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, Hindistan ve Pakistan arasında politik, ekonomik ve jeostratejik önemi haiz Keşmir bölgesi özelindeki sorunlar devam etmektedir. İran'ın üyelik sürecinin başında ŞİÖ'ye tam üyeliğine karşı çıkan ÇHC, örgütün siyasi fonksiyonundan ziyade ekonomik etkinliğinin korunmasını ve artırılmasını öncelemektedir. ŞİÖ'de, İran'ın tam üyeliğine muhalefet gösteren diğer güçlü üye Kazakistan da RF ile ABD arasında izlediği denge politikası çerçevesinde ABD ile ilişkilerini bozmamak için mezkûr tavrını sürdürmüştür. Zira, ABD'in İran'a yönelik muhtemel bir askeri müdahalesi uzun zamandır dünyanın gündeminde ve takibindedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK), İran'a yönelik yaptırımların ağırlaştırılmasını öngören 09 Haziran 2010 tarih ve 1929 sayılı karar RF tarafından destek görse de RF geçmiş dönemden bu yana İran'ı nükleer çalışmaları konusunda ABD ve Batı ülkelerinin baskısına karşı İran'ın yanında yer alan ülkelerden biri olmuştur. Bu çerçevede ŞİÖ'ye İran'ın tam üyelik sürecinde RF'nin desteği belirleyici olmuştur.

ŞİÖ’de Diyalog Ortaklığı Statüsü

ŞİÖ ile ilişki kurmak isteyen ve gözlemci pozisyonunda bulunmayan 3. ülkelerle ve uluslararası organizasyonlarla ilişkilerin örgütsel ve hukuki bir çerçeveye oturtulması amacıyla, “Diyalog Ortaklığı Statüsü” isimli bir mekanizma kurulmuştur. ŞİÖ Diyalog Ortağı statüsüne sahip ülkeler Mayıs 2024 itibarıyla Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Suudi Arabistan, Mısır ve Katar şeklindedir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Diyalog partnerleri gözlemci üyelik statüsüne sahip ülkeler gibi ŞİÖ zirve toplantıları ve hükümetler arası yapılan uluslararası toplantılara katılabilirken, prensip kararlarının alınmasına ve zirvede alınacak kararların istişarelerine dâhil olamamaktadırlar.

2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Dünya Sistemi Üzerindeki Etkileri

Şanghay İşbirliği Örgütü, Orta Asya ve çevresindeki bölgelerde bölgesel işbirliğini ve güvenliği teşvik eden önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Örgütün dünya sistemi üzerinde çeşitli boyutlarda etkileri mevcut olup bunlara aşağıda değinilmiştir.

2.3.1. Bölgesel İstikrarın Farkındalığının Teşviki

ŞİÖ, bölgesel istikrarın korunmasına ve krizlerin çözümüne yönelik bir platform olarak işlev görmektedir. Üye ülkeler arasındaki diplomatik diyalog ve işbirliği, bölgesel istikrarın sağlanmasına büyük katkı sağlamaktadır. Özellikle terörizm ve sınır ötesi suçlar gibi tehditlere karşı ortak bir cephe oluşturulması amaçlanmaktadır.

2.3.2. Terörizmle Mücadele ve Güvenlik İşbirliği

ŞİÖ, terörizmle mücadele ve güvenlik işbirliği alanlarında da önemli bir rol oynamaktadır. Üye ülkeler arasında istihbarat paylaşımı ve ortak terörle mücadele operasyonları gibi güvenlik önlemleri alınmaktadır. Örgütün bu fonksiyonu Orta Asya’da yaygın olan terörizmin önlenmesinde etkili rol oynamaktadır.

2.3.3. Ekonomik İşbirliği ve Ticaretin Geliştirilmesi

ŞİÖ, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini teşvik ederken, serbest ticaret anlaşmaları ve ekonomik büyümeyi teşvik eden girişimler aracılığıyla da bölgesel ekonomik canlanmayı desteklemektedir. Söz konusu ekonomik açılımlar üye ülkeler arasındaki ticareti artırmakta ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

2.3.4. Enerji Güvenliği ve Kaynak Erişimi

ŞİÖ, enerji güvenliği ile ilgili işbirliğini öncelemektedir. Enerji projeleri ve enerji kaynaklarına erişim politikaları vasıtasıyla, üye ülkelerin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmaktadır. Bu gayretler, enerji bağımsızlığını ve güvenliğini artırmada önem arz etmektedir.

2.3.5. Bölgesel İşbirliği ve Dengeleme Rolü

ŞİÖ, üye ülkelere RF ve ÇHC gibi yükselen güçlerle işbirliği yapma fırsatını sunmaktadır. Özellikle Türkiye gibi ülkeler için, bölgesel işbirliği ve dengeleme stratejisi olarak görülmektedir. RF'nin kapalı politikaları nedeniyle daralan Orta Asya Türk devletleri ile temasın artırılmasına yardımcı olmaktadır.

2.3.6. Küresel Diplomasi ve İşbirliğine Katkı

ŞİÖ, bölgesel meseleleri ele alırken aynı zamanda küresel diplomasiye katkıda bulunmaktadır. Bölgesel sorunlara yönelik çözüm önerileri sunarak uluslararası toplumun bu bölgelere dikkatini çekmeye devam etmektedir. Ayrıca enerji, iklim değişikliği, insan hakları ve çevre gibi küresel meselelerde işbirliği potansiyeline de sahiptir.

Sonuç olarak, Şanghay İşbirliği Örgütü hem bölgesel hem de küresel ölçekte çeşitli etkilere sahip önemli bir aktör olarak kabul edilmektedir. Bu etkiler özellikle bölgesel istikrarın korunması, terörizmle mücadele, ekonomik işbirliği, enerji güvenliği ve diplomatik ilişkilerin kolaylaştırılması gibi alanlarda belirgin olarak görülmektedir.

2.3.7. ŞİÖ ve Orta Asya’da Otoriter Norm Belirleme

Uluslararası düzenin kurallarının oluşturulmasında aktörlerin kararları önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası alanda, normların belirlenmesi süreklilik ve devamlık arz etmekte olup bu kurallar BM Güvenlik Konseyi’nde de görüldüğü gibi süreklilik gösteren pratikler şeklinde gözlemlenmektedir. Normlar, “*uygun davranışlarla ilgili beklentiler ve inançlar, paylaşılan fikirler veya değerler şeklinde ve normlar dünya yapısını ve istikrarını sağlar.*” şeklinde tanımlanabilir. Farklı uluslararası normlara yaklaşımlar arasındaki çekişme ve çatışma Orta Asya’daki pratiklerde sıklıkla tecrübe edilmektedir (International Peace Institute, 2013).

Bu bölgede, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve ŞİÖ gibi iki önemli bölgesel kuruluş öne çıkmaktadır. Bu kuruluşların normları şekillendirmede önemli bir etkisi olmuş ve bu çabaların bir parçası olarak Orta Asya’nın siyasi liderleriyle sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. AGİT, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla 1990’larda uluslararası tanınırlık kazanmış ve başlangıçta demokratikleşmeyi Balkanlarda teşvik etmekle başlamış, daha sonra misyonunu Orta Asya ülkelerinde demokratik süreçleri kolaylaştırmaya genişletmiştir. Aynı dönemde, Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar Orta Asya’nın ekonomik kalkınmasını ilerletmede önemli roller üstlenmiştir. Siyaset alanında, bu bölgede etkin yönetim için şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemini vurgulamıştır. Ancak, AGİT’in normları şekillendirme yaklaşımı, genellikle demokratikleşmeyi teşvik etmek için bir araç takımı olarak tanımladığı hedeflerinden anlaşılabilir. Ayrıca, AGİT’in misyonunda tanımlanan seçim gözlemi fonksiyonu demokratik kurumların büyümesine yardım etmektedir. Örgüt ayrıca insan haklarına önemli vurgular yapmaktadır (Berkeley Electronic Press, 2024).

Akademik çevrelerde, Orta Asya’da normları belirlemede ŞİÖ’nün başarılı olduğu ve bölgenin ana ihtiyaçlarını ele alarak bunu başardığı dile getirilmektedir. ÇHC ve RF arasındaki siyasi dengeyi korumaya, bölgesel güvenliği sağlamaya, ekonomik işbirliğini teşvik etmeye, Orta Asya rejimlerinin mevcut durumunu desteklemeye ve içişlerine müdahale etmemeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ŞİÖ genel bölgesel işbirliğini, özellikle su dağıtımı ve sınır anlaşmazlıkları gibi konularda teşvik etmektedir.

Eski Sovyetler Birliği'nde var olan otoriter rejimler, çeşitli Orta Asya ülkelerinde yaşanan renkli devrimler sırasında görülen bölgesel demokratik eğilimleri karşı karşıya geldikleri için derin endişe duymuşlardır. RF, bu endişeleri gidermede etkin bir rol oynayarak Belarus'taki otoriter yönetimi desteklemiş ve Gürcistan ve Ukrayna'daki demokratik liderliği istikrarsızlaştırmıştır. Ayrıca, ŞİÖ çerçevesinde RF, eski Sovyet devletlerinde rejim değişikliğini kolaylaştırma konseptini itibarsızlaştırmak için diğer benzer düşüncedeki ülkelerle etkileşime girmiştir. Aslında, ŞİÖ sadece bir hükümetler arası forum değil, Orta Asya'nın gelişim yolunu şekillendiren norm ve değerlerin yeni bir çerçevesini temsil etmektedir. Bu ortaya çıkan norm ve değerler seti, bölgesel bağlamda neyin uygun veya meşru olduğuna dair bir kavrayışı açıklamaktadır.

ŞİÖ Şartnamesi, uluslararası ilişkilerde egemenlik, toprak bütünlüğü ve devlet sınırlarının dokunulmazlığına karşılıklı saygı gösterme, bağımsızlık, saldırganlık, güç veya tehdit kullanımının kullanılmaması ve içişlerine müdahale edilmemesini vurgulamaktadır. Sıkça iddia edilen bir husus, ŞİÖ tarafından desteklenen değerlerin ve normların Orta Asya'da demokrasiyi teşvik etme girişimlerine karşı konumlandırıldığıdır. Ayrıca, Şanghay ruhu, Orta Asya bölgesinde otoriter rejimlerin korunmasına yönelik ilkelere bir atıf olarak görülmektedir. ŞİÖ, insan hakları ve evrensel demokrasi ilkelerini önceliklendiren uluslararası bir varlık olarak değil, rejimlerin varlığını demokratikleşme sürecine tercih eden bir uluslararası kuruluş olarak işlev görmektedir. ŞİÖ'nün Orta Asya'da otoriterliği teşvik etmedeki destekleyici rolünü anlamak için örgütün prensiplerinin yorumlanmasının ve uygulanmasının titizlikle incelenmesi gerekmektedir.

ŞİÖ'nün asıl amacı, Şanghay ruhunu küresel sahneye yaymak ve aynı zamanda Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri denetlemektir. Eşitlik, karşılıklı fayda, güven, danışma, çoklu medeniyetlere saygı ve ortak kalkınma gibi altı unsurdan oluşan Şanghay ruhu, ABD'nin hâkim olduğu güç merkezli uluslararası sisteme meydan okuyan ÇHC'nin yeni güvenlik konseptinin bir uzantısı olarak görülmektedir. ŞİÖ'nün 2001 Bildirisi ve sonraki 2002 Şartnamesi aracılığıyla kurumsallaşması, örgütün normatif tercihleri ve değerlerine dair değerli içgörüler sunmaktadır. Afrika Birliği, Amerika Devletleri Örgütü ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların şartnamelerinin aksine, ŞİÖ şartnamesi ve temel belgeleri demokratik

değerlere açıkça bağlı değildir. Özellikle, devlet egemenliğinin üstünlüğü ve üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesine belirgin bir vurgu bulunmaktadır. Sonuç olarak, ŞİÖ, üye devletlerin iç yönetimine dışarıdan yapılan her türlü yorumu veya etkiyi meşru görmemektedir.

Ayrıca, ŞİÖ çeşitliliğe önemli bir vurgu yapmaktadır. Demokratik değerlere açıkça bağlı olmamakta ve bölgesel bir norm olarak demokrasiye bağlı kalmamaktadır. Çeşitlilik terimi, ŞİÖ'nün bildirisinde veya şartnamesinde geçmemesine rağmen, farklı medeniyetlerin değerlerine saygı ve her ülkenin kendi kalkınma yolunu izleme yetkisi konusunda çeşitli diğer belgelerde açıkça görülmektedir. ŞİÖ'nün çeşitliliğe, diğer medeniyetlerin değerlerine saygıya ve benzersiz sosyo-politik gelişime vurgu yapması, demokrasiye bağlılık ve iç işlerine müdahale yasağı olmamasıyla birlikte, devletlerin iç politikalarını yönetme ve siyasi sistemlerini koruma konusundaki önemli yetkilerini güçlendirmektedir. Devlet egemenliği kavramı, ŞİÖ'nün kurucu belgelerinde ön plana çıkartılan unsurlardandır. Devletin ekonomi politikasına, siyasi gelişimine ve çatışma yönetimine dâhil olması önceliklendirilmektedir. AGİT'nin aksine, ŞİÖ çerçevesinden sivil toplum kuruluşları güvenlik ve istikrarın kolaylaştırıcıları değil, muhtemel istikrarsızlaştırıcı unsurlarlar olarak görülmektedir.

ŞİÖ belgeleri, 1990'ların ortalarından bu yana RF-ÇHC'nin ortak açıklamaları çerçevesinde incelendiğinde, örgütün benimsediği normların ve değerlerin RF ve ÇHC'nin paylaştığı ortak görüşlerle/değerlerle aynı düzelemde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ŞİÖ'yü aktif olarak ABD'nin hâkim olduğu, tek kutuplu düzene meydan okuyan bir örgüt olarak yorumlamak mümkündür. ŞİÖ çevrelerinde ABD, demokrasiyi ve evrensel insan haklarını savunan bir devlet olarak görülmemektedir. Zira ABD, 1999'da Sırbistan'a ve 2003'te Irak'a müdahale ederken, bu ülkeleri evrensel insan hakları ve demokrasi ilkelerine uymamakla suçlamıştır. ŞİÖ bölgesel istikrarı önemli ölçüde vurgulamaktadır. İstikrar çeşitli yorumlara açık olsa da genellikle sürekli ve büyük değişikliklerden kaçınma ile ilişkilendirilmektedir. ŞİÖ siyasi duruşun korunmasına büyük önem vermekte, rejim değişikliği pratiğini sınırlamaya, hatta tamamen engellemeye çalışmaktadır.

Ayrıca, ŞİÖ çerçevesinde, demokrasi kavramı sıkça otoriter ülkelerin halkın haklarını ihlal ettiği suçlamalarından korunmak için kullanılmıştır. Ülkeler, esasen çeşitli demokrasi türlerini uyguladıklarını vurgulayarak bunu başarmışlardır. Bu yaklaşım sadece bir retorik taktik değildir, aksine ŞİÖ, ideoloji ve sosyal çerçevedeki farklılıklara minimal önem veren, demokratik ve otoriter yönetimler arasında denge sağlamayı amaçlayan yeni bir küresel düzen vizyonu benimsemektedir. Ayrıca ŞİÖ çeşitli ancak eşit derecede geçerli ilerleme yollarını savunarak, demokratik ve otoriter yönetimler arasında denge sağlayan bir uluslararası sistem öngörmektedir. Farklı ancak eşit derecede geçerli ilerleme yollarını desteklenmektedir. Bu yaklaşım, 1990'ların ortalarında ortaya çıkan Asya değerleri tartışmaları ile paralellik göstermektedir. Bu, bireyciliği ve liberal demokrasiyi reddetme çağrılarını geçersiz kılan, aynı zamanda otoriter hükümetlere dış eleştirilere karşı bir kalkan sağlayan kültürel odaklı bir argümanı temsil etmektedir.

ŞİÖ, Batı'ya karşı bir duruş sergilese de Batı liberal çerçevesiyle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır. Bununla birlikte, ŞİÖ stratejik olarak kendi politika alanını oluşturmakta ve Orta Asya'da NATO, Avrupa Birliği ve AGİT gibi liberal kurumların genişlemesini engelleyebilecek bir alternatif değerler dizisi sunmaktadır.

Sonuç olarak, belirsiz bir küresel düzenin temel özelliği, birden fazla devletin eylemleri nedeniyle kurulan normların bozulmasıdır. SSCB'nin dağılmasından sonra devletler arası yer değişiklikleri ortak normların belirlenmesini ve uygulanmasını zorlaştırmıştır. Zorluklar, yetkiyi korumayı amaçlayan pragmatik liderliklerden ve bölgesel ve küresel düzeyde anlam taşıyan alternatif norm setlerini savunan çeşitli kuruluşlardan kaynaklanmaktadır. Orta Asya'daki bölgesel dinamiklerin anlaşılabilmesi için özellikle ŞİÖ ve Batı'nın öncülük ettiği kuruluşlar arasındaki diyalektik etkileşim aracılığıyla karmaşıkleşan ilişkilerin, değerlerin ve jeopolitik güç yapılarının uluslararası düzlemdeki ilişkilerinin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. ŞİÖ'nün bölgede normları belirlemede başarılı olması, üye devletler arasında çıkarların stratejik bir uyumunu yansıtmaktadır. ŞİÖ kurucu belgelerinde devlet egemenliği, siyasi istikrarın korunması ve mevcut politik durumun muhafaza edilmesi gibi prensipler vurgulanmaktadır. AGİT gibi Batı'nın öncülük ettiği kuruluşlara kıyasla, ŞİÖ'nün istikrar ve çeşitlilik üzerinde az vurgu yapması, liberal

uluslararası düzenle çelişen bir durum oluşturmaktadır. Özellikle otoriter rejimleri dış eleştiriye karşı koruyan bir sistem olarak ŞİÖ, Orta Asya bölgeselciliğinin incelenmesinin öneminin altını çizmekte ve küresel jeopolitiğin gelecekteki seyrine yön verebilecek bir potansiyel taşımaktadır. ŞİÖ'nün Batı normlarını zorlamada başarılı olması ve liberal ideallere karşı kolektif bir kimlik oluşturmaya, kurulan küresel çerçevenin dayanıklılığı ve uyum sağlama yeteneği hakkında çıkarsamalar yapılmasına imkân veren bir düşünce pratiğinin geliştirilmesine imkân vermektedir. Asya ülkelerinin ve hamilerinin çetrefilleşen, çakışan ve çatışan menfaatleri ile Batı etkisi, alternatif vizyonların ve çatışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.3.8. Gelişmiş Şanghay İşbirliği Örgütü

ŞİÖ'nün 2025'e kadar gelişme stratejisi, örgütün mevcut konumunu güçlendirmeyi ve etkinliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu strateji, uluslararası ilişkiler sisteminde etkili bir katılımcı olarak yer alma çabalarını desteklemekte ve örgütün politika, güvenlik, ekonomi, kültürel ve insani ilişkiler alanlarında işbirliğini geliştirmesini teşvik etmektedir. Stratejinin temel amacı, ŞİÖ'nün bölgesel ve küresel düzeyde daha etkili bir oyuncu haline gelmesini sağlamak için uygun bir çerçeve sunmaktır.

ŞİÖ'nün 2025'e kadar stratejisi, öncelikle mevcut uluslararası ve bölgesel eğilimleri göz önünde bulundurarak geliştirilmiştir. Dünya genelindeki dönüşüm sürecinin bir parçası olarak, güç merkezinin Doğu'ya doğru kayması gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, küresel barış, kalkınma, adil ve karşılıklı işbirliği arayışı önem kazanmaktadır. Ancak artan belirsizlik, yeni güvenlik tehditleri ve bölgesel çatışmalar gibi zorluklarla karşılaşılmaktadır.

Kısa ve orta vadede uluslararası ilişkilerde dinamik değişimlerin yaşanması beklenmektedir. Çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşumu, bölgesel düzeyde küresel yönetimin güçlenmesi ve gelişmekte olan ülkelerin pozisyonlarının güçlenmesi gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu süreçlerde, devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın arttığı ve güvenlik ile refahın birbirine bağlı olduğu bir dönemi düşünsel arka planda tutmak isabetli planlamalar yapmak için elzem görülmektedir.

Ekonomik açıdan, küresel ekonomi kriz sonrası toparlanma eğiliminde olsa da belirsizlikleri ve riskleri tamamen bertaraf etmek değişken çeşitliliği bağlamında pek de mümkün olmamaktadır. İşsizlik, tüketici talebinin düşmesi gibi faktörler sürdürülebilir büyümeyi engellemektedir. Ayrıca hammadde fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi ekonomik istikrarsızlık kaynakları da mevcuttur.

Güvenlik alanında, çeşitli tehditlerin etkileşimi artmakta ve bilgi alanında mücadele yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, çevresel sorunlar ve radikal eğilimler gibi faktörler de ulusal ve uluslararası düzeyde gerilimi artırmaktadır.

Bu bağlamda, barışın korunması ve kalkınmanın teşviki önemli bir hale gelmektedir. Bölgede kapsayıcı, şeffaf ve güvenilir bir güvenlik ve sürdürülebilir büyüme mimarisi oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bölgesel örgütlenmeler dünya siyaseti, ekonomi, rakiplerin karşılaşma alanları ve sınırlarının belirlenmesi gibi konularda stratejik roller üstlenmektedir. ŞİÖ bu bağlamda önemli bir oyuncu olarak öne çıkmaktadır.

ŞİÖ'nün 2025'e kadar olan stratejisi, örgütün rekabetçi avantajlarını kullanmasını ve ortaya çıkan zorluklara etkili bir şekilde yanıt vermesini sağlayacak bir vizyon sunmaktadır. Bu strateji, örgütün bölgesel ve küresel düzeyde etkin bir rol oynamasını desteklemekte, barış, güvenlik ve kalkınma gibi temel hedeflere ulaşılmasını sağlamak önemli bir hedef olarak göze çarpmaktadır.

ŞİÖ'nün iç dinamikleri, özellikle iki bölgesel gücün ağırlığı göz önüne alındığında dikkate değerdir. Örgüt, üyelerinin siyasi ve ekonomik sistemlerinden, diplomatik ve ekonomik güçlerinin ölçeğine, dinlerine, kültürlerine ve coğrafi konumlarına kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği göz önünde bulunduran ŞİÖ, "Şanghay Ruhu" olarak adlandırılan yeni bir model olan kapsayıcı bölgesel işbirliği modelini temsil ettiğini iddia etmektedir. ŞİÖ'nün bir diğer önemli ve açık rolü, güven artırıcı bir mekanizma olarak ilişkileri iyileştirme ve yönetme kabiliyetidir. Bununla birlikte, bu gerilimleri pratikte yönetme kapasitesi ve başarısı evvelce sınanmıştır (International Peace Institute, 2013).

Örgütün uzun vadeli sürdürülebilirliği ve etkinliği açısından en önemli ilişkilerden biri RF-ÇHC ilişkisidir. Son yirmi yılda RF-ÇHC ilişkilerindeki istikrarlı iyileşmeyle paralel olarak ŞİÖ gelişmiştir. Ancak uzun vadede bu ilişkinin çıkar çatışmaları ve rekabet nedeniyle ileriki süreçte bozulabileceği muhtemel

görülmektedir. Bu bağlamda, ŞİÖ, çıkar ayrılıklarını ve rekabet dinamiklerini hem ikili hem de bölgesel olarak yönetmek için önemli bir mekanizmadır. Bugüne kadar, bu iki tarafı işbirliği çerçevesine bağlayarak bu rolünü oldukça başarılı bir şekilde yerine getirmiştir.

Diğer yandan, ÇHC ve RF'nin ŞİÖ'ye yaklaşımları arasında bir ayrışma yaşanması ihtimaller dâhilindedir. ŞİÖ'nün, ÇHC çıkarları tarafından aşırı şekilde domine edildiği yönünde gelişebilecek bir algı RF'nin ŞİÖ'ye olan ilgisinin azaltabilir. Özellikle Moskova, Pekin'in bölgesel olmayan bir üye olması hasebiyle mevcut işbirliği seviyesini sıfırlamasa da sınırlamak istemektedir. Bu durum göz önüne alındığında, ŞİÖ'nün her iki aktörü de örgütte tutmak ve birbirleriyle devam eden işbirliğini kolaylaştırmak için çalışması gerekmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinin bakış açısından, ŞİÖ, iki bölgesel güçle eş zamanlı olarak etkileşimde bulunabilecekleri benzersiz bir forumu temsil etmektedir. Hem RF'nin hem de ÇHC'nin varlığı, gündemin tek bir belirleyici dış sponsor tarafından domine edilmeyeceğini garantileyen olumlu bir dinamik olarak görülmektedir. Bu dinamik, Orta Asya liderlerinin çıkarlarını sadece RF veya sadece ÇHC'nin bulunduğu bir çerçevede değil, ŞİÖ içinde daha fazla takip edebilecekleri fırsatlar sunmaktadır. Bu dinamik, özellikle Özbekistan'ın RF'nin öncülüğünde olan bölgesel organizasyonlara yaklaşımıyla karşılaştırıldığında, Özbekistan'ın ŞİÖ'deki sürekli üyeliği anlaşılmaktadır. Özbekistan, 2000'lerin başında kurulan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) ve Avrasya Ekonomik Topluluğu'na (EurAsEC) katılmayı reddetmiş ve sonrasında her ikisinden de çekilmiştir. Bu çekilme kararlarının ana gerekçesi olarak, söz konusu oluşumların aşırı RF etkisinde olması gösterilmektedir.

SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte Orta Asya'da belirgin siyasi ve ekonomik aksaklıklar yaşanmaktadır. Bazı devletler arasındaki ilişkilerin daha çok rekabetçi olduğu, işbirliğinden ziyade rekabetin ön planda olduğu belirgin bir tema hâkimdir. Josef Stalin'in 1920'lerde Orta Asya'da Rus etniğinden olmayan toplulukları muhtariyet anlayışına göre; Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Tacik şeklinde beşe bölmesi bölge ülkeleri arasında sınırlar ve azınlıklar konularında devam eden uzatmalı gerilimlere kaynak teşkil etmektedir (Köseoğlu, 2021). Bu gerilim, Ferghana Vadisi'nde toprakları bulunan üç devlet arasında özellikle belirgindir ve

zaman zaman Özbekistan ile hem Tacikistan hem de Kırgızistan arasında sınır anlaşmazlıkları yaşanmaktadır. Başka bir gerilim kaynağı, su kaynaklarının kontrolü ile ilgilidir. Orta Asya bölgesindeki başlıca su kaynakları, Kırgızistan ile Tacikistan'ın dağlık bölgelerinden aşağı akmakta daha sonra Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan'dan geçmektedir. Yukarı akış devletler, enerji üretmek için hidroelektrik enerji üretimi için barajlar inşa etmeye odaklanmaktadır. Bu, suyun güçlü bir akışına dayanan sulama için kritik olan aşağı akış devletlerinin çıkarlarıyla sık sık çatışmaktadır. Bu konuda Özbekistan ve Tacikistan arasında yaşanan gerilimler ön plana çıkmaktadır. Özbekistan, Rogun Barajı projesini hayata geçirmeyi planlarken, Özbekistan ise Tacikistan endüstrisinin bağımlı olduğu gaz tedariklerini kısarak karşılık vermektedir (Demirci, 2012).

ŞİÖ, bu Orta Asya üyeleri arasındaki gerilimleri yönetmede önemli bir aktör olarak ön plan çıkmaktadır. Böylece bu ikili anlaşmazlıkların örgütün genel işlevselliğini bozmamasının önüne geçmeye çalışılmaktadır.

2.3.9. ŞİÖ'nün Gelişimine Yönelik Sınırlamalar

Batı'daki bazı kesimlerin korktuğu gibi, ŞİÖ bölgesel bir güç merkezi haline gelememiştir. Bunun yerine, belirli konularda bölgesel işbirliği için bir forum ve ortak jeopolitik bakış açılarının bir platformu olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte, ŞİÖ'nün gelişimi zorluklarla doludur. Birçok faktör, etkinliğini ve mevcut rolünü sınırlamıştır. Gerçekten de, ŞİÖ yetkilileri, daha ileri gitmek ve önemli bir bölgesel ve küresel aktör olarak kendini kabul ettirmek için ele alması gereken bazı zorlukları kabul etmişlerdir.

ŞİÖ'nün karşı karşıya olduğu en büyük zorluk, belirtilen işbirliği programlarını etkili bir şekilde uygulanıp uygulanamayacağıdır. ŞİÖ, bazı çevrelerde patinaj yaparak yol alamayan bir araba olarak görülse de bu noktada asıl belirleyici olan üye ülkelerin ulusal siyasi liderlikleri ve gündemleri olarak belirlemektedir. Yani ŞİÖ bir kurum olarak, üye devletlerin ortak anlaşmalara uygulamalarını sağlamak için çok sınırlı araçlara sahiptir. Bu üst ulusal yetkinin eksikliği, ŞİÖ'nün uygulama olarak hızını ve etkinliğini kısıtlamaktadır. Bu bakış açıları genellikle AB'ye ve uygulama kayıtlarına göre olumsuz karşılaştırmalara dayanmaktadır. Üye devletler

arasında ikili veya üçlü bazı anlaşmaların, ŞİÖ'nün gelişiminde az rol oynamasına rağmen, ŞİÖ projeleri olarak etiketlendiğinde dikkatleri üzerine çekmektedir.

Üyeler arasında özellikle ekonomik işbirliği konusundaki fikir ayrılıkları ile çıkarı benzemezlikleri, ekonomik işbirliğine ve güvenlik konusundaki entegrasyonlara kıyasla daha kısır kalmaktadır. ŞİÖ üyelerinin ekonomik çıkarlarındaki sektörel farklılıklar, ekonomik kapasite seviyeleri önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, ÇHC'nin güçlü ekonomisi, Kırgızistan ve Tacikistan'ın ekonomik darboğazları bağlamında ÇHC, bölgede serbest ticareti savunurken, diğerleri ekonomilerinin sıkı politik kontrolünü ellerinden bırakmak istememektedirler. ÇHC'nin diğer ŞİÖ üyelerine önemli krediler sağlaması ve büyük altyapı projelerini finanse etmesi siyasi açıdan tartışmalıdır. Bu nedenle, politik kontrol kaybıyla ilgili devam eden endişeler, ŞİÖ üyelerinin ÇHC'yi finansal harcama güçlerini destekleyen bir partner olarak kabul etmelerini güçleştirmektedir. Bu da ŞİÖ tarafından kabul edilen projelerin uygulanmasında dengesiz ve çok yavaş ilerlemeye yol açmaktadır (Alakbar ve Zada, 2023).

2.4. Kamu Yönetimi Açısından Şanghay İşbirliği Örgütü

ŞİÖ'de yönetsel süreçler her ne kadar oybirliğine dayalı olarak şekillendirilse de alınan ve uygulanan kararlar ağırlıklı olarak üye ülkelerin üst düzey yöneticilerinin tasarrufları biçiminde ortaya konmaktadır. Bu da örgütsel işlemlerin ve işlevlerin yine söz konusu üye ülkelerin devlet aygıtlarının bir yansıması şeklinde tezahür etmektedir. Bu yapı, ŞİÖ'deki yönetsel süreçlere devlet dışı aktörlerin katılımının çok sınırlı olduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Diğer yandan, ŞİÖ'deki işlem tesis etmeye yönelik politik süreçlerin kapsamı ve kapasitesi ağırlıklı olarak ekonomik işbirliği ve güvenlik temellidir.

2.4.1. ŞİÖ'de Karar Alma Süreçleri ve Etkinlik

Şanghay İşbirliği Örgütü'nde (ŞİÖ) karar alma süreçleri genellikle üye ülkelerin liderlerinin zirve toplantılarında gerçekleşir. Ancak, karar alma sürecinin ne kadar şeffaf ve katılımcı olduğu tartışmalıdır. Örneğin, liderlerin zirve toplantılarına sivil toplum veya özel sektör temsilcilerinin katılımı sınırlı olabilir. ASEAN'da ise karar alma süreci daha konsensüs ve diyalog odaklıdır. ASEAN ülkeleri, karar alma

sürecine aktif olarak katılarak bölgesel politikaları şekillendirmektedirler. Benzer şekilde, Afrika Birliği'nde, karar alma süreci geniş katılımı teşvik eder ve üye ülkelerin liderleri yanı sıra sivil toplum, özel sektör ve diğer paydaşlar da katılmaktadırlar.

2.4.2. ŞİÖ'nün Yönetim Yapısı ve Hesap Verebilirlik

ŞİÖ'nün yönetim yapısı, üye ülkelerin liderlerinin ve ulusal hükümetlerin etkisini yansıtır. Örgütün merkeziyetçi yapısı, karar alma süreçlerinin üst düzey liderlerin elinde olmasına yol açabilecek ve hesap verebilirlik mekanizmalarını zayıflatabilecek niteliktedir. ASEAN ve Afrika Birliği gibi örgütlerde ise yönetim daha çok konsensüs ve üye ülkeler arası işbirliğine dayalıdır. Hesap verebilirlik mekanizmaları daha çeşitlidir ve paydaşların daha geniş katılımını desteklemektedir.

2.4.3. Demokratik Meşruiyet ve Katılım

ŞİÖ'nün demokratik meşruiyeti, üye ülkelerin farklı demokratik sistemlerine ve insan hakları standartlarına dayanır. Örgütün karar alma süreçlerinde doğrudan vatandaş katılımı sınırlıdır. ASEAN ve Afrika Birliği gibi örgütlerde ise demokratik meşruiyet daha çok üye ülkelerin liderlerinin ve diğer paydaşların katılımına dayanır. Özellikle Afrika Birliği, demokratikleşme ve insan hakları konularında daha aktif bir rol oynamaktadır.

2.4.4. Durumsallık Kuramı Bağlamında ŞİÖ

Durumsallık kuramı 1970'li yıllardan itibaren popülerlik kazanmış olup bu teoriye göre; örgütler içsel ve dışsal etkenlere göre şekillenmekte ve aynı ölçüde çevrelerini etkilemektedir (Zengin, 2023). Çevresel değişiklikler, örgütleri değişime ayak uydurmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla her örgütün yönetsel süreci ve yapısal özelliği çevreye bağlı olarak şekillenmektedir (Öztaş, 2017). Örgütsel çevrelerin değişim hızları, karmaşıklık düzeyi, belirsizlik seviyeleri ve bahsekonu çevre koşullarına uygun örgütsel yapıların bulunup bulunmadığı da durumsallık kuramı çerçevesinde incelenmektedir. Belirsizliğin ve karmaşıklığın en yüksek seviyede olduğu çevrelerde, değişiklikler hızlı ve öngörülemez olup ayakta kalmak isteyen örgütlerin değişen durumlara sürekli uyum sağlamaları beklenmektedir. Bu

sınıflandırma, işletmelerin hangi çevre koşullarında hangi örgütsel yapıyı benimsemeleri gerektiğinin tespitinde kullanılmaktadır (Thompson ve Strickland, 1998).

Durumsallık kuramına göre, kurumsal örgütler kuruluş ilkeleri ve düzenleyici yönetmeliklerle değil çevre koşullarına bağlı olarak geliştiği için karşılaşılan her yeni durumda farklı bir yönetsel yaklaşım benimsenmelidir. Bu çerçeveden bakıldığında, kamu yönetiminde kurumların yapısını etkileyen içsel etkenler arasında teknolojik faktörler, çalışanların özellikleri, yürütülen çalışmalar, örgütsel amaçlar sayılabilirken, dışsal faktörler arasında ise devlet müdahaleleri, mevcut ekonomik şartlar, faaliyet konuları benzerlik gösteren diğer kurumlar ve kamusal hizmetlerden faydalanan/etkilenen kitle sayılabilir.

ŞİÖ'nün, durumsallık yaklaşımı bağlamında değerlendirilmesi ise örgütün iç ve dış fonksiyonlarının mevcut koşullara göre incelenmesi sürecini kapsamaktadır. Bu şekilde aktüel gelişmelerin ŞİÖ'nün iç ve dış dinamiklerini nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmaktadır. Durumsallık yaklaşımına göre ideal bir bölgesel örgütlenme modelinin ne olduğundan ziyade mevcut gelişmelere göre ŞİÖ'nün en etkin şekilde nasıl işletileceğine dair cevaplar aranmaktadır. ŞİÖ'nün örgütsel yapısı bağımlı değişken iken mevcut iç ve dış koşullar ise bağımsız değişkeni teşkil etmektedir. Örgütün yönetsel yapısındaki yeni düzenlemeler mevcut şartları etkilememektedir. Dolayısıyla ŞİÖ'ye en uygun yapıyı seçebilmek için ŞİÖ'yü etkileyen içsel ve dışsal koşulların araştırılması gerekmektedir. Bir olay/durum karşısında ŞİÖ'nün ve üyelerinin nasıl davranacakları açıklanmaya çalışılmaktadır (Aytemiz Seymen, 2014).

2.4.5. Politika Uygulaması ve Sonuçlar

ŞİÖ'nün politika uygulama kapasitesi ve elde edilen sonuçlar genellikle ekonomik iş birliği ve güvenlik alanlarında ölçülür. Örgütün başarıları, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, ortak projelerin hayata geçirilmesi ve terörle mücadele gibi konularda görülebilir. Diğer yandan, ASEAN ve Afrika Birliği gibi örgütlerde politika uygulaması genellikle bölgesel istikrar, ekonomik kalkınma ve insan hakları gibi daha geniş kapsamlı hedeflere odaklanmaktadır. Bu örgütlerin politika uygulamalarının etkileri, bölgesel kalkınma ve güvenlik açısından değerlendirilebilir.

ŞİÖ, Asya kıtasında güvenlik, ekonomi ve siyasi işbirliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuş önemli bir uluslararası organizasyondur. Ancak, örgütün belirli örgütsel açılardan bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla geliştirilmesi gereken unsurları vardır. Uluslararası arenada önemli bir misyona sahip olan bu kurumun çok taraflı rejimler perspektifi ile ele alındığında özellikle karar alma süreçleri açısından geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

2.4.6. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Karşılaştığı Zorluklar

ŞİÖ Asya'da önemli bir uluslararası platform olmasına rağmen, çeşitli organizasyonel zorluklarla karşı karşıyadır. ŞİÖ'nün karşılaştığı örgütsel zorluklara değinmekte fayda bulunmaktadır.

Çok Kutuplu Yapının Zorlukları: ŞİÖ, farklı kültürel, siyasi ve ekonomik arka planlara sahip ülkeleri bir araya getiren çok kutuplu bir yapıya sahiptir. Bu durum, karar alma süreçlerini karmaşık hale getirebilir ve örgütün etkinliğini azaltabilir. Örgüt, çeşitlilik ve farklılıkların avantajlarından yararlanarak daha kapsayıcı ve işbirlikçi bir yaklaşım benimsemelidir.

Bölgesel Çatışmaların Etkisi: ŞİÖ'nün üye ülkeleri arasında geçmişte yaşanan bölgesel çatışmalar ve anlaşmazlıklar, örgütün işleyişini olumsuz etkileyebilir. Bu çatışmalar, örgütün politika oluşturma sürecini engelleyebilir ve işbirliğini zorlaştırabilir. Örgüt, bölgesel istikrarı teşvik etmek için daha etkin çatışma çözüm mekanizmaları geliştirmelidir.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Zorlukları: ŞİÖ'nün üye ülkeleri arasında tüm üyelerce kabul edilebilir, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik işbirliği konularında ortak bir vizyon oluşturmak kolay görünmemektedir. Farklı ekonomik ve sosyal yapılar, örgütün ortak hedeflere ulaşmasının önüne set çekmektedir. Örgüt, ekonomik işbirliği alanında daha fazla çaba harcamak ve ortak projeleri teşvik etmek suretiyle bahse konu zorlukları aşmaya çalışmaktadır.

Demokratik Meşruiyet ve Katılım: ŞİÖ'nün demokratik meşruiyeti ve vatandaşların katılımı sınırlı olabilir. Örgüt, daha şeffaf bir yönetim yapısı benimseyerek ve sivil toplumun daha fazla katılımını teşvik ederek demokratik meşruiyetini artırabilir. Bu, örgütün üye ülkelerin vatandaşları nezdinde meşruiyetini artırabilir ve politika oluşturma sürecini daha demokratik hale getirebilir.

ŞİÖ'nün karar alma süreçleri genellikle kapalı kapılar ardında gerçekleşmekte ve sınırlı sayıda üye ülkenin liderleri arasında kararlar alınmaktadır. Bu durum, örgütün karar alma süreçlerinde şeffaflık ve katılımcılık eksikliğine yol açmaktadır. Örgüt, daha katılımcı ve şeffaf bir karar alma süreci benimseyerek, üye ülkeler arasındaki güveni artırabilir ve kararların uygulanabilirliğini artırabilir. Aslında burada işbirliği prensibinin geliştirilmesi gereğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

ŞİÖ'nün yönetim yapısı genellikle üye ülkelerin liderlerinin ve büyük güçlerin etkisi altındadır. Bu merkezîyetçi yapı, örgütün demokratik meşruiyetini ve hesap verebilirliğini zayıflatır. Örgüt, daha katılımcı ve çoğulcu bir yönetim yapısı benimseyerek, üye ülkeler arasındaki eşitlik ilkesini güçlendirebilir ve daha demokratik bir yapıya kavuşabilir.

ŞİÖ'nün demokratik meşruiyeti sınırlıdır. Çünkü karar alma süreçlerinde vatandaşların doğrudan katılımı çok azdır. Örgüt, demokratik meşruiyetini artırmak için daha fazla şeffaflık, hesap verebilirlik ve vatandaş katılımını teşvik etmelidir. Bu, örgütün halka daha yakın ve daha demokratik bir yapıya sahip olmasını sağlayabilir.

ŞİÖ'nün politika uygulama kapasitesi örgütün genellikle üye ülkeler arasında farklı çıkarları dengelemek zorunda kalması nedeniyle zayıf görünmektedir. Örgüt, politika uygulamasını güçlendirmek için daha etkili işbirliği mekanizmaları geliştirmeli ve ortak politikaları daha etkin bir şekilde hayata geçirilmelidir.

Sonuç olarak; ŞİÖ'nün örgütsel açılardan bazı eksiklikleri bulunmaktadır ve bu eksiklikler örgütün etkinliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu zorlukların üstesinden gelmek için ŞİÖ daha katılımcı, şeffaf ve demokratik bir yapıya doğru adımlar atmak zorundadır. Bu, ŞİÖ'nün daha etkin uluslararası aktör haline gelmesine yardımcı olabilecek önemli bir unsur şeklinde ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak Şanghay İşbirliği Örgütü, çeşitli örgütsel zorluklarla karşı karşıyadır. Ancak bu zorlukların üstesinden gelmek için potansiyele de sahip olduğu görülmektedir. Örgüt, çeşitliliği avantaj haline getirerek, bölgesel işbirliğini artırabilir ve Asya'da istikrar ve refahı teşvik edebilir. Bu, ŞİÖ'nün gelecekte daha etkili ve sürdürülebilir olması için kritik bir adım olabilir.

Şanghay İşbirliği Örgütü, karşı karşıya olduğu örgütsel zorluklarla birlikte geleceğe dair önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak, örgütün daha etkin ve sürdürülebilir olması için çeşitli alanlarda reformlara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Özellikle, bölgesel çatışmalar, örgütün temel amacı olan bölgesel istikrar ve güvenliğe yönelik tehditler oluşturabilmektedir. Bu durum, örgütün işleyişini yavaşlatmakta ve örgütün bölgesel istikrarı sağlama misyonunu zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte, ŞİÖ'nün bölgesel çatışmaları ele alma ve çözme kapasitesi de sınırlı olabilmektedir. Örgüt, üye ülkeler arasındaki çatışmaları çözmek için etkili bir mekanizmaya sahip değildir. ŞİÖ çatışmaların önlenmesi ve çözümü konusunda sınırlı bir rol oynamaktadır. Bu durum, örgütün bölgesel istikrarı teşvik etme fonksiyonunu gerçekleştirmesini engellemektedir.

Bu noktada, ŞİÖ'nün bölgesel çatışmalarla başa çıkma kapasitesini artırmak için çeşitli adımlar atılabilir. ŞİÖ'nün üye ülkeler arasında diyalogu teşvik etmesi gelmektedir anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için diplomatik girişimlerde bulunulması üye ülkeler arasındaki gerilimi azaltılabilir. ŞİÖ'nün çok kutuplu yapısı ve bölgesel çatışmalar, örgütün işleyişini etkileyen en önemli faktörlerdir. Ancak, doğru politika ve çözümlerle, örgütün bölgesel istikrarı teşvik etme misyonunu gerçekleştirmesi mümkün görülmektedir. Bu, özellikle bölgesel çatışmaların azaltılması ve üye ülkeler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi için atılacak adımlarla mümkün olabilir. Kriz durumlarında arabuluculuk yapabilecek özel birimler veya komisyonlar oluşturulabilir. Ayrıca örgüt, bölgesel istikrarı teşvik etmek için daha fazla ekonomik işbirliği ve kalkınma projelerine odaklanabilir.

Ayrıca, ŞİÖ bölgesel istikrarı teşvik etmek için daha fazla ekonomik işbirliği ve kalkınma projelerine odaklanabilir. Bu projeler, üye ülkeler arasında ekonomik bağları güçlendirerek karşılıklı bağımlılığı artırabilir ve bölgedeki refahı artırabilir. Özellikle, altyapı projeleri, enerji işbirliği ve ticaretin kolaylaştırılması gibi alanlarda ortak girişimlerin desteklenmesi, bölgesel istikrara katkı sağlayabilir.

Bu adımların hayata geçirilmesi için ŞİÖ üye ülkeleri arasında güçlü bir politik iradenin olması gerekmektedir. Örgüt, üye ülkeler arasındaki işbirliğini artırmak ve bölgesel çatışmaları çözmek için etkin bir liderlik rolü üstlenmelidir. Ayrıca, uluslararası toplumun da desteklemesiyle, ŞİÖ'nün bölgesel barış ve istikrarı sağlama misyonu daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Bu adımların başarıya ulaşması, ŞİÖ'nün bölgede daha etkili bir rol oynamasını sağlayabilir ve böylece Asya'nın barış ve refahına katkıda bulunabilir. Evrensel kabul görmüş uluslararası hukuk normlarını sıkı bir şekilde uygulamak ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçlarını ve prensiplerini kararlılıkla sürdürmek, ŞİÖ'nün diplomatik çatışmalara çözüm getirme potansiyelini artıracaktır. Bu bağlamda, ŞİÖ uluslararası ilişkilerde Birleşmiş Milletler'e daha etkin bir koordinasyon rolü verilmesini desteklemeye devam ederken, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile daha yakın markajda etkileşim sağlama gayretini ve iradesini göstermelidir.

Birçok özel girişim, Birleşmiş Milletler ve ŞİÖ himayesinde başlatılmış ve ortak güvenlik tehditlerine karşı uluslararası işbirliğinin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu konuda dikkat çekici bir örnek, 2016 yılı Kasım ayında New York'ta gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler ve Şanghay İşbirliği Örgütü: Ortak Zorluklara ve Tehditlere Karşı Ortaklaşa Mücadele” yüksek düzeyli özel etkinliği ile 2017 yılı Mart ayında Viyana'da Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi işbirliğiyle düzenlenen “Birleşmiş Milletler ve Şanghay İşbirliği Örgütü Uyuşturucu ile Mücadelede: Ortak Tehditler ve Ortak Eylemler” yüksek düzeyli yan etkinliklerin sonuçlarıdır (UNODC, 2017).

ŞİÖ, terörizm, siber terörizm, ayrılıkçılık, aşırıcılık, uluslararası organize suçlar ve kaçak uyuşturucu ticaretine karşı kapsamlı güvenliği sağlama, diyalogu genişletme ve işbirliğini güçlendirme çabalarını sürdürmektedir. Ayrıca, uluslararası bilgi güvenliğini ve acil durum müdahalesini güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu bağlamda ŞİÖ, Bölgesel Terörizmle Mücadele Yapısı'nı (RATS) daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Veriler, RATS'ın çabalarının ne kadar etkili olduğunu açıkça göstermektedir. 2011 ile 2015 yılları arasında, RATS koordinasyonu altında, ŞİÖ üye devletlerinin yetkilileri, planlama aşamasında olan pek çok terör saldırı önlenmiştir⁶ (SCO, 2024).

⁶ RATS 2011 ile 2015 yılları arasında, 20 terörist saldırıyı önlemeyi başarmış, 650 terörist ve aşırılıkçı suçlara karşı 440 terörist eğitim kampını etkisiz hale getirmiş ve uluslararası terör örgütlerinin 1.700 üyesini etkisiz hale getirmiştir. Terör örgütleriyle ilişkilendirilen 2.700'den fazla kişi ortak faaliyetler yürüttükleri yerler dâhil olmak üzere yakalanmış; 213 kişi terörist veya aşırılıkçı örgütlerle ilişkilendirilenlerden iadesi talep edilmiş ve birçoğu uzun hapis cezalarına çarptırılmıştır. 180 şüpheli arananlar listesine alınmış ve 3.250'nin üzerinde el yapımı patlayıcı cihaz, 10.000 silah, yaklaşık 450.000 mermi ve 52 ton patlayıcı ele geçirilmiştir.

ŞİÖ'nün ayrıca, artan aşırıcılık artan tehdidine ortak bir yanıtı olan Aşırıcılıkla Mücadele Sözleşmesi'ne (Astana'da zirvede kabul edilen) de dikkat çekmek önemlidir. Bu belge, ŞİÖ üye devletleri arasındaki işbirliğini geliştirerek güvenlik alanındaki yasal çerçeveyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kaçak uyuşturucu üretimi ve ticareti, uluslararası barış ve istikrarı ciddi şekilde tehdit eden en önemli sorunlardan biridir. ŞİÖ, bu tehditle mücadelede üye devletlerin eylemlerini koordine etmeyi ve işbirliğini daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Etkili işbirliği, bu tehditlerle etkin bir şekilde mücadele etmek için uluslararası toplumun çabalarını birleştirmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, ŞİÖ, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC) ile yakın işbirliği yapmaktadır.

Ekonomik kalkınma, güvenliğe yönelik yeni kaynakların ortaya çıkmasının önlenmesinin bir yolu olarak; dünya genelindeki dengesiz ekonomik kalkınma, giderek radikalleşmeye ve sonunda hayati tehlike oluşturan çatışma durumlarına kaynak teşkil etmektedir. Küresel ekonomik kalkınmadaki olumsuz eğilimler, mevcut dengesizlikleri artırmakta ve bunun sonucunda güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma için artan tehditler ve zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, ŞİÖ, dünya ekonomik iyileşmesine ivme kazandırmak, ekonomik ve finansal istikrarı sağlamak ve hızla küreselleşen bir ortamda sürdürülebilir, dinamik, dengeli ve kapsayıcı büyümeyi korumak için geniş kapsamlı uluslararası işbirliğini desteklemektedir. Aynı zamanda dünya ticaretinin, şeffaflık, ayrımcılık yapmama ve korumacılık uygulanmaması prensiplerine uygun olarak yürütülmesi gerektiğine inanmaktadır. Ticaret, tüm katılımcılara eşit olarak uygulanan kurallara dayanmalıdır. Var olan ticaret engellerinin kaldırılması ve yeni engellerin ortaya çıkmasının önlenmesi, çok taraflı ticaret sisteminin güçlendirilmesini sağlayarak açık bir dünya ekonomisinin oluşturulmasını kolaylaştırmak için önemlidir.

ŞİÖ, bölgesel ekonomilerin gelişimine yardımcı olmak, ticaret için uygun koşullar sağlamak, yatırım girişimlerini desteklemek, altyapıyı geliştirmek, uygun koşullar sağlandığında sanayi parkları kurmak ve ilgili nüfusun yaşam kalitesini artırmak için ek önlemler almalıdır. Bu yönde atılan önemli adımlardan biri, 2014 yılı Eylül ayında Tacikistan'ın Duşanbe kentinde imzalanan "ŞİÖ Üye Devletleri Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı için Olumlu Koşulların Yaratılmasına

İlişkin Hükümetler Arası Anlaşma"nın uygulanmasıdır (SCO, 2014). Bu anlaşma, Doğu Avrupa'dan Rusya'nın doğu sahillerine ve Çin'e karşılıklı faydalı ticaret akışını yönetmek için bütünleşik bir anlaşma zemini meydana getirmiştir.

3. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE’NİN ROLÜ

Küresel bir aktör olarak Türkiye, yakın çevresindeki ülkelerin yanı sıra kültürel, akrabalık, ekonomik, dini ve mezhepsel, güvenlik ilişkileri bağlamında uluslararası örgütlerle ve oluşumlarla yakın angajmanlar geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. Türkiye’nin söz konusu alanlardaki çeşitlenen milli menfaatleri ülkemizi ŞİÖ içerisinde yer almaya, üye ülkeleri de Türkiye ile bu alanlarda işbirliği yapmaya mecbur kılmaktadır.

3.1. Komşu Olması Bağlamında Türkiye ŞİÖ İlişkileri

Türkiye’nin ekonomik, siyasi ve sosyal etkileşim içerisinde bulunduğu, sınır komşusu olan Avrupa, Asya ve Orta Doğu ülkelerine jeopolitik konumu nedeniyle yakınlığı kapsamında bu coğrafyada süregelen ülkeler arası çıkar çatışmalarından, mülteci hareketliliğinden, organize suç faaliyetlerinden ve terör tehdidinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Söz konusu güvenlik endişeleri, ekonomik öncelikler, siyasi ve kültürel yakınlık bu coğrafyada hüküm süren devletlerle ve bölgesel örgütlerle Türkiye’nin aktif işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Türkiye’nin batı ve doğu ülkelerine uzanan sınırları ile bu iki dünya arasındaki tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal geçişkenliği ve kesişimi, Türkiye’yi bu iki dünyayı birleştiren bir köprü konumunda tutmaktadır. Bu doğal durumu nedeniyle jeopolitik açıdan hassas bir noktada bulunan Türkiye’nin coğrafi konumu, ülkemizi sadece mal ve insanların geçiş yaptığı bir kavşak olmanın ötesinde komşularının iç ve dış politikalarını şekillendirme gücüne sahip önemli bir dinamiktir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren uluslararası örgütlerle işbirliğini geliştirme ve bu örgütlere üyelik süreçleriyle ilgili politikaları değişik faktörlerden etkilenmiştir. Bu faktörler arasında ekonomik gerekçeler ve temel güvenlik kaygıları sayılabilir. Türkiye’nin Birleşmiş Milletler (BM), NATO ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlere üyelik süreçlerindeki motivasyonu da ekonomi ve güvenlik kaygılarına dayanmaktadır. Bu üyelikler, Türkiye’nin uluslararası platformda ekonomik işbirliği fırsatlarına erişimini artırmış ve güvenlik ilişkilerini güçlendirmiştir. Ayrıca, RF ve ÇHC gibi yükselen hegemonik güçlerle

birliktelik, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini dengeleme stratejisinin bir parçası olarak da görülmüştür. Bu, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde bağımsız bir pozisyon oluşturmaya yardımcı olmuştur.

Orta Asya Türk devletleri ile etnik ve kültürel bağları koruma çabaları da Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle RF'nin bölgedeki kapalı politikaları nedeniyle Türkiye için ŞİÖ, Orta Asya ile iletişim kurma ve işbirliği yapma fırsatı sunan bir platform olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki politikaları, ekonomik, güvenlik ve dengeleme kaygılarına dayalı olarak şekillenmiştir. RF ve ÇHC ile entegrasyon çabaları, bu politikaların önemli bir parçasını oluştururken, ŞİÖ gibi bölgesel örgütler Türkiye'nin bölgesel etkinliğini artırmak için kullandığı bir araç şeklinde ön plana çıkmaktadır.

3.2. NATO Üyesi Olarak Türkiye ŞİÖ İlişkileri

Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) üyeliği ve bu üyeliğin Türkiye'nin uluslararası ilişkilerindeki etkileri, çeşitli faktörlere bağlı olarak incelenmelidir. Özellikle Türkiye'nin NATO üyeliği ile ŞİÖ üyeliği arasındaki denge ve bu dengelemenin uluslararası ilişkilerdeki yansımaları önemlidir.

Türkiye'nin NATO üyeliği, Batı ittifakıyla sağladığı stratejik bağları ve güvenliği temsil ederken, ŞİÖ üyeliği ise Doğu Bloku'ndaki farklı bir yapıya katılımı ifade eder. Bu durum, Türkiye'nin hem Batı hem de Doğu ile ilişkilerini dengeleme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Türkiye, NATO üyeliği nedeniyle Batı ile sıkı bağlantılarını sürdürmek isterken, aynı zamanda ŞİÖ gibi Doğu odaklı bir organizasyonda daha fazla etkinlik arayabilir (SETA, 2022).

ŞİÖ üyeliği, Türkiye'ye Doğu Asya'daki büyük pazarlara erişim sağlama ve bölgesel işbirliğini artırma fırsatı sunar. Ancak, NATO ile çelişen bir üyelik, Türkiye'nin uluslararası ittifaklardaki konumunu zorlaştırabilir ve bölgesel dengeyi etkileyebilir. Özellikle Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri, ŞİÖ üyeliğiyle birlikte nasıl etkileşime gireceği önem arz etmektedir. Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, uluslararası dengeler açısından önemli bir değişken olabilir ve Türkiye'nin Doğu-Batı arasındaki denge politikasını yeniden dönüştürebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, Batı ile olan ilişkilerinde dengeli bir politika izlemesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu, Türkiye'nin uluslararası arenada çeşitli aktörlerle işbirliği yapma ve farklı ittifaklarda yer alma stratejisine uygun düşmektedir. Ancak, Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği konusunda alacağı kararlar, uluslararası ilişkilerdeki denge ve bölgesel istikrar açısından dikkatle değerlendirilmelidir. Bu kararlar, Türkiye'nin jeopolitik konumunu ve uluslararası güvenliğe olan katkısını belirleyebilir.

3.3. Müslüman Bir Ülke Olarak Türkiye ŞİÖ İlişkileri

Türklerin anavatanı olarak tanımlanan Orta Asya'nın kapsamı hakkında değişik yorumlar ve tanımlamalar bulunmakla birlikte, Türk dünyası için Orta Asya denildiğinde akla ilk gelen mevcut enerji ve yer altı kaynakları, doğu batı arasındaki en kestirme ticaret yollarının birleştiği kavşak, batı bloğuyla ekonomik çatışma içinde bulunan ÇHC ve RF'nin önünün kesilebileceği ve çevrelenebileceği bir ileri cephe hattından ziyade göçebe atalarımızın bozkırlarda at sürdüğü ana yurt kavramları akla gelmektedir. Tarımı öğrenen Türkler ilk olarak bu topraklarda bir sonraki mevsim taşıyamayacakları evlerini kurmuşlar ve akabinde de devlet geleneğini bu coğrafyada realize ederek üç kıtaya yayılan büyük devletler kurmuşlardır. Devletler kuran Türk varlığı ticari ilişkilerini çeşitlendirerek günümüzde de önemini korumaya devam eden tarihi İpek Yolu'nu bu coğrafyadan diğer kıtalara mal ve hizmet taşıyan bir köprü olarak teşkil etmişlerdir (Özalp, 2019).

Diğer yandan 9/11 saldırıları sonrasında terörizmle savaşını Müslümanlarla mücadele şeklinde doktrinleştiren ABD'nin başını çektiği Batı ülkeleri, Türk dünyası tarafından güvenilir bir ortak olarak algılanmamaktadır. Ancak küreselleşmenin etkisiyle artan ekonomik bağımlılık ve RF çekiminden uzaklaşma ve bağımsızlığını koruma kaygıları, Orta Asya'daki Türk Devletlerini ABD ve Batı ekseninde hareket etmeye zorlamaktadır.

Türkiye'nin ŞİÖ üyesi olan Orta Asya devletleriyle bağı ise temelde ekonomik olmaktan ziyade tarihsel, kültürel ve dini mülahazalar ihtiva etmektedir. Aynı zamanda nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Orta Asya ülkeleri ile geliştirilen yakın ilişkilerde Türkiye'nin Müslüman laik ve çoğulcu ve demokrasinin kurumsallaştırıldığı bir ülke olması önem taşımaktadır. Öyle ki Orta Asya'daki Türk

devletlerince Türkiye'nin, Müslüman ve kardeş bir komşu ülke olmaktan ziyade örnek alınan rol model bir “Büyük Abi” olarak algılandığı söylenebilir.

3.4. Türk Dünyası Lideri Olarak Türkiye ve ŞİÖ İlişkileri

Türkiye gerek Orta Asya ülkelerinde bulunan diplomatik misyonları, gerekse Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Bursları, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Türk Kızılayı, Türkiye Maarif Vakfı, Türk Hava Yolları (THY), Yunus Emre Enstitüleri, gibi devlet kuruluşları vasıtasıyla Türk kültürünü ve dilini tanıtmaya, eğitim, gıda, sağlık, sanat gibi alanlarda etkinliğini, etki alanını geliştirmekte ve genişletmeye devam etmektedir. Öğrenci değişim programlarıyla Türk Devletlerinden pek çok öğrenci Türkiye’de eğitim görmekte ve ülkelerine döndüklerinde de Türkiye ile kendi ülkeleri arasında etkileşim halinde kalarak ilişkilerin bir üst seviyeye taşınmasına katkı sağlamaktadırlar.

Diğer taraftan ŞİÖ üyeleri Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan’ın yanı sıra Türkiye ve Azerbaycan’ın da asil üyesi olduğu Türk Devletleri Teşkilatı (eski adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) içinde Türkiye, etkin ve yönlendirici konumunu sürdürmektedir. Turizm, sağlık insan hakları, eğitim, ekonomi, siyaset, enerji, uzayın kullanımı, bilgi değişimi, uluslararası kuruluşlarla işbirliği, gümrük, yargı, göç ve tarım gibi konularda üye devletler arasında geniş spektrumlu işbirliğini öngören Türk Devletleri Teşkilatı’na üye olan Türkiye’nin bu kurum içindeki yönlendirici pozisyonunu koruması, ülkemizin ŞİÖ ile ilişkilerine de müspet yönde katkı sağlayan bir unsurdur. Anılan etkileşim süreci ŞİÖ süreçlerine katılım konusunda ülkemize işlevsel bir kanal açmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

3.5. Türkiye’nin ŞİÖ ile İlişkisi ve Üyelik Durumu

Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile ilişkileri, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Avrasya’da ortaya çıkan siyasi ve ekonomik değişimlere paralel olarak önem kazanmıştır. Türkiye, bu dönemde siyasi ve ekonomik açıdan giderek daha önemli bir aktör haline gelmiş ve Orta Asya ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye, Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirirken aynı zamanda ÇHC ve RF gibi bölgesel güçlerle de yakın ilişkiler geliştirerek dış politikasında doğuya

yönelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ve Rusya ile olan ekonomik işbirliği, ŞİÖ'ye üyelik açısından önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye, ŞİÖ'ye üyelik talebini ilk olarak 15 yıl önce iletmek istemiş ancak bu talep özellikle ÇHC tarafından veto edilmiştir. Daha sonra, Cumhurbaşkanı Sn. Recep Tayyip Erdoğan'ın 2007'de Rusya ziyareti sırasında ŞİÖ üyeliği konusunu gündeme getirmesiyle birlikte Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği yeniden gündeme gelmiştir. Ancak Türkiye'nin Mart 2011'de başvurduğu "Diyalog Ortağı" statüsü, Türkiye'nin ŞİÖ içinde karar alma sürecine katılamayacağı bir statüdür. Teknik olarak Türkiye bu statüden çıkarak gözlemci veya tam üye statüsüne yükselmedikçe ŞİÖ'nün karar alma süreçlerine müdahil olamayacaktır (Polis Akademisi, 2022).

Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik talebi, batıyla olan yakınlığı ve NATO üyeliği gibi faktörler nedeniyle ŞİÖ üyeleri tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliği, ŞİÖ'ye üyelik konusunda bir engel olarak görülmektedir. Bu durumda Türkiye'nin ŞİÖ'ye tam üyelik statüsüne yükselmesi için NATO'dan çıkması, AB üyeliğinin durdurması gerekmektedir. Özellikle ŞİÖ'de karar verici konumda olan RF ve ÇHC'nin ancak bu şartların sağlanması halinde Türkiye'nin tam üyeliğini destekleyebileceği söylenebilir.

ŞİÖ üyeleri ve Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya'daki enerji güvenliği gibi ortak çıkarlara sahiptir. Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, artan terör eylemleri ve enerji gereksinimleri göz önüne alındığında daha da önemli hale gelmektedir. Türkiye hem Orta Doğu'ya hem de Avrupa'ya açılan bir kapı olarak stratejik bir konuma sahiptir. Bu noktada Türkiye'nin ŞİÖ ile yakın münasebet geliştirmesi stratejik konumunu daha da güçlendirebilir.

Türkiye'nin potansiyel ŞİÖ üyeliği uluslararası ilişkiler açısından önemli bir tartışma konusudur. Türkiye uzun yıllardır NATO üyesi olarak Batı bloğunda yer almaktadır. Ancak son dönemde Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde yaşanan gerilimler, Ankara'nın alternatif ittifak arayışlarını gündeme getirmiştir. ŞİÖ, özellikle RF ve ÇHC'nin öncülüğünde oluşturulan bir güvenlik ve işbirliği platformudur. Türkiye'nin bu oluşuma üyelik talebi, bölgesel ve küresel güvenlik dinamikleri üzerinde önemli etkiler doğurabilecek bir adım olarak görülebilir.

Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik isteğinin temelinde; Batı ile yaşanan gerilimlerin yanı sıra, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve ekonomik çıkarlarını daha iyi koruyabileceği bir alternatif arayışı bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bölgesel politikadaki aktif rolü, bu tür alternatif ittifak arayışlarını desteklemektedir. Ancak, Türkiye'nin NATO'dan çıkması ve ŞİÖ'ye üye olması durumunda, bu üyelik kararının Türkiye'nin bölgedeki dengeleri nasıl etkileyeceği ve Batı ile ilişkilerinde nasıl bir değişime yol açacağı önemli bir sorunsal olarak gün yüzüne çıkmaktadır.

ŞİÖ'nün genişleyen üyeleri arasındaki ciddi sorunlar, özellikle Hindistan ve Pakistan arasındaki gerilim örneğinde olduğu gibi örgütün karar alma sürecini etkileyebilir. Bu durum, Türkiye'nin üyelik sürecinde karşılaşılabileceği zorlukları da göstermektedir. Bununla birlikte, ŞİÖ'nün dünya nüfusunun büyük bir bölümünü ve ekonomisinin önemli bir kısmını temsil etmesi Türkiye için potansiyel fırsatlar sunmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik isteği, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Ancak, bu adımın Türkiye'nin ulusal çıkarlarına ne ölçüde uygun düşeceği ve Batı ile ilişkilerini nasıl etkileyeceği dikkatle değerlendirilmelidir. Akademik çevrelerde Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyeliğinin olası sonuçları ve bu üyelik kararının bölgesel dengelere etkileri üzerine daha fazla araştırma yapılmasını gerekmektedir. Bu şekilde, Türkiye'nin dış politika tercihlerinin daha iyi anlaşılması ve geleceğe yönelik stratejik planlamaların yapılması mümkün olabilecektir.

3.6. Türkiye'nin AB, NATO ve ŞİÖ ile İlişkilerinin Karşılaştırılması

Bu karşılaştırma Uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Bu üç organizasyon arasındaki farklılıklar ve benzerlikler, Türkiye'nin dış politikasını şekillendirme ve uluslararası alandaki konumunu belirleme açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Avrupa Birliği, politik ve ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş olan supranasyonal bir örgüttür. AB'nin temel amacı, üye ülkeler arasında serbest dolaşımı ve ortak politikaları teşvik etmektir. Diğer taraftan, ŞİÖ devletler arası işbirliğini amaçlayan bir örgüttür ve daha çok bölgesel güvenlik mekanizması

olarak tanımlanır. ŞİÖ'nün amacı, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi işbirliğini artırmak ve bölgesel istikrarı sağlamaktır. NATO ise askeri bir ittifak olarak kurulmuş olup üye ülkeler arasında kolektif savunmayı sağlamayı hedefler.

Türkiye'nin AB ile ilişkileri, 1960'lardan itibaren başlayan bir süreçte ekonomik ve siyasi boyutlarda derinleşmiştir. AB'ye tam üyelik süreci, Türkiye'nin dış politikasının önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Türkiye'nin NATO ile ilişkileri ise Soğuk Savaş döneminden beri devam etmektedir ve NATO özellikle bölgesel güvenlik açısından Türkiye için stratejik bir öneme sahiptir.

ŞİÖ ile Türkiye arasındaki ilişkiler ise daha yeni bir olgudur. Türkiye, ŞİÖ'ye üyelik için resmi başvuruda bulunmamış olsa da, örgüt ile olan diyalogunu artırmış ve diyalog ortaklığı statüsü kazanmıştır. Türkiye'nin ŞİÖ'ye olan ilgisi, özellikle Doğu'ya yönelik dış politikasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Akademik literatürde, Türkiye'nin AB, NATO ve ŞİÖ ile ilişkilerinin karmaşıklığı ve etkileşimi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, Türkiye'nin dış politikasının dinamiklerini anlamak ve gelecekteki stratejilerini belirlemek için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Özellikle, Türkiye'nin doğuya ve batıya açık coğrafi konumu nedeniyle bu üç organizasyonla ilişkilerini dengelemesi ve çeşitlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'nin AB, NATO ve ŞİÖ ile olan ilişkileri uluslararası ilişkiler alanında önemli bir araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Bu ilişkilerin karmaşıklığı ve etkileşimi Türkiye'nin dış politikasının ve uluslararası konumunun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

3.7. Türkiye'nin Kamu Yönetimi Politikalarına Etkisi Açısından ŞİÖ

Bölgesel yapılanmalar, üye ülkeler arasında işbirliği ve dayanışma ruhunu teşvik ederek, bölgesel veya konu odaklı meselelere ortak çözümler bulma çabasını temsil ederler. Bu süreçler, üye ülkelerin birlikte hareket ederek ortak hedeflere ulaşmalarını desteklemektedir.

Bölgesel örgütlenme modelleri kurumsallaşma açısından ele alınırsa, kuruluşundan bu yana örgütün aşamalı bir şekilde kurumsal bir kimlik kazandığı ve belirli yapıları benimseyerek kendine özgü bir sistem geliştirdiği söylenebilir. Bölgesel örgütlenme olarak kurumsallaşan yapılar, kuruluşlarından itibaren belirli

organlar, karar alma mekanizmaları ve politika oluşturma süreçleriyle adım adım bir kurumsal yapı oluşturmuşlardır. Başlangıçta daha esnek ve az yapılandırılmış iken, zamanla kurumsal süreçlerini ve yapısını güçlendirmiştir.

Teşkil edilmiş bir bölgesel örgütlenme modelinde üye ülkeler arasında askeri işbirliği bulunsa da bu çıkar birlikteliğinin odak noktası genellikle siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında işbirliği yapmaktır. Karar alma süreçlerinde demokratik bir yapının benimsenmedikçe ve üye ülkeler arasında eşitlik ilkesi ön plana çıkarılmadıkça tam bir entegrasyonun sağlanması güçleşmektedir.

Türkiye'nin dâhil olduğu bölgesel birlikteliklere örnek olarak üyelik sürecimiz devam eden Avrupa Birliği, 1952 yılında üye olduğumuz NATO ve hâlihazırda diyalog ortaklığı statüsünde dâhil olduğumuz, süreç içinde ilişkilerimizi geliştirdiğimiz/güçlendirdiğimiz ŞİÖ gibi yapılar göze çarpmaktadır. Bu örgütler arasındaki karşılaştırmalı analiz, küresel güç dengeleri, bölgesel öncelikler ve işlevsel kapasiteler açısından önemli görülmektedir. AB demokrasi, insan hakları ve ekonomik entegrasyon gibi değerler etrafında şekillenen bir birlik olarak tanınırken, NATO askeri ittifak ve kolektif güvenlik açısından ön plana çıkarken, ŞİÖ'nün ise enerji güvenliği, ticaret ve diplomatik ilişkilere odaklandığı görülebilir.

Bölgesel örgütlerin kamu yönetimi açısından değerlendirilmesi yapılırken; karar alma süreçleri, yönetim yapıları ve politika oluşturma süreçleri de analiz edilerek, her birinin etkinliği ve demokratik meşruiyeti hakkında fikir oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu analizler, kamu politikası oluşturma ve yönetimindeki en iyi uygulamaların belirlenmesine ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunabilir.

Akademik olarak incelendiğinde; bölgesel örgütlenmelerin karar alma süreçleri, demokratik meşruiyetleri, kurumsal yapıları ve hukuki çerçeveleri birbirlerini karşılaştırma imkânı sağlayan temel bileşenler arasındadır. Söz konusu bileşenler küresel güç dengeleri, bölgesel entegrasyon ve güvenlik işbirliği gibi konuları anlamak için temel bir çerçeve sunmaktadır.

ŞİÖ'nün Türkiye'nin kamu yönetimi politikalarına etkisi değerlendirilirken; örgütün karar alma süreçleri ve etkinlik, yönetim yapıları ve hesap verebilirlik, demokratik meşruiyet ve katılım, politika uygulaması ve sonuçlar bakımından incelenmesi gerekmektedir. Örneğin, ŞİÖ'nün karar alma mekanizmalarına

Türkiye'nin dâhil olmasına imkân tanımayan diyalog ortaklığı statüsü bağlamında, Türkiye'nin iç politik düzenlemelerini ŞİÖ'de alınan kararlara uygun şekilde dizayn etmesi ve yönetsel/yasal eşgüdümü sağlanması güçleşmektedir. Ülkemiz ŞİÖ'de diyalog ortaklığından, gözlemci üyelik veya tam üyelik statülerinden birine yükselmediği takdirde, ŞİÖ'de alınan yönetsel kararların Türkiye'nin kamu yönetimi politikalarına yansıtılması gerçekçi bir vizyon teşkil etmemektedir.

Diğer yandan katılımcı ülkeler arasındaki dengeler, örgütün etkinliğini ve kapsamını belirlemektedir. Bu, özellikle örgütün demokratik meşruiyeti açısından önem arz etmektedir. Çünkü ŞİÖ'de alınan yönetsel karar alma süreçleri genellikle üye ülkelerin liderlerinin perspektiflerini yansıtmaktadır.

ŞİÖ'nün yönetsel yapısı incelenirken ve bu yapının Türkiye'nin kamu yönetimine etkisi değerlendirilirken, örgütün çok taraflı doğası gereği karar alma süreçlerinin, yönetim ve yönetim yapılarının, katılım ve meşruiyet dengelerinin, politik süreçlerinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

Kamu yönetimi açısından demokratik meşruiyet ve katılım, örgütlerin politika oluşturma sürecinde vatandaşların rolü, sivil toplum kuruluşlarının katılımı ve karar alma organlarının temsiliyeti ile doğrudan ilgilidir. ŞİÖ'de alınan kararlara Türk vatandaşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, akademilerin katılımının çok kısıtlı olduğu görülmektedir.

Örgütsel politikaların ve sonuçlarının değerlendirilmesi aşaması, büyük resme bakarken bir ölçme/değerlendirme vasıtası olarak görülebilir. Örgütlerin politika kararlarını nasıl uyguladığı, politika hedeflerine ne kadar etkili bir şekilde ulaştığı ve politika sonuçlarının nasıl ölçüldüğü ile ilgilidir. ŞİÖ'de bu açılım ve politikalar örgütün kurucu üyelerinden RF ve ÇHC ekseninde şekillenmektedir. Politik kararlar ağırlıklı olarak RF ve ÇHC'nin menfaatlerini doğrudan yansıtmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin yönetsel organlarının ve karar alıcılarının, RF ve ÇHC'nin kurum, kuruluş ve yöneticileriyle mevcut ilişkisi aynı zamanda ŞİÖ ile entegrasyonunu etkilemektedir.

Sonuç olarak, yönetsel mekanizmaların detaylı bir şekilde incelenmesi, kamu yönetimi açısından her bir örgütün güçlü yönlerini ve geliştirilmesi gereken alanlarını belirlemeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca, uluslararası işbirliğinin daha

etkili ve demokratik bir şekilde nasıl sağlanabileceği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu incelemeler, ŞİÖ gibi örgütlerin kamu yönetimi açısından güçlü yönlerini ve geliştirilmesi gereken alanlarını belirlememize imkân tanımaktadır. Ayrıca, uluslararası işbirliğinin daha etkili ve demokratik bir şekilde nasıl sağlanabileceği konusunda önemli bir çerçeve sunmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılması akabinde yeni kurulan Orta Asya devletlerinin kuruluş aşamasında yüzleşmek zorunda kaldıkları ekonomik yetersizlikler ve artan güvenlik ihtiyaçları, uluslararası ve bölgesel işbirliklerine gitme arayışlarını zorunlu hale getirmiştir. Devletler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesini ve belirli kurallar çerçevesinde yeni ortak çıkar birliktelikleri oluşmasında belirleyici olan İkinci Dünya Savaşı dinamikleri, devletlerin ekonomi, uluslararası politika ve güvenlik konularında stratejik işbirliklerine gitmesini gerekli kılan bir ortam hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Asya-Pasifik Bölgesi'nde ortak çıkarları bulunan RF ve ÇHC gibi iki güçlü rakibi bir araya getiren çekim noktası, ABD'nin hegemon olduğu tek kutuplu dünya anlayışına karşı ortak muhalefettir.

RF ve ÇHC arasındaki güç mücadelesi tarih boyunca gündemde kalarak Orta Asya'nın paylaşımı söz konusu mücadelenin dinamosu olmuştur. Günümüzde ise RF'nin etkisinin azaldığı ve ÇHC'nin güç kazandığı bir süreç yaşanmaktadır. RF ile ÇHC arasında 1960'larda yaşanan gerginlik 1980'li yılların ortasına gelindiğinde gevşemeye başlamıştır. RF ile ÇHC'nin aynı notaya gelmelerinde asıl itici güç iki ülke arasındaki uzun sınır birlikteliği ve güvenliği meselesidir. Diğer ortak buluşma noktası ise karşılıklı ekonomik menfaatlerdir.

RF'ye karşı Batı ülkelerinden bekledikleri desteği göremeyen Orta Asya devletleri ilk etapta Asya'da ekonomik ve askeri yönden yükselen bir değer ve nükleer güç olarak gördükleri Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaklaşma refleksi göstermişlerdir. Orta Asya'daki ulusal çıkarlarını bu devletçiklerle bir araya gelmekte gören RF ve ÇHC ise yıllardır süre gelen güç mücadelelerini ve anlaşmazlıklarını bir kenara bırakarak, kendi ekonomik ve siyasi hinterlandlarında gördükleri yeni kurulan Orta Asya ülkelerinin ABD ve Batı eksenine girmesini engellemek için menfaat ortaklığına gitmeye temayül etmişlerdir. Mezkûr menfaat birliği de ŞİÖ'nün kurulmasına giden yolu açmıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü girift bir yapılanmaya sahip olmakla birlikte çok yönlü bir mekanizma olarak öne plana çıkmaktadır. Bu yapı jeopolitik açıdan ele alındığında meydana çıkan ürün sosyal inşacı teori çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerden farklı olmaktadır. Rejim teorisi bağlamında incelendiğinde de normları, kuralları, prensipleri ve karar alma süreçleri ile diğer kurumsal yapıları ve bunlarla etkileşimleri aydınlatılmak suretiyle akademik dünyaya katkısı daha farklı bir iddia ileri sürülebilir.

ŞİÖ yapısını tanımlarken ve aktörler arası ilişkilerin mahiyetini ortaya koyma çalışmalarında ŞİÖ üyesi ülkelerin konuşlandığı coğrafya ile bunun stratejik anlamı ve önemi üzerinde durulmalıdır. ŞİÖ, Asya'nın önemli coğrafi bölgelerinde bulunan ülkeleri kapsamaktadır. Bununla birlikte ŞİÖ'yü ön plana çıkararak ana unsurların başında Orta Asya'daki üyelerinin önemli enerji kaynaklarına ve stratejik ulaşım hatlarına sahip olması bulunmaktadır. Bu durum, örgütün bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkisini artırmaktadır.

ŞİÖ'nün jeopolitik açıdan değerlendirilmesi aynı zamanda üye ülkeler arasındaki ilişkilerin güç dinamiklerini incelemeyi gerektirmektedir. Özellikle ÇHC ve RF gibi büyük güçlerin örgüt içindeki liderlik rolleri ve etkisi, bölgedeki jeopolitik dengeyi belirlemektedir. Bu bağlamda, örgütün üye ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarını yönetme ve bölgesel istikrarı sağlama yeteneğinin bulunduğu ileri sürülebilir. Böyle bir örgütsel yapı, üye ülkelerin ortak bir amaç veya çıkar etrafında bir araya gelmesiyle vücut bulabilir. Örneğin, bölgesel güvenliği artırmak, ekonomik işbirliği sağlamak veya belirli bir sektörde (enerji, ticaret, ulaşım vb.) ortak projeler geliştirmek gibi hedeflerle realize edilebilir.

ŞİÖ üyesi ülkelerin ekonomik ve politik ilişkilerini tesis ederken sadece kendi çıkarlarına odaklanmadan, ikili ve çok taraflı uluslararası kurallara uygun şekilde tesis edilecek ekonomik ilişkilerin, ekonominin temel kurallarına ve ülkelere has beklentilere uygun şekilde, gerçekçi biçimde ortaya konulması örgütün devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

ŞİÖ'nün bölgesel güvenlik ve istikrar üzerindeki etkisi jeopolitik açıdan değerlendirildiğinde; örgütün, terörizm, aşırıçılık, sınır güvenliği ve enerji güvenliği gibi konularda işbirliği yaparak bölgesel istikrara katkıda bulunmaya çalışmaktayken her bir üyenin milli menfaatlerini azami seviyede tatmin etmeden işlevselleşmesi ve

üyelerce tam olarak özümsemişi gerçekçi görülmemektedir. Bu dinamikler örgütün jeopolitik öneminin altını çizirken bölgesel güvenlik politikalarına da şekil veren unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması, ülkenin dış politika stratejilerinde dini boyutunun önemli bir rol oynamasına neden olmaktadır. Türkiye'nin dini kimliği Müslüman ülkelerle ilişkilerini güçlendirirken, aynı zamanda İslam dünyasıyla dayanışma ve işbirliği için bir zemin sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü'ne katkıları, Müslüman ülkelerle işbirliğini ve bölgesel istikrarı destekleme amacını güçlendirebilir.

Türkiye'nin etnik yapısı ve inanç özellikleri dış politika stratejilerini şekillendirmekte, bu açıdan da Türkiye'nin uluslararası denge politikalarında ŞİÖ'ye sağlayabileceği potansiyel katkıları da açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin Türksoylulara atadığı anlam ise ülkemizin Müslüman kimliğini ve etnik farklılıklarını dengeli bir şekilde bir araya getirerek ŞİÖ üyeleriyle ve örgütün yapılarıyla geliştirilen entegrasyon gayretlerini açıklamada anahtar rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü'nün süreçlerine katılım girişimleri, bölgesel istikrarın sağlanması, ekonomik işbirliğinin artırılması ve kültürel alışverişin teşvik edilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Tüm bunlar da etnik ve kimlik meseleleri ile yoğrulan sosyal inşacı bakış açısının konuya katkısının emarelerini bize göstermesi münasebetiyle önemli bir örnektir.

Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik girişimi, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Fakat bu adımın Türkiye'nin milli menfaatlerine ne ölçüde veya hangi açılardan uygun düşeceği, bunun Batı ile ilişkilerini nasıl etkileyeceği dikkatle değerlendirilmelidir. Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyeliğinin olası sonuçları ve bu üyelik kararının bölgesel dengelere etkileri üzerine daha fazla araştırma yapılmasını gerekmektedir. Bu şekilde, Türkiye'nin dış politika tercihlerinin daha iyi anlaşılması ve geleceğe yönelik daha isabetli stratejik planlamaların yapılmasını mümkün kılabilir. Türkiye'nin ŞİÖ'ye olan ilgisi, özellikle Doğu'ya yönelik dış politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

ŞİÖ göreceli olarak genç çok uluslu bir yapı olması hasebiyle gelecekteki seyri tam olarak belirgin değildir ve önünde zorlu bir süreç bulunmaktadır. ŞİÖ'nün

gücü, canlılığı ve dayanıklılığı büyük ölçüde etkin işbirliği ajandasının uygulanmasına ve çok taraflı bir çerçeve olarak kimliğinin ve rolünün netleştirilmesine bağlıdır. ŞİÖ'nün gelecekteki evrimi büyük ölçüde Avrasya'nın siyasi manzarasındaki rolü tanımlanarak belirlenecektir.

ŞİÖ, zaten kabul edilmiş olan programlarını daha etkili ve kapsamlı bir şekilde uygulayarak, üye devletleri için güvenilir ve değerli bir güvenlik ve ekonomik işbirliği mekanizması haline gelme ihtiyacını kabul etmektedir. Bunun başarılması için anlaşmadan uygulamaya geçme kapasitesinin artırılması ve bu bağlamda önerilen ŞİÖ Kalkınma Fonu'nun oluşturulması, ŞİÖ'ye kendi kaynaklarına erişim sağlayarak kendi ajandasını uygulama fırsatını sağlayabilir. Aynı zamanda, çok taraflı bir yapı olarak ŞİÖ'nün sürdürülebilirliği için üyelerinin iyi niyet çerçevesinde yatırımlara devam etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, örgütün üyeleri arasında uyumun devam etmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla örgüt, RF ve ÇHC arasında denge sağlarken Tacikistan ile Özbekistan arasındaki su kaynakları üzerindeki gerilimi yönetmek durumundadır.

Bu soruların halledilmesi, ŞİÖ'nün Avrasya ve ötesindeki rolünün sınırlarını açıklığa kavuşturacak ve belirleyecektir. Bu karmaşık faktörler kısa vadede düzene sokulmasa da ŞİÖ birlikteliğinin orta vadede çeşitli çözümler getirmesi olası görülmektedir. Ayrıca, örgütün bölgesel ve küresel düzeydeki diğer aktörlerle olan ilişkileri ve etkileşimi, ŞİÖ'nün önümüzdeki dönemdeki rolünü şekillendirecek önemli faktörlerden biri olacaktır.

ŞİÖ'nün, üyelerine ve hinterlandındaki diğer ülkelere sağladığı/sağlayacağı ekonomik avantajlar ile bu avantajların ŞİÖ üyelerin kolektif şekilde inşa edecekleri güçlü bir güvenlik kalkanıyla desteklenmesinin, uluslararası ölçekte bir terör örgütleri/teröristler listesi hazırlayarak müşterek terörle mücadele tatbikatları düzenlemesinin, nükleer yayılmanın önlenmesi, silahsızlanma ve kitle imha silahlarının lağvedilmesini özendirecek girişimlere destek verilmesinin, uyuşturucuyla mücadele konularında daha proaktif hareket edilmesinin diğer uluslararası aktörlerin de ŞİÖ ile işbirliğine gitmesini özendireceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altundağ, Z. (2016). *Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü*. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri, (49), 101-104.
- Ainur, N. (2011). *Orta Asya'da ABD, RF ve ÇHC Stratejik Denge Arayışları*, Usak Yayınları, Ankara.
- Akçadağ, E. (2010). *Şanghay İşbirliği Örgütü: RF-ÇHC Ortaklığı mı, Rekabeti mi?*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi. Erişim Adresi: <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?o>.
- Akkuş, Alparslan. *Üvey kardeşlerin kavgası*, Aksiyon Dergisi, 23 Mart 1996
- Alakbar ve Zada, M. (2023). *Şanghay İşbirliği Örgütünün Amacı ve Faaliyeti*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (5), 1845-1855.
- Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesi/2>, Erşim Tarihi: 22.05.2022.
- Arı, Tayyar (2021). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Aktüel 16 Yayınevi, Bursa
- Asian Security (2021). *The Shanghai Cooperation Organisation and Regional Security Challenges in Central Asia*, Central Asian Survey, 40(2).
- Aydoğan, S. (2021). *Rusya ve Çin'i Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Oluşumuna Götüren Sebepleri*, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (3), 135-1.
- Aytemiz Seymen, O. (2014). *Koşul Bağımlılık Kuramı Kapsamında Örgüt Büyüklüğü-Örgüt Yapısı İlişkisinin Yazınsal Açından Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 15(2), 135-165. <https://doi.org/10.24889/ife.268173>.
- BBC (2024). <https://www.bbc.com/turkce/articles/c2eeg30p4mqo>, Erişim Tarihi: 11.06.2024.
- Berkeley Electronic Press, *Yeni Bölgeselcilik ve Norm Oluşumu: Şanghay İşbirliği Örgütü Örneği*, 26 Nis 2024.
- BRICS Official Website (2024). <https://www.brics.utoronto.ca/>, Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- BRICS Official Website (2024). *A Guide to the Acronym. Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/background/brics-guide-acronym> Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Brown, S. (1988). *Feminism, International Theory, and International Relations of Gender Inequality*, Millennium, 17(3), 461-475.
- Bozkurt, Ö. ve Ergun, T. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Ankara: TODAİE Yayın No: 283.
- Çolakoğlu, S. (2004). *Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin. Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 174-175.
- Deep, D., ve Singh, B. (2020). *Shanghai Cooperation Organisation: Assessing Institutional Dynamics and Security Challenges*.

- Demirci, L. (2012). *Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana*, Savunma Bilimleri Dergisi, 11(2), 33-69.
- Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Şanghai İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ)*, <https://www.mfa.gov.tr/sanghai-isbirligi-orgutu.tr.mfa#:~:text=17%20Eyl%C3%BCl%202021%20tarihinde%20Du%C5%9Fanbe,'dan%20%C3%96zbekistan'a%20ge%C3%A7mi%C5%9Ftir.Eri%C5%9Fim+Tarihi:25.05.2023.>
- Dockery, J. L.W. (2006). *United States Military Presence in Central Asia: Implications of United States Basing for Central Asian Stability*. California: Naval Postgraduate School.
- ECOWAS. (2013), <https://www.ecowas.int/publication/43rd-ordinary-session-of-the-authority-heads-of-state-and-government-abuja-17-18-july-2013,> Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- ECOWAS. (2013), <https://www.ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/2-Energy-Efficiency-Policy.pdf>, Erişim Tarihi: 10.05.2024.
- ECOWAS. (2024), <https://www.ecowas.int/the-ecowas-regional-competition-authority-erca-on-a-mission-in-cote-divoire-to-disseminate-community-provisions-on-competition-and-consumer-protect>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.
- Elçin, A. B. (2012). *Küreselleşmenin Tarihçesi*, Ankara.
- Eralp, A. (1996). *Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- European Union Websitesi, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/types-institutions-and-bodies_en, Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- Forde, Steven.(1995), *International Realism and the Science of Politics Thucydides,Machiavelli and Neorealism*, International Studies Quarterly. Vol:39 No:2 (June),ss.141-159.
- Garthoff, R.L. (1998). *Who is to Blame for the Cold War?*. Cambridge: Cambridge University Press: ss:56- 57.
- Geray, C. (1997). *Bölgesel Gelişme İçin Planlama ve Örgütlenme*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 52(01).
- Guang, P. (2009). *The SCO's Success in Security Architecture*. In R. Hasenclever, A., Mayer, P., ve Rittberger, V. (2000). *Integrating Theories Of International Regimes*, Review of international studies, 26(1), 3-33.
- Huisken (Ed.), The Architecture of Security in the Asia-Pacific. (Vol. 174,pp. 33-44).
- Gündüz, M., ve Karabulut, M. (2008). *SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Ortalama Yaşam Süresi ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkiler*, Coğrafî Bilimler Dergisi, 6(1), 69-83. https://doi.org/10.1501/Cogbil_00000000084.

- Hansen, F. S. (2008). *The Shanghai Co-operation Organisation*, Asian Affairs, 39(2), 217-232.
- IndependentTürkçe. <https://www.indyturk.com/node/645551/d%C3%BCnya/4-soruda-%C5%9Fanghay-i%CC%87%C5%9Fbirli%C4%9Fi-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BCn%C3%BCn-son-zirvesi>, Erişim Tarihi: 05.12.2024.
- International Peace Institute. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_shanghai_cooperation.pdf, Erişim Tarihi:17.05.2024)
- International Peace Institute (2013). *Shanghai Cooperation Organization Mapping Multilateralism in Transition*, No.2.
- Jacob, J., ve Paul, S. (2019). *The Shanghai Cooperation Organisation: Evolution, Objectives, and Challenges*, Strategic Analysis, 44(6), 537-552
- Johnson, M. (2019). *Asya ve Orta Doğu Ülkelerini Bir Araya Getiren Ekonomik İşbirliği*, Asya ve Orta Doğu Çalışmaları Dergisi, 15(2), 203-220.
- Kamalov, İ. (2008). *Yükselen Güç Şanghay İşbirliği Örgütü ve Genişleme Politikası*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 25, 78.
- Kamil, İ. (2017). *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, Nobel Akademik Yayıncılık, S: 660-661
- Kantarcı, Ş. (2012). *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?". Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8 (16), 61.
- Karagözel, A. (2020). *Yeni Yüzyılda ABD'nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi*. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 3 (2), 27-46 .
- Kaya, E. (2016). *Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi ve Balkan Üyeleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2), 213-233
- Köseoğlu, T. (2021). *Kızıl Rusya'da Milliyetler Siyaseti*, Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi, 2(3), 39-53.
- Krasner, Stephen D. (1983). *International Regimes*, Cornell University Press.
- Krasner, S. D. (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes As Intervening Variables: International Organization*, 36(2), 185-205.
- Kutlu, E. (1999). *Avrupa Birliği. Çağdaş Dünya Tarihi*, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları, (1078), 178-202.
- NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm, Erişim tarihi: 05.05.2024
- Özalp, M. (2019). *Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütüne Olası Üyeliğinin Avrasya Politikasına Etkileri*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (4): 3439-3469.
- Öztaş, N. (2017). *Örgüt - Örgüt ve Yönetim Kuramları*. Otorite Yayınları.
- Polis Akademisi, <https://politikaakademisi.org/2022/09/21/turkiyenin-sangay-is-birligi-orgutu-uyeligi-ciddi-bir-dis-politika-alternatifi-mi/>, Erişim Tarihi: 30.11.2023.

- Ren, J. (2018). *China's Role in the Shanghai Cooperation Organisation: A Perspective on Security*, The Pacific Review, 32(1), 45-63. 3.
- Saraç, E. (1993). *Rus Dış Politikasını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde RF Federasyonu- Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Türkistan) İlişkileri (1991-1999)*.
- Schiff, M.W., Writers, L. A. (2002), *Regional Cooperation, and the Role of International Organizations, Policy Research Paper*, World Bank Publications
- SCO. (2002). *Charter of the Shanghai Cooperation Organization*, <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/000M3130.pdf> Erişim Tarihi: 01.01.2020.
- SCO. (2022). <http://eng.sectsco.org/documents/>, Erişim tarihi: 20.11.2022
- SCO. (2022). <http://eng.sectsco.org/secretariat/>, Erişim tarihi: 15.10.2022
- SCO. (2022). <http://eng.sectsco.org/structure/RATS/>, Erişim tarihi: 20.11.2022
- SCO. (2014). <https://eng.sectsco.org/20140912/207659.html>, Erişim tarihi: 13.06.2024
- SETA. (2022). <https://www.setav.org/sio-turkiye-ve-bati-disi-dunyanin-yukselisi/>, Erişim Tarihi: 01.05.2024
- Solomentseva, A. (2014). *The Rise of China in the Eyes of Russia: A Source of Threats or New Opportunities?*. 14(1), 3-40.
- Tan, A., ve Chen, B. (2020). *Asya ve Orta Doğu Ekonomik İşbirliği: Geçmişten Günümüze Bir Analiz*. Uluslararası İktisat Dergisi, 8(1), 45-58.
- TDK, *Türkçe Sözlük*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayını, 1998, Ankara.
- Tellal, E. (2010). *Zümrüdüanka: RF Federasyonu'nun Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65 (03), doi: 10.1501/SBFder_0000002177
- Thompson, A. A. ve Strickland, A. J. (1998). *Strategic management: Concepts and Cases*.
- Toprak, E. (2007). *Neo Fonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu*. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 7(1), 69-89.
- Türe, İ. (1998). *Türkiye'de Bölge Yönetiminin Niteliği, Sorunları ve Çözüm Arayışları*, Amme İdaresi Dergisi, 31(2), 63-79.
- Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi>, Erişim tarihi: 01.05.2024.
- Uğrasız, B. (2002). *Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Dergisi, 4 (3),
- UNODC, https://www.unodc.org/roca/en/news/UN-SCO_meeting_13-March-2017.htm. Erişim tarihi:01.01.2022
- Wendt, A. (1992). *Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics" International Organization*, 46, (2), s.397.

- Yardımcıoğlu, M., ve Koçarlan, H. (2012). *Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Zengin, M. (2023). *Kaynak Bağımlılığının Örgütlerde Rekabet Avantajı Üzerine Etkisi: Kavramsal Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 14(40), 1472-1491. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1264402>
- Zeyrek, C. (2010). *Orta Asya’da Etkin Bütünleşme Çabaları: Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)*, Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review, 10(3), 872-874

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : AKIN, GÖKHAN
Uyruğu : T.C.
ORCID : 0009-0000-3873-7719

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	2024
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
21	Ankara	Memur

Yabancı Dil

İngilizce, Almanca

Yayınlar

Hobiler

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Gökhan AKIN
Öğrenci No	9921210035
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Bir Bölgesel Örgütlenme Modeli Olarak Şanghay İşbirliği Örgütü Ve Türkiye
Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	xii+80
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	%6 (Yüzde Altı)
Tarih	27/05/2024

*** Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:**

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Prof.Dr. Abdulmenaf TURAN	Gökhan AKIN
İmza		
		Tarih 27/05/2024